

[Listopad 1985]

O B S A H

Albert Kaufmann	Záznamy	[2-30]
Ota Filip	Vono je to všechno zatraceně těžký...	[31-36]
Onářej Vaculík	Pochvala	[37-45]
Eđa Kriseová	Co se stalo v blázinci	[46-48]
Petr Kabeš	Listopadky	[49-51]
Jiří Kratochvíl	Literatura teď	[52-67]
Oliver Sacks	Prezidentova řeč	[68-71]
Eva Kantůrková	O politice vlivné a mocenské	[72-80]
Karel Pecka	Odpověď A. Brouskovi	[81-83]
Iva Kotrlá	Právo na dějiny	[84-91]
-brck-	Opět spor o templáře?	[92-99]
Milan Uhde	Vlastní podobizna mladého muže	[100-103]
Milan Šimečka	Co se smí a co se nesmí	[104-109]
Ivan Klíma	O Gándhím	[110-112]
Milan Šimečka	Kasparov první	[113-114]
ok	Rok po nobelově ceně: Seifert v NSR	[115-116]
/KO/	Více než 13 řádky o	[117-127]
Milan Jungmann	Kunderovské paradoxy II	[128-137]
Luďvík Vaculík	Berjozka /listopad 1985/	[138-140]

Copied from a type-written carbon copy, bound, and made available by
 DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FORDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
 TSCHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
 information purposes. Copyright continues to be held by
 each individual author and must be strictly observed. If
 clarification is required, please consult the Centre
 before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
 SCHWARZENBERG 6
 D-8533 SCHEINFELD
 Tel. 09162/7761

O B S A H

Albert Kaufmann	Záznamy
Ota Filip	Vono je to všechno zatraceně těžký...
Ondřej Vaculík	Pochvala
Eda Kriseová	Co se stalo v blázinci
Petr Kabeš	Listopadky
Jiří Kratochvíl	Literatura teď
Oliver Sacks	Prezidentova řeč
Eva Kantůrková	O politice vlivné a mocenské
Karel Pecka .	Odpověď A. Brouskovi
Iva Kotrlá	Právo na dějiny
-brck-	Opět spor o templáře?
Milan Uhde	Vlastní podobizna mladého muže
Milan Šimečka	Co se smí a co se nesmí
Ivan Klíma	O Gándhím
Milan Šimečka	Kasparov první
ok	Rok po nobelově ceně: Seifert v NSR
/KO/	Více než 13 řádky o
Milan Jungmann	Kunderovské paradoxy II
Ludvík Vaculík	Berjozka /listopad 1985/

Albert Kaufmann

Z Á Z N A M Y

1985

8. 8. '85 21,25 letního času

Pod oknem někdo šteluje
volnoběh u nortona.

/A nebo mu netáhne spojka?/

Já mu k tomu pouštím Rolling Stones:
Hotel Memory.

/A nebo Black & Blue se ta deska jmenuje?/

Dvě roviny, které kdysi měly
společnou pointu.

/A nebo se protínaly v nekonečnu?/

12. srpna 1985 večer

Ve čtvrtek večer
mě napadla situační báseň.
Hned jsem ji rozeslal přátelům.

A co všechny ty nenapsané sebrané spisy,
zasuté pod nánosem ordinárního balastu?

A co strach ze smrti,
kterou jsem si vždycky přál?

A co káustr?
Strach z nepolapitelného dechu v prázdném prostoru,
děs, že neobstojím v okamžiku pravdy.

Tak co mám, kurva, dělat?!
Roztlouct hlavu na prášek do pečiva
a dávat ho místo drobnejch nazpátek
machnám s vyšukanou kúrou mozkovou?

Téhož dne o něco později

Starými hity si připomínat mládí
a druhé den slyšet v práci z vrátnice:
- Dyť ses ještě mladej, copak já!
- No jo, ale vy máte tuhej rakouskej kořínek,
já chcípnu v padesáti na infarkt
tady z toho marasmu.

Společenský smích dle Gutha & Jarkovského.

Názorný příklad vzájemné tolerance
a nemožnosti porozumění.

Překročila jsi nejužší kruh
a vstoupila i do mě.
Prostoupit mě zcela může jenom smrt
a tou ty nejsi,
i když se jí blížíš dokonalostí
a příkrým soudem,
proti němuž není odvolání.

Tuším čtvrtá básně za večer

Jethro Tull
vedl roku 1783
povstání anglických rolníků.
Po něm se jmenuje slavná skupina.

Přinést do show-businessu název
Jan Sladký Kozina
je ovšem naprostý nonsense.

Kamarád málem dostal přes držku
v jedné tyrolské hospodě,
poněvadž nevěděl,
kdo byl Andreas Hofer.

23. VIII. '85 20,07 - 20,53

Slunce již vstoupilo do znamení Panny,
období zjitřených myslí.

Davy paběrkářů s výrazem plantážníka
odjely na víkend
a trauma sklizně se jich netýká.

Nezasel!

Extatické roztoužení inklinuje k reflexi;
kdysi dávno jsem jel na motorce do Nové Říše.

Nezasel!

Vzpomínka na ulice plné devalvovaných cárů;
úzkostné pohledy
a ani jeden další kříž
v dlažbě před Staroměstskou radnicí.

Nezasel!

Tablety z převrhnuté tuby
protékají mezi prsty a tvoří přesýpací hodiny.

Nezasel!

A další cigareta
nahrazuje lidské slovo
v podkroví s výhledem na Prahu.

Bez data

U vědomí vlastní podřadnosti
trumfovát se mírou příkoří,
jež nám bylo a je snášeti.

Porazí nás druhý pivo na stojáka,
a to jsme se dřív do krve hádali
kvůli Rukopisům.

Žida Hilsnera nahradili Vietnamci.

Čtvrtek 19. září 1985

Dopoledne jsem viděl v metru
žoviálně dementní postavu docenta Kasala,
jenž mne kdysi vyučoval marxismu
a chlubil se, že od čtrnácti let
místo rodokapsů četl filosofické spisy,
zatímco jeho čtrnáctiletý syn to nechápe.

Můj táta někdy v tomhle věku
zachránil fintou z rodokapsu
rodinu při domovní prohlídce
/gestapa/.

25. září večer

Viděl jsem Bergmanovo Hadí vejce
a spoustu nápisů:

Na chodníku kousek před domem:
MAMINKA JE SPRAVEDLIVÁ A HODNÁ

A o kousek dál touž dětskou rukou:
TÁTA JE LUMP !!!

Na záchodě ve Vagónu:
ŽÁDNÁ RAKETA NENÍ MÍROVÁ

Na schodech v metru "Fučíkova":
ŠTEFAN JE PANIC

Sobota 28. září

Jdu po ulici,
odpočínutý a střízlivý,
a bojím se, že upadnu.

Obvykle prošvihnu jahody,
letos jsem pro změnu zmeškal ostružiny;
/vládnou Váhy, doba očekávání/
ztráta kontaktu s krajinou
a bezradnost nad záznamy.
/Saturday Night's Fever
na všech stanicích světa./

Copak asi, Freude, vždycky na tě dojde,
znamená silnice plná mrtvých ježků?
/Ale o té se mi nezdálo,
jel jsem po ní tuhle na víkend./

28. září - později

Už léta se chystám napsat
o čtvrti dávných sociálních dramát,
která přežila školní četbu
silou svého starosousedství.

Babičce už přes šedesát let
/When I'm Sixty-Four.../
nevdává, že si Anda Stránskéjch
vzala nějakýho Gabriela
a odstěhovali se do Ameriky;
i jejich vnuci se sem vrací,
jakoby v rodný slum.
/Ta dělnická kolonka stojí dodnes./

A co kouzlo periferních ohrad,
exotika lopuchu pod viaduktem
a bizarní kaleidoskop, do něhož se hledí
muškou zarostlého nárazníku
té nejvzdálenější slepé koleje!

Minulá generace z toho byla u vytržení
a mě to děsí, ta petrifikace nouzovek
nebo asfaltový fleky na stoletý dlažbě,
o kterou se musela tak nádherně rozbíjet hlava
už při zakopnutí po vejplatě...

16. X. '85 cca 19,30 - 20.00

Ploužil jsem se domů tramvají
jakoby v předtuše infarktu
a pohlcení věcmi nízkými.

A krásné dívky,
na něž by se za normálních okolností
měly psát básně,
jakoby nezáčastněně
přežvykovaly pod fasádou make-upu;
hrály si na cool sex
a měly stejně tupý výraz tváře
jako hrošice a matróny
a špatné držení těla.

A vyplivání fotři
s očima zpráskaného psa,
upocení pupkáči s nezvratnou jistotou,
že zvadlé sebevědomí
se nedá nahonit.

Nastává období energetických problémů,
bojím se výpadků mysli.

Sny

Strejda Franta, který už dávno nežije
a rozuměl akorát pívu,
mi pomáhal spravovat auto.

Seděli jsme s Hemingwayem
jako dva beatnici na rantlu chodníku
kousek od rohu ulice mé bývalé ženy.
Pak mě vzal k sobě domů o ulici dál
a poslal se džbánem pro pivo.

Lucie utíkala po kolejích
a naskakovala zezadu do metra.
Vytahoval jsem ji nahoru
jako na korbu vojenského nákladáku.
Byli jsme oba v plné polní
a při přestupu na I. P. Pavlova
jsme zabloudili v labyrintu.
Vlaky duněly nad námi.

Pak jsem se probudil v skálopevném přesvědčení,
že si takovouhle blbost
jistě každý se zájmem přečte.

20. 10. '85 ráno

Průzračný podzimní vzduch,
v němž se břitké sentence
blyští jak meče samurajů.

24. 10. 16,05

Být znamená být vnímán,
ESSE EST PERCIPI,
vyškřábal jsem kdysi do lavice
při hodině latiny
jako protest proti nabubřelému
Co(g)ito - ergo sum!

Dnes, kdy na to mám věk i vzdělání
a mohl bych poučovat ze stupínku,
jen apaticky krčím rameny.

24. 10. - 16,22

Josef Sudek
po dlouhá léta
geniálně fotografoval své okno.

Jiří Voskovec
hrál v americké televizi malíře,
který maloval jen svoji levou ruku.

Jaroslav Seifert
píše celý život jenom o lásce.

Ale jak ještě nějak neopakovatelně
zachytit úzkost a beznaděj,
potácení v mírném předklonu
s rukou na srdci
/ a s představou postřeleného bouřliváka/
a zimničné blití
u dřevěné ohrady dávno již ne lhotákovské
se zbytky velikého plakátu:

Festival permanent de la pantomime
Prague
Plus qu'un million des exécutants !

Americký remake Clouzotovy Mzdy strachu
začínal na letišti v banánové republice.
Roy Scheider šel kolem nekonečného plotu
polepeného jedním a týmž plakátem:
portrét nasupeného muže à la Pinochet.

Teokrát pár dnů po zhlédnutí
jsem vystupoval z letadla v Bratislavě
/domestic flight/
a proti mně stál kordón esenbáků.
Měli brýle proti slunci
a v rukou samopaly.

24. 10. - 21,50

Poslouchal jsem na Hlasu Ameriky
projev presidenta Reagana
k 40. výročí OSN.

Snědl jsem při tom taliána s křenem,
zapil holešovickou desítkou
a po dlouhý době si připadám
zas jedncu jako správnej Čech.

24. 10. 22,30 - 22,42

Do kulisy rádia Luxembourg
se vloudila jiná stanice
s nějakou supermoderní symfonií.

Došel mi inkoust
a musel jsem naplnit pero.

Už dva týdny nosím rukavice,
ráno škrábu z předního skla auta námrazu,
a přesto potkávám na ulici a v metru
magory v krátkých kalhotách.

V zdravém těle zdravý duch,
nezatížený potřebou
vydávat svědectví o své existenci.

22,45

Štír

leze z škvír

Naděj hltí vír.

Viděl jsem tričko I beer,

hledám rým na netopýr.

Sobota 26. 10. po obědě

Ráno byla romantická mlha,
v níž se dalo hrát na slepou bábu
bez šátku na očích.

Život se zdál na dosah ruky -
- jen vykročit a směle tápat
/v lavině aut jedoucích na hroby/
k siluetě na protějším chodníku.

Mlha sice zhoršuje odhad vzdálenosti,
zejména pak brzdné dráhy,
ale ten život, co je prej někde jinde,
byl tady na dosah!

Ráno byla romantická mlha...

Nevidomé stromy s napřáženými větvemi,
zablouhané postavy jim bezděčně uhýbaly.

Namátkový frekvenční slovník
výrazů z umělecké tvorby:

---

adaptace
adorace
aplikace
dramatizace
evokace
interpretace
krece
reminiscence
transpozice
travestice...

A kde je invence,
vy směrodatný čuráci v laufu !

27. 10. - noční setkání

Dědek: Nevíš, jak to dopadlo?

Já: A co?

Dědek: No zápas.

Já: Jakej?

Dědek: Ty nejsi fotbalista?

Já: Ne.

Dědek: Nevadí, já taky ne, he he!

Tak ahoj!

Dušičkové ráno

Jako by už všude bylo obsazeno,
i poslední bordel vyprodán.

Jako by už všude bylo zameteno
a jen vyvolený k stolu zván.

Jako by vše už bylo srozuměno,
vylomené dveře zapečetěny.

Jako by vše už bylo předem dáno,
dřív než kostky budou vrženy.

4. 11. večer

Dva nebo tři řádky
a zbytek stránky jako stříbrné plátno
určené k projekci vlastních myšlenek.

Ach, kladivo Héfaistovo,
kladivo Héfaistovo,
jež jsi bylo ukuťo estatický,
ba i světový názor
tolika generací!

A což třeba pohyblivý celuloid,
básničky vyškrábané do zdi na Kampě
a další netradiční matérie?

Kterak sevřítí do hexametru
těkání a stihomam
nebo vědomí smrti bez epitafu?

"Já jsem strom z támhletoho lesa,
k němuž nedosvitlo helénské slunce,
aby se náležitě rozvinul,"
řekl jednou Vladimír Boudník.

Ach, kladivo Héfaistovo,
kladivo Héfaistovo...

Je mi líto,
ale seru na tebe!

Vzácné chvíle,
kdy v sobě necítím povinnost
stát se básníkem
a mohl bych i žít,
kdybych to ještě uměl.

METRO VÝRAZNĚ OVLIVŇUJE POVRCHOVOU DOPRAVU
hlásal jeden z transparentů k otevření trasy B.
Jel jsem z hecu na Smíchovské nádraží,
abych se tam vychcal,
ale měli zavřeno.

Nezajímavý utrápený muž
ve věku, kdy končí naděje,
ač péro dosud pevně stojí,
se začal hroutit v tramvaji.
Pomohl jsem mu posadit se.

Babky se domnívaly, že je to infarkt,
já zas myslím, že byl opilý -
- nikdo z něj nevymámil slovo.

O pár stanic dál jsem pochopil,
že chce zemřít sám někde na konečné
/jako by byl dospěl k cíli/
na hony vzdálen hyenám a pijavicím
zvaným "nejbližší".

5. 11. - 20,40

Ležím na kanapi,
koukám do stropu
a rochním si v přechodu z let Kristových
rovnou do middle age crisis.

Pomalu se uzdravuji z potřeby
někomu něco vysvětlovat.

Ota Filip: Vono je to všechno zatraceně těžký...

/Informace přátelům/

V úterý dne 15.10.85 odpoledne jsem poslouchal rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa a tak jsem se dodatečně dozvěděl, že letošní knižní veletrh ve Frankfurtu byl prý kolosální, ohromnou přehlídkou výkvětu světových literatur, a že vlastně všechno bylo skvělé, zájem o Československo, samozřejmě nikoliv o oficiální, prý tak přesvědčivý, že i E. Kishon zvolal cosi v tom smyslu, že nás měl vždycky rád. Posluchač v Československu, který o problémech Frankfurtského knižního veletrhu a o současné situaci na západním knižním trhu nemá ani ponětí, byl pořadem jistě zaujat, bohužel v zápalu redaktorova nadšení nesprávně informován, ba dokonce si myslím i trochu ošálen iluzorním obrazem. O skutečných problémech Frankfurtského knižního jarmarku a západního "knižního trhu" se československý posluchač nedozvěděl skoro nic. Byl jsem také na knižním veletrhu, poskytl jsem rovněž redaktoru Svobodné Evropy rozhovor - a kupodivu vysílal se, i když jsem na rozdíl od jiných řekl názor, který teď velmi rád opakuji: Letošní knižní veletrh ve Frankfurtu považují opět za jarmark ješitnosti. Kdyby mi právě v den zahájení nevyšel na veletrhu německý román "Cafe Slavia", ani bych do Frankfurtu nejel.

Pro autory ztrácí Frankfurtský veletrh jakýkoliv význam: jestli tam některý ze spisovatelů přijede, tak vlastně jen na mírný nátlak nakladatele, který v jakémsi tajemném a zastrčeném koutku své kdysi ryze nakladatelské duše ještě doufá, že umělcova přítomnost přikryje tu velkou mizerii dnešního západního knižního trhu. O knize, která se na veletrhu prezentuje veřejnosti, je rozhodnuto dávno předtím, než jarmark vůbec začne. Úspěch nové knihy dnes totiž regulují pouze dva faktory: a/ finanční prostředky, které je nakladatel ochoten "vrazit" do reklamy a za b/ jméno autora. /Šťastné shody, že jméno zavedeného autora zaručuje i kvalitu díla, jsou spíše náhodné./

Byl jsem na veletrhu přítomen diskusi nakladatelů dětských knih a knihkupci. Přítomní se shodli na názoru, který mohu krátce shrnout: Kniha je dnes konzumní zboží, které na trhu podléhá stejným zákonům jako třeba prací prostředky, kosmetika, novinky elektronického nebo technického průmyslu. Nakladatelé, to byl požadavek knihkupců, se budou muset při vydávání dětských knih přeorientovat, tedy musí produkovat to, co trh požaduje. Na evropský a na

americký trh se tlačí japonští vydavatelé dětských knih, kteří nový "trend" už pochopili a produkuje knihy s jednoduchými - rozuměj hloupými - texty, ale s vynikajícími ilustracemi. Po dvouhodinové diskusi jsem dospěl k názoru, že třeba Karafiátovi "Broučci" by dnes na západním trhu šanci neměli a že nakladatelé se s knihkupci shodli v názoru, že i mezi dětmi dnes sice ubývá analfabetů, ale přibývá blbečků, jejichž rodiče jsou ochotni vydat ročně za dětské knihy průměrně 78.- DM. V diskusi šlo vlastně jen o to, jak tuto částku statisticky zjištěného ročního výdaje za dětskou knihu zvýšit a kdo z ní "na trhu" urve největší podíl.

V oblasti beletrie pro dospělé to nevypadá lépe. Poněkud náročnější román spisovatele "bez jména" dosáhne v Německé spolkové republice /přesněji řečeno v německé jazykové oblasti/ průměrného nákladu 2.300 prodaných výtisků. O lyrice raději pomlčím; dosáhne-li sbírka zavedeného básníka nákladu 1.000 prodaných kusů, mluví nakladatelé už o úspěchu... Ekono micky jsou tyto knihy pro nakladatele vlastně finanční katastrofou, pro knihkupce jen zátěží, která zabírá ve skladech a v regálech místo. /V této souvislosti musíme uvážít: knihkupci mají zájem o tituly, které jdou na dračku, tedy nemusí se skladovat. Nájem za jeden čtvereční metr knihkupectví se v uplynulých třech letech zvýšil o 60%, stojí dnes na exponovaných místech měst mezi 80 až 130.- DM měsíčně.../ Náročná literatura se i ve velkých nakladatelstvích dělá vlastně jen proto, že popravuje pošramocené literární profily. Ale i tak zvané ztrátové tituly musí nějakým způsobem vydělat; uvedu konkrétní příklad: Nakladatel vydá dobrý román, o němž předem ví, že z hlediska prodeje bude katastrofou. Když kniha vyjde, sleduje oddělení marketingu velké noviny a časopisy. Jestli třeba FAZ, Neue Zürcher Zeitung, DIE ZEIT anebo jiné významné uveřejní o skoro neprodejném titulu recenzi, spočítají prodejní šéfové velkých nakladatelstvích domů místo, které noviny věnovaly jejich knize, a jednoduchou násobilkou dojdou k částce, kterou by museli novinám zaplatit, kdyby na stejném místě uveřejnili reklamu. Sbíрка jednoho významného českého básníka - měl jsem čest být lektorem této knihy - dosáhla nákladu 800 prodaných exemplářů. Když si však v nakladatelství spočítali, kolik místa věnovaly velkým deníkům a týdeníkům recenzím českého básníka, vyšlo jim, že by za stejný počet reklamních sloupců museli zaplatit asi 200.000.- DM. Básnická sbírka - jinak prodejní katastrofa - tímto způsobem přece jen na sebe

"vydělala". K tomu ještě poznámka: Recenze ve fejetonech velkých a významných novin a časopisů nemají na prodej knihy skoro žádný vliv. Ví se, že náročná literární část velkých novin čte asi jen 6 až 7 procent čtenářů. A čtou je převážně ti, kteří si knihy stejně kupují...

A jak to na letošním Frankfurtském veletrhu bylo s českou literaturou? Na otázku lze odpovědět jedním slovem: Špatně.

Seifertova kouzelná kniha "Všechny krásy světa", jejíž první díl vyšel letos v létě v mnichovském nakladatelství Knaurs, zůstala /pokud jde o knihkupecký a čtenářský zájem/ skoro bez povšimnutí. Překlady Mistrova díla, které tady vyšly krátce poté, kdy dostal Nobelovu cenu, nebyly na veletrhu k vidění. Malý rakouský nakladatel se pokusil prosazovat vydání Seifertovy sbírky /myslím, že to byla "Na vlnách TSF"/ v původní grafické úpravě; jeho šance protlačit Seiferta na trh jsou minimální. Tomas Kosta, ředil západoněmeckého odborářského Bund-Verlagu, vydal překrásnou obrazovou publikaci českého mima v exilu Sládka. /Ostatně: Kostovu dlouholetou snahu vydávat české knihy by už konečně měl někdo ocenit.../ Možná, že kdesi vyšlo ještě cosi jiného; jestliže jsem nějakou původní českou knihu nebo publikaci na veletrhu přehlédl, tak jistě jen proto, že ji nakladatelé buď nevystavovali nebo uložili kdesi do zastrčeného koutku stánku.

Česká a slovenská doma zakázaná nebo v exilu vydaná literatura měla na veletrhu opět stánek s nápisem: Dissidentenliteratur aus der CSSR. K pojmu "Dissidentenliteratur" můj komentář podepřený více než desítiletou zkušeností z velkého německého nakladatelství a ze styku s nesčetnými knihkupci a německými čtenáři: Titul, který se na trh uvádí jako "Dissidentenliteratur", je dnes v německy mluvících oblastech diskvalifikován do roviny politicky zbarveného pamfletu, je tedy neprodejný. Od poloviny sedmdesátých let nemají západoněmecká nakladatelství, knihkupci a čtenáři zájem o tak zvanou "Dissidentenliteratur". Je to asi tím, že zdejší čtenář utrápený vlastními problémy - nezaměstnaností, otázkami zbrojení a odzbrojení, ochrany životního prostředí atd. - chce číst knihy, které by aspoň zčásti odpovídaly na jeho bolesti a trápení. Ale ani počátek sedmdesátých let, kdy se do němčiny z tak zvané "Dissidentenliteratur" překládalo skoro všechno, nebyly nijak zvlášť růžové šasy. Romány z pražského, varšavského nebo moskevského literárního polopodzemí dosahovaly

průměrných nákladů asi 2.500 až 3.000 prodaných výtisků; navíc pak - protože západoněmečtí nakladatelé vydávali nekriticky kdeco - tak zvaná disidentská literatura čtenáře často tuze zklamala. Nerad to píšu, ale je to prostý fakt: Používat dnes ještě "Dissidentenliteratur" jako reklamní slogan, je velkou chybou, ba dokonce zátěží, která škodí především našim přátelům-spisovatelům doma. Nikdo mi nevymluví fakt, že Václav Havel, Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Eva Kantůrková, Jan Třefulka, Dominik Tatarka a další jsou pořád ještě většími spisovateli než disidenty. Jestliže je na Západě budeme neustále zatlačovat do "disidentského rohu", neposloužíme jim ani české a slovenské literatuře. Disidentství není v literatuře žádnou estetickou kategorií. Dnes už působí pojmy "disident, disidentská literatura" na západoněmeckém trhu kontraproduktivně.

K tomu zase poznámka: Andrej Sinjajvský představil na Frankfurtském knižním veletrhu německý překlad své kouzelné knihy "Dobrou noc", jistě dílo, které bychom zjednodušeně mohli označit jako jedno z hlavních ruské "disidentské" literatury. Protože jsem Sinjajvského a jeho román v nakladatelství S. Fischer trochu opatroval, měl jsem i vliv na strategii a taktiku uvedení knihy na západoněmecký trh. Na tiskové konferenci se Sinjajvským a s prof. Efinem Etkindem, který o díle promluvil, nepadly ani jednou slova "disident" nebo "disidentský". Pečlivě vybraným novinářům se představilo jen dílo jednoho z nejvýznamnějších ruských spisovatelů; na Sinjajvského "disidentství" jsme zcela plánovitě a záměrně zapomněli. První recenze a prodejní čísla Sinjajvského nového románu ukazují, že jsme se asi vydali na správnou cestu.

Vraťme se však k informaci, kterou o Frankfurtském knižním veletrhu vysílala rozhlasová stanice Svobodná Evropa. O československé oficiální expozici se posluchač dozvěděl - necituji Svobodnou Evropu asi přesně, ale jen přibližně - že tam vládla opět cenzurovaná nuda. A to není pravda. Mám možnost dostat a číst skoro všechny novinky, které v Československu oficiálně vycházejí, a mohu dojem shrnout do několika vět: Mladí českoslovenští autoři, kteří do oficiálně připuštěné literatury vstoupili nezatížení traumatem roku 1968 /nebudu je jmenovat, abych jim doma nezkomplikoval situaci/, píšou a publikují dnes pozoruhodné knihy. Pozoruhodnost této mladé české a slovenské literatury lze charakterizovat takto: a/ Mezi mladými autory se nevyskytuje ani jeden,

který by byl ochoten posloužit straně, vládě a totalitní ideologii dílem výrazně znormalizovaným nebo dokonce chvalozpěvem. Vzpomeňme v této souvislosti na léta po roce 1948, kdy skutečně nadaní mladí autoři chrlili ódy, verše a hymnické zpěvy na Stalina, na Gottwalda, na stranu a vládu. Dnešní mladá generace v Československu chce sice publikovat, ale zároveň se nehodlá /příliš a dobrovolně/ kompromitovat. Pravda, v jejich knihách - v románech i v básních - objeví pozorný čtenář odstavce, které autor napsal, jen aby uchlácholil cenzuru nebo preventivně vyjukaného redaktora nakladatelství. b/ Jestliže se současná česká a slovenská literatura kompromituje, pak skoro výlučně v dílech starší, straně oddané generace /viz soudruzi Kozák, Šajner a spol./ anebo ve slátaninách nenadaných snaživců, kterým až znormalizovaná doba otevřela brány do literatury.

Škoda, že redaktor Svobodné Evropy, který do Frankfurtu jel, aby podal zprávu o veletrhu, si předem neopatřil a nepřečetl několik novinek současné československé mladé prózy a lyriky... Ostatně - s redaktory mají autoři na veletrhu vždy jen zlosti a trápení. Televizní redaktor jednoho západoněmeckého kulturního poradu chtěl se mnou natočit rozhovor o mém románu "Cafe Slavia". Po první větě jsem poznal, že román vůbec nečetl. Poslal jsem ho s celým televizním týmem, jak se česky říká, do háje, čímž jsem ho samozřejmě urazil. Šéf tiskového oddělení nakladatelství, který pro mne rozhovor před kamerou namáhavě zorganizoval, teď o mě rozšiřuje, že jsem nafoukaný a arogantní autor, který sabotuje jeho reklamní snahy.

Zajímavé: na veletrhu se ke mně - a k četným dalším "zrádcům a emigrantům" - tentokrát hlásil i jeden z velkých soudruhů ze Svazu čs. spisovatelů. Vyměnili jsme si, jak se říká, názory. Soudruh proti mně vytáhl s argumentem, který na první pohled zní přesvědčivě: "Statisíkové náklady nejsou u nás v Praze dnes zvláštností. Mohli bychom tisknout ještě více, kdyby byl papír a tiskárenské kapacity," řekl a věděl jsem, že nelže a nepřehání, hlavně pokud jde o literaturu faktu. Napoleonův životopis, který asi před 2 roky vyšel v Praze, by dosáhl určitě 250.000 prodaných exemplářů, kdyby. inu kdyby bylo dost papíru. Uvážil-li jsem, že v západoněmeckých nakladatelstvích se 3.000 prodaných knih považuje už za úspěch a že dnes může západní nakladatel vyrobit knihu v libovolném nákladu za tři dny, zelenal jsem asi závistí.

Jenže my nežijeme, zaplať Pán Bůh za to!, v socialistickém Československu, ale ve společnosti, která má problémy; můžeme si však na ni od srdce zanádat, protože je necenzurovaná a svobodná. Naštěstí mě napadl protiargument: "Představte si," řekl jsem, "kdyby zítra vypukl v Československu západní způsob života. V Praze by bylo naráz asi dvěstě nakladatelství, vaše strana a vláda by ztratila nejen monopol na vydávání knih, ale i kontrolu nad spisovateli, nad nakladatelstvími, počet knižních novinek by ročně dosáhl čísla kolem 10.000, knižní trh by byl nasycen literaturou z celého světa a ze všech směrů. Československý občan by konečně mohl konzumovat co hrdlo ráčí, mohl by si jezdit, kam by se mu zachtělo, kniha by se tedy naráz octla v ostré a nelítostné konkurenci s nepřehlednou nabídkou konzumního zboží, s elektronickým zábavním průmyslem. Občan by tedy nekupoval vše, co vychází, ale vážil by si koruny; třikrát by ji otočil, než by ji vydal třeba za knihu. Naráz byste měli v Praze stejné problémy, jako my třeba teď ve Frankfurtu. Myslíte si opravdu, že byste je zvládli lépe než my?" Soudruh povzdechl, zastrčil můj německý román do plastického sáčku s podvratnou literaturou a řekl: "Vono je to všechno zatraceně těžký." S poslední větou jsem mohl bez výhrad souhlasit.

216

Pochvala

Dnes jsou ty domy ve Veletržní ulici zase škaredé. Okr světlý i bílá změnila se ve střední šed, původně světlé odstíny zelené, červené i hnědé prozatím ustrnuly na hranici tmavé šedi. Nebo světlé černi? Odhaduji, že během dalších deseti let tmavší odstíny přejdou v čern nejčernější a ty světlejší, doufejme, budou stále světlejší. Hehe.

Ovšem nyní nejde o žert plynoucí z nějaké potměšilé zatrpklosti, ale vlastně naopak: původně neveselá příkoří mění se pod vrstvou prachu na veselé vzpomínky.

A tak si stojím proti těm zase škaredým domům normálně, polospokojeně. Usmívám se, jako se usmívá zahrádkář, jenž také nemá nikdy vypleto. Neřád se mu zakořenil jako křen a roste si pořád dál. Vidím to jako dnes, čím dál víc to vidím jako dnes:

Vlevo ode mne stál na lešení Mirek Poříčský, kterému se říkalo Poříčák. Je sehnutý nad kbelíkem, ve kterém rychlými pohyby své dosti již zapracované lžíce mísí maltu. Bylo mu dvacet sedm let, má dvě zdravé děti a manželku, se kterou se právě rozvádí, zrovna se soudí o svépomocně zbudovaný družstevní byt. Obzvláště ní důraz klade na přípravu malty: "Maltu si gusíš, Ondřej, pořádně vymísit. Protože Štolba, ten u míchačky, možná už si si všim, je trochu lajdák a míchačku naplní málem **vrohovatě**, takže směs na dobré vymíchání nemá prostě prostor. Víš, nemá se kam přesejpat. My už jsme mu to říkali kolikrát, ale on jako probouzející se alkoholik nevěnuje tomu... má nás prostě na karháku, jak se říká. Víš, je mu to prostě u prdele. Někdy je to v životě, jako bys skutečně házel hrách na zeď. Ale když si tu maltu takhle pořádně

vymísíš, trochu omastíš, trochu přiředíš, pak se dá říct... ona je to teda trochu zdržovačka."

Vpravo zaskočil za chybějícího Dohnala zedník Smýkal, kterému se říkalo Šmejkal. Byl to takový mlčenlivý a věčně ukřivděný asi sedmatřicátník, který ať dělal cokoli, vždycky s pocitem, že on má zrovna to nejhorší. Však také Dohnal, pokud byl v práci, mírně v legraci i mírně vážně napodoboval dědka Majera, vztyčil třaslavý ukazovák a stařecky pozdviženým hlasem vícekrát opakoval: Šmejkale, ty seš blbej, ty seš dobrej akorát na dvorečky. /Dvorečky byla myšlena jednoduchá fasáda obrácená dovnitř bloku, do dvora./ Pravda je, že Šmejkal se při těchto slovech usmíval dost nechytře, možná hloupě, snad opravdu přiblblé. Patrně nevěděl, jde-li skutečně o fór, a pokud si tak snad i myslel, nebyl mu fór zrovna pochuti. Vzpomínám si, že později mě pan parťák několikrát poslal na dvoreček, abych mu přesně zjistil, jestli tam Šmejkal vůbec něco dělá. V den svého svátku se Šmejkal jednou dost napil a vykládal nám, že on na dvorečcích vlastně zastává funkci parťáka a podchycuje tam pracovní morálku. Musí dohlížet na dědka Majere, který, ač řemeslně na slušné úrovni, tam občas dělával za trest, za nemístné řeči, jimiž parťáka popichoval a ostatní obveseloval. Nevěřili byste, říkal v den svého svátku Šmejkal, jak dokáže být takový starý člověk neuvěřitelně líný.

Po letech jsem Šmejkala náhodou potkal na Praze dvě. Byl trochu zestárlý, ale zdál se spokojený, protože zazdíval ve výtahových šachtách pracny pro uchycení ocelových vodicích tyčí, tedy konečně to, po čem na Praze sedm marně toužil. Nakonec mi důvěrně sdělil: "Řeknu ti, že Praha sedm se nedá s Prahou dvě vůbec srovnávat. Schválně to zkus a uvidíš sám."

Bylo-li již srandy ohledně Šmejkala přespříliš, pan parťák nás okřikl: "Nechte Šmejkala Šmejkalem a běžte dělat." V tu chvíli

zase Dohnal, byl-li zrovna v práci, suše podotkl hlasem dědka Majera: "Šmejkal zůstane Šmejkalem." A parťák klidně řekl: "Dohnale, ty si vezmeš kladivo a půjdeš na dvoreček taky." A několikrát se stalo, že jsme poránu rozzlobili v maringotce pana parťáka všichni, takže nás poslal na dvoreček všechny. Ale pak se přiznal, že si tam sám vpředu připadal jako za trest. Na dvorečku sice chlapi nemohli pokřikovat na pěkné paní a dívky, ale zato nahlíželi okny do kuchyní, spíží a záchodů. Čural-li někdo z nás na lešení, po zednicku, přivrácen ke zdi, pan parťák volával: Paní, zastavte si tam tu vodu.

I pro mě byly vlastně dvorečky přijatelnější. Protože vpředu jsem se pokřikování po pěkných paních nikdy nezúčastnil, schválně chlapi vymýšleli neuvěřitelné nehoráznosti, ke kterým dodávali: "To křičím já, ten mezi Poříčákem a Šmejkalem, ten brejlatej a vyčouhlej, co se tváří jako by nic, ale jen se koukněte, jak se červená!" Nebylo to sestrojeno příliš věrohodně, ale vskutku jsem se červenal. Dohnal zavdával k posměchu jen malou příležitost, chodil do práce co nejméně. Zato dědek Majer, přesný a spolehlivý jako stroj, trpělivě trpěl s úzkými, pevně sevřenými a namodralými rty, když mu chlapi s výsměchem předhazovali, někdy i několikrát denně, že jeho dům v Jinonicích je přilepený na skále.

Parťák ve svém prvním období, před vypuknutím vředové choroby, býval někdy prchlivý. Jeho spravedlivého hněvu jsme se báli. Neměl-li se Dohnal k dílu dostatečně pohotově, křičíval: "Bídáku, vole, střevo horácký, roztrhnu tě jako hada, co děláš, kde furt seš, kam koukáš." Až se mu otevřel v žaludku vřed a doktor ho upozornil, že to také může být z věčného rozčilování, ostrým pohledem špikoval Dohnala, nerozčiloval se, ačkoliv zloba jím mocně cloumala, ale klidně a syčivě pravil: "Moc spokojený s tebou,

chlapče, teda nejsem." V době zaléčování vředové choroby si nás střídavě posílal pro kyselé mléko, a aby snad žaludek zbytečně nedráždil, i úsporně mluvil: "Ano, chtěl jsem ho studený, ale kyselý, vole." V době, kdy se operace nakonec stala nevyhnutelnou, řekl Dohnalovi: "Hochu, mnoho práce teda nepoděláš. Ale mně už je to jedno."

V poslední den před nástupem do nemocnice, v obavě z posledního dne vůbec, sdělil nám dost důvěrně, tlumeně, ústy přivřenými:

"Jako dvanáctiletý kluk jsem v nešťastné náhodě vystřelil prakem sestře oko. Rodiče mě proto stáhli z výuky houslí, surovec nemůže na housle hrát, a vyslali vyučit se zedníkem, to je práce pro surovce. Proto takhle trpím."

V onen den horký dech rozpálené dlažby Veletržní ulice, nasycený prachem a olovnatým dýmem, se tetelil až do výše šesté lešenové podlahy, kde jsme zrovna pracovali my.

"Člověče, Ondřej, koukej, co si to nesu. To je nová limonáda, jmenuje se Liberta, to si běž koupit taky. Hže Heleď, já si ji takhle dám do kbelíku s vodou, aby se trochu ochladila. To si pak udělej taky tak. Ale nechci ti radit. Víš, já když jsem začínal a na různé věci se ptal starého Lojzy, většinou mlčel, nebo řekl: Jen si, Poříčáku, pěkně bádej, bádej, já jsem taky musel bádat. A pořád se střamlal ke mně ramenem, abych mu neviděl pod ruku. A takový já být nechci. Jen si běž pěkně obstarat něco k pití, vždyť ledviny potřebují tekutinu."

Jenže obstaráváním limonády bych se moc zdržel od práce, přitom mám pořád co dohánět. Fasádními skobami honem upevňuji lať, zatímco Poříčák si objednal u Štolby kbelík s vodou, do které teď vkládá svou limonádu. Ještě ji několikrát ponořil a vynořil, znovu ji prohlí-

ží proti světlu, znovu noří do vody a přitom říká: "Oni to pojmenovali Liberta, kdoví proč, ale chuť to má prý docela lahodnou. Ale jestli nám nesprchne, nebo se neochladí, během třech dnů nebudou ani limonády, ani pivo. Že bych si tak ještě dvě nebo tři ty Liberty koupil do zásoby? Co říkáš, Ondřej?"

"Asi bys měl," odpovídám a pomocí štětky zakráním staré zdivo vodou, "co je to vlastně za sloh?"

"Asi nějaká secese. Že to nepolíváš fankou," radí Poříčák a podává mi ji. Nerad ji беру a toporně stříkám na zeď vodu.

"Aha, ty to neumíš," diví se, "vás to neučili?"

"Ne. My jsme hlavně starý beton, roztloukali, na bubenském nádraží."

"Musíš mít v zápěstí tu ruku elasticickou," dál radí, a přitom fankou elegantně rozprostírá vodu po zdi. "Já to dělám prostě takhle. Ale tady pak dej pozor, aby mi ta limonáda zůstala ponorená. Protože když zteplá, není lahodná a neosvěží."

"Víš co, jdi si koupit ty rezervní limonády a já se to tady zatím naučím," radím mu zase já a cabrám vodu na zeď. Víím, že voda musí z fanky tak vyklouznout, najednou vyhrknout, aniž by stříkala, což je vskutku dáno pohybem v zápěstí. Zkousím to a stranou sleduji Poříčákův sestup po žebřících, už je na chodníku, hlavu on nosí vždycky tak vzhůru, kráčí k obchodu. V tanečních hodinách nerad přiznával skutečný výžuční obor, většinou se cítil být budoucím automechanikem. I teď nosí montérky "lacláče" a nerad je shledává potřísňené maltou. Přál jsem si, abych ve chvíli jeho příchodu už poléval vodou stejně jako on.

"Vodu, pane Štolba, prosím vás, honem, můžete mi poslat vodu?" Zespuďu jsem zaslechl skrumáž nesrozumitelných slov, v paměti mi utkvělo dost obtížné - nesrsral. Až o něco později se z úzkého stínu protějščího domu odlepil i Štolba a kymácivě, o jedné noze

kratší, kráčel k sudu, "co ty tam s tou vodou děláš," znělo dál nevrle. Slyším lomcování žebříky, to už leze Poříčák: "Tak si, Ondřej, představ, že už tam měli jenom dvě basy. Tak nevím, jestli jich nemám pořád málo. Ukaž, takhle to dělej," vzal mi nástroj z ruky a znovu ho nechal rozehrát.

"Ale nestrkej mi tam to rameno, ať vidím."

"Člověče, budeš muset ještě hodně bádát."

I ze svačin jsem chodil dříve než ostatní, abych dohnal neohrabaností zameškané, napravil zkažené. Abych už dohnal aspoň Dohnala, jenž mnoho ztrácel častou nepřítomností. Tak sice teď nenápadně za příkladného stavím sám sebe, ale co mám dělat, když s takovým přístupem k věci se setkávám pořád nejvíc u sebe.

Jemně jsem maltou prostříkal okapničku mezipatrové římsy, abych v ní mohl "vynést" obloun s výžlabkem. Okapničku jsem znru-
ba srovnal latí, výžlabek je záhodno nejprve vytáhnout hranou rajblíku podle pravítka ještě v měkké maltě, a pak rovnoměrně zaohlit, vymodelovat v maltě už mírně zavadlé. Jenže než jsem se dostal s nanesením malty z jednoho konce na druhý, na začátku už byla malta více než zavadlá, kdežto na konci ji ještě měkkou rajblík strhával. První dva metry mezitím rovněž dozrály k oškra-
bání.

"Práce jedna zatrachtílá," snažím se přivábit ku pomoci Poříčáka. Ale přišel pan parťák, chvíli neříkal nic, pak pokýval hlavou: "No jo, takhle přeschlá malta je už nezpracovatelná. O tom se každý musí přesvědčit sám."

Za hodinu přišel znovu a upozornil mě: "Bacha, to je opuka. Ona furt jako pije, furt je to dobrý, ale najednou přestane a začne ti to padat a už to nedáš dohromady. Posloucháš, co ti říkám?"

Kdo si myslíš, že to bude po tobě zase dělat."

V tu chvíli mě citelně zasáhlo slovo "zase", copak se snad muselo po mně něco opravovat a dodělávat? Pokud vím, všechno jsem po sobě opravoval sám, dobrovolně a bez říkání, jednou dokonce v sobotu. Dneska už vím, že pan parťák tím nemířil přímo na mě, ale myslel tím náš obecný případ, Blážu, Vokatého, Hájka, ten náš strašlivý průměr, přiblblý ranec, z něhož nevede otvor, kterým bys hlavu prostřčil. Jenom nás pak přesypou k Dohnalům, ke Šmejkalům a nakonec k Poříčákům.

Ačkoliv se mi poznámka pana parťáka v tu chvíli nezdála případná, najednou vskutku zdívo přestalo "tahnout" a pracně vymodelovaný, "vynesený" oblounek se prostě neunesl, urval a kecnul dolů. Nahoře zbyl jenom mokvavý opukový podklad. Padající oblounek trochu vychlípil i okapničku, rychle jsem ji lžicí přimáčkl, tím "vytáhl" vodu a okapnička kydla také. Aniž bych zevrubněji něco vyšetřoval, nonem nanáším do vypadlých míst novou maltu. Vtom si všímám zprvu slabé trhlinky, jež sílic se rozeběhla odprostředka na obě strany. To se celá masa malty odlepila od zdíva a chvíli zůstala zavěšená na fásádní lati, dokud se pod její vahou nevylomaly skoby. Vzápětí se celý komplet řítil spárou mezi fasádou a lešením dolů.

Zespodu, z chládku u zdi se ozval chrchlavý smích, z něhož nanoru prorážely nové cnuchvalce nesrozumitelných slov. Hnal jsem se k žebříkům, abych si z břečky na chodníku vzal lať a skoby.

"Nikam nechoď, zůstaň tam, já ti to všechno pošlu," ozvalo se zdola chrchlavě a našťvaně. Celý roztřesený upevňuji lať a přitom si v duchu říkám: Horší to není. Jenom prostě celé znovu. Přál jsem si, aby řádná pracovní doba vedla alespoň do setmění. Sebral jsem z lešení maltu do kbelíku, poříčákovsky zadělal s vodou, při-

mastil trochou cementu a znovu špricuji. Už tolik nedbám na pořádek kolem sebe, brýle mi na vyzáblé a zpcené tváři stále sjíždí na špičku nosu. Přichází pan parťák a poznamenává: "No, teď to trochu vypadá, jako když datel klobe po červu. Ale člověče, až se ti to povede, tak ten tvůj kousek římsy bude držet nejvíc, protože to máš bezvadně provlhčený. A říká se, že voda, to jsou zedníkovy hřebíky."

"Člověče, Ondřej, ono je takový vedro, že já už musel kvůli ledvinám vypít tři Liberty, takže na pátek nemám nic. Možná si vezmu dovolenou," říká Poříčák a štětkou pečlivě omývá své latě. Také Šmejkal už ukládá do kbelíku nářadí, já ještě úzkým rajblíčkem zahlazuji a upravuji profil římsy, protože se mi to pořád nějak nezdá. Zřetelně slyším Štolbův řev, že dneska je toho víc dole než nahoře. Před koncem pracovní doby uklízí chodník. Opírám se o zábradlí a shlížím na ruch Veletržní ulice. Ulice je přeplněná auty, na chodníku jen pár chodců. Zdá se mi, že támhle ten, na rohu Kamenické ulice, jak je zelenina, jak teď přechází, to je přeci tatínek. Kráčí dolů, směrem k našemu bydlišti, jde asi tak střední chodeckou rychlostí. Má tmavě zelené kalhoty a světle růžovou košili s vyhrnutými rukávy. Vidím ho jako dnes. V síťové tašce si nese boty, které si byl vyměnit v obchodním domě Letná. Vidí mě, mává na mě, mávám mu také.

"Haló, pane vedoucí," volá na parťáka, "náhodou jdu kolem, byl jsem si boty vyměnit, víte, tamty mi byly malé." Pozdvihl síťovku na úroveň hlavy, aby v ní ostře se rýsující škatule byla dobře patrná.

Parťák se vyklonil přes zábradlí a odpověděl, vzpomínám si přesně: "Tak boty jste byl měnit. To znám. A bude to lepší?"

"Uvidíme. Chci se jenom zeptat, jak mi prospívá na lešení

syn." A pan parťák, vím to přesně, odpověděl:

"Chvilku počkejte, hned jsem dole." Ale nešel rovnou k žebříku, nýbrž přičopl si k mé římse a chvíli ji pozoroval. Pod plstěným kloboukem mu vyrážely husté kaštanové vlasy. Vráskami na čele pracoval nad každým okem zvlášť, nad levým pozdvihoval, u pravého popouštěl. Potom sundal klobouk a znovu překvapil značnou lysinou, velikostí slícovanou přesně na obvod dýnka klobouku, s níž kapesníkem setřel pot. Klobouk nasadil, přilezl blíž k římse a silným prostředníkem do ní začal dloubat:

"Vidíš, jak jsi to tady zmršil? Jak ti to ubíhá? Aha, ty to rovnou děláš do perspektivy. Tenhle článek, tenhle buřtík, vidíš ho, ten jsi udělal na čtyřech metrech doztracena. Tady to máš dvacet centimetrů, a támhle sotva patnáct. To takhle nejde." A dál prstem dloužil tak dlouho, až se odtrhl obloun, výžlabek i okapnička, až to zase začalo padat dolů.

"Takže je to celé nanic?" zeptal jsem se a hlas se mi zatřásl.

"No, to víš, no. Zítra si ji vyneseš znovu. Dobře se vyspi, dobře se najež, chce to pevné nervy."

"Pane vedoucí, nezapomněl jste na mě?" jasně slyším tatínka.

"Ale nezapomněl, už tam lezu."

Já se šourám jako poslední. Vidím, Štolba si prohlíží tatínkovy nové boty, teď se k nim přidává i pan parťák. Dobře slyším, jak říká:

"Já nevím. Ty gumový podešve, někdy to tady takhle praskne. Co vám mám říkat. Dneska jsem ho musel pochválit. A pane Vaculík, můžu vám říct, máte dobrého kluka. Jen tak dál.

"A oba se zasmáli, nevím proč, ale vidím to jako dnes.

258

Eda Kriseová

Je letní noc a pacienti spí. Paní Králová má službu s mladou novou sestřičkou, která je dneska nějak děvná. Copak tý holce je? myslí si stará sestra a je jí mladé líto, že bude muset celý život strávit v blázinci. Prohlíží si její útlou chlapeckou postavu a vzpomene si, že když sem přišla, také bývala taková. Ale není jí líto, že už není. Co s tím?

Plete bleděmodrý svetr pro vnoučka a dívá se úkosem na mladou, která si zapaluje kolikátou už cigaretu.

- Je ti něco, Haničko? zeptá se.

- Je mi, povídá mladá, peněvadž jsem to dostala.

Stará spustí ruce s pletením do klína, brýle jí spadnou na špičku nosu a nad nimi se dívá. Každá až doposavad plakala, že to nedostala.

- Napsala jsem už našim, že jsem v jináči a že se budu vdávat, řekne mladá a hlasem pláče, i když slzy jí netečou.

- On by si tě vzal?

- Já myslela, že by ho rodiče donutili. Už u nich bydlím dva roky a když ho prosím, aby si mne vzal, řekne:

- Pšeničková, mne nedonutíš. Jsem ještě mladej.

- A je?

- Je mu už pětadvacet. Jeho matka mi radila, abych ho dohnala k eltáři v zimě, jak přijedou letňáci, tak to mám zas marný. T o hned sbalí rekreantku. On si vzal v zimě od své matky pět tisíc na svatbu, utratil je a nic.

- On ti neříká Haničko?

- Už jsem s ním dva roky. Všichni mi říkají Pšeničková, držíš rekord, žádná s ním ještě tak dlouho nevydržela, ale jinak mi neřekne, než Pšeničková.

- A je na tebe hodnej?

- Chtěl se se mnou už kolikrát rozejít, ale já mu vždycky řekla: že spáchám sebevraždu. Letos jsme spolu byli na dovolené, loni taky. My jezdíme k Telecímu pod strom.

- Pod strom?

- Stojí tam hruška v širým poli a pod ní si postavíme stan. Letos jsme tam byli ještě s jedněma. Ten si ji taky nechce vzít. Teď my se všichni čtyři zhulili už v Brně, já měla osm stovek, Honza tisíc. Když jsme opouštěli Brno, tak už neměl nic a řek: - Pšeničková, musíš nést spací pytle a stan. Nám je špatně.

Já jim to nesla, ale plakala jsem celou cestu. S mýma stovkama jsme vydrželi do čtvrtka. Vůbec jsme nejedli, jenom pili.

Paní Králová se raději ještě jednou zeptá:

- Tys nie nejedla? Vápátku do čtvrtka?

- Dvakrát v hospedě polívku. A ve čtvrtek Honza povídá:

- Pšeničková, sbal to, jedem domů.

Jeli jsme stopem a v Honzově vsi jsme si dali zastavit u hospedy. Byli jsme tak žízniví, že jsme tam za hodinu nechali sekýru sto padesát korun. Pak jsme šli domů. Já nesla spacáky a stan a u autobusový zastávky stály děti a Honza povídá:

- Pšeničková, cos přivezla těm dětem z dovolený? Já že nic.

- Pšeničková, hned polož ty spacáky a skoč do hospedy pro bonbóny. Dej to přispat k tý sekýře.

Sešla si tam na lavičku a já letěla pro bonbóny. Rozdala jsem je, ale o kousek dál stály jiný děti a Honza povídá:

- Pšeničková, cos přivezla těmhle dětem z dovolený? A já letěla znovu do hospedy a vážla jsem radši bonbónů víc, abych měla pro všechny děti, které ještě potkáme. Pak jsme přišli domů, napřed jsme se vyspali, pak jsme si vypůjčili od matky a šli zaplatit dluh. Já myslela, že jsem v jiným stavu a nejsem. A to je konec mý naděje.

Paní Králová položí pletení na stůl, vstane, tlusté ruce svěsí podle těla a pomalu se předklání. V předklonu se rozkašle a páteř ji bolet nepřestane. Zvedne zrudlou tvář, zadívá se na Haničku a tichounce se zeptá:

- Myslíš, že tě má rád?

- Někdy se mi zdá, že ani nemá. Přivede si třeba od zábavy holku, jeho matka ho vyhodí a řekne, že v jejím domě nebude spát ještě a jineu. Je na mně hodná. A on s holkou odejde a nepřijde třeba až do neděle večer.

- A te mu nic neřekneš?

- Dyť se vrátí.

- To děláš jakoby nic?

Jsem ráda, že se vrátil. Dám mu večerí a skočím pro pivo. Někdy řekne, že byla blbá nebo tlustá, ale někdy neřekne nic. Když nezačne řeč, tak o tom nemluvíme.

Chudinka malá, myslí si paní Králová, takevá hubená. A hezká holka to je. Copak má tohle zapetřebí?

- Já se umím moc dobře prát, řekne mladá. Když někdo Honzu v hospedě našte, řekne jen:

- Pšeničková, natankuj mu ji.

Stará sestra spustí kývnutím hlavy zas brýle na špičku nosu.

a dívá se Haničce do tváře. Vidí modré pokojné oči, zlaté kučeravé vlasy kolem kulatého obličejíku zbledlého únavou. A mladá vypráví, jak o poslední leči zmlátila hajného a Honza jí to napřed nařídil a pak jí to vytkl.

- Pšeničková, povídá, ty krávo, natankovala jsi hajného, von je teď uražený a nedá nám ani kousek dřeva. Honza sám nikoho nebije, na to má me. Bije jenom ~~mne~~ mě. Jednou nám ujel vlak a natankoval mi ji na nádraží, až jsem vzala druhou o kandelábr. Pak jsem celou cestu plakala a zvracela z okýnka, protože jsem měla slabej otřes mozku.

Váku šedě svítá a zpívají ptáci, a když už je začátek července. Za chvíli vstane Frantík a bude pískat jako pták u každé ložnice, probudí kluky a budou chtít kouřit, ale smí se až od šesti, myslí si paní Králová a zvedne zarudlé oči od pletení.

- Vy při noční nespíte? zeptá se Pšeničková. Každá jiná v devět usne a chrápe tak, že vzbudí pacienty.

- Ty taky spáváš? zeptá se paní Králová.

- Já si radši povídám. Honza se se mnou vůbec nebaví. A s váma se povídá krásně. A ještě vám něco povím: on má psy, norníky. Já mu musím chytat po ~~vsích~~ vsích kočky, na to mi půjčí rodinnýho kombíka. Já mívala ~~radu~~ kočky ráda, ale teď mám radost, když jich mám v pytli co nejvíc. Honza je pak na mě hodnější.

- Koček je, řekne paní Králová. A žerou ptáky. Já řekla spoušedpvi, že jejich zrzavej kocour vybral před našima dvě hnízda, ale on jen máv rukou. Ale tuhle přiběhl, že si ten kocour přitáh šprlinkama od králikárny králíka, ale tělo už ~~ne~~ neprošlo. Navrátilka šla krmit králíky a kouká, jeden je bez hlavy. A Navrátil lítal kolem a křičel: kdybyste, paní Králová, zahlídla toho zrzouna, tak ho zabte na místě. Kožešník v K. šije z koček kožichy. Jedna ženský prý kožičí kožich ani neutahá, donosí ho dcera. A neřekla bys, že hajnej zastřelí za sezónu i sto dvacet koček. To je potom kožichů.

- Taký je hodně labutí, řekne Hanička.

- Ty jsi plakala? zeptá se paní Králová.

- Byla jsem smutná, že jsem to dostala. Ale možná by si mě stejně nevzal. Myslíte, paní Králová, že by si mne vzal?

- A vařit umíš?

Petr Kabeš / L i s t o p a d k y

Stříbrná liška, zlatý mol.

Ale v říši divů.

Stříbrná liška, zlatý mol.

Ale v říši divů.

Darovanému koni vyraž zuby poslepu.

Pohleďte: zlaté stéblo, a tene!

Kruhy nocí pod očima dne.

Udržuj oheň,
hledej prameny.

Psané prameny,
čitelná řečiště.

Přeřknout se na pravém místě,
zase levota.

Stádo ovcí, ~~umíráček~~
umíráček na pochoďu.

Úryvek stromu, jeho kmen.

Trest vylučuje vykoupení?

Co přesahuje, to jako by nedosahovalo rovněž.

Slina vynáší jazyk.

Jazykem zpívají,
srdecm brebentíce.

Žalby vítězů, ódy poražených.
O tomtéž.

Skutečný pluralismus oslovuje singulárem.

Vylekán k životu.

Životy krácené jak zlozky.

Veterán jara, černobílý muž.
/Ozvučená groteska./

Kopírováním kopie se originál nezíská.

Turek odvozený od poturčence.

Kde se vzali?
Tu se vzali.

- Kdo volá? Haló!
Úřední ticho lhale.

Židle dožívají vsedě.

Atd.: v žádném případě zkratka pro věčnost.

Naděje, podvýživa strachu.

Běh se nenaložil ani k Noemovi,
to zvíře.

Tvrz oplocená štěstím.

Cizí peří, živý plot.

Vzpomínám, tedy znetvořuji příští.

Vzpomínka natolik nejasná,
že jí lze mít za proroctví.

Muzeum budoucnosti.

Satan ráje: když se mu škvaří paznehty,
voní myrta.

Vyspat se do syta znamená
probuďit se hladový.

Rozřešení = rozkřešení.

Smrt není: ale řešení to je.

Boží jsou pohřebci.

Aferismus eónu.
Agglomerace nicot.

Sladká zkušenost pelyňku: opus posthumus.

"Mír tvé duši. Přicházím od toho,
kterého jsi stvořil."

Slepým nábojem do černého.

Ja./při zastříhování svých vousů/:
"Teď se ani nepohni,
nebo si zmenšíš svoji pravou tvář."

Perla proměněná v pot.

Chvilce, kdy socha zpívá. Vybledlá
spraš bere ji za ruku
/je vánek/ a -

Motá se mi pod nohama
zem. Opakuju ji,
a tedy jsem.

Příští hroby budou pamatovat víc.

Mezi posledním tažením.

Ale v říši divů.
Ale za zrcadlem.

Stříbrná liška, zlatý mol.

Období, v nichž se provádí podrobný soupis literárního inventáře a zkoumají složité vnitřní relace, tedy epochy příznivě nakloněné literární teorii, se obvykle střídají s obdobími, kdy se prostě jenom ohmatávají ty nejzákladnější pojmy. A nedejme se mýlit v sedmdesátých letech hojně vydávanými literárními encyklopediemi a kompendii: to opravdu hodnotné, co v nich je, bylo posbíráno, zaevidováno, oklasifikováno a usouvztažněno už v šedesátých letech. Je v tom tedy jakýsi rytmus a řád? Vypadá to tak. Prožíváme znovu období úzkostného ohmatávání těch nejzákladnějších pojmů /a nejen v literární teorii/. Ale je vůbec ještě možné vydělit a znovu pojmenovat ty nejzákladnější a prvotní pojmy? A řekl bych především, že je to nutné. Jestliže chceme porozumět situaci české literatury v polovině osmdesátých let, musíme začít právě tedy.

V poznámkách k překladu "Báje" cituje Škvorecký z jednoho Faulknerova vyznání: "Spisovatel je odpovědný výhradně svému umění. Dovede být naprosto bezohledný, je-li to dobrý spisovatel. Všechno hodí přes palubu, čest, hrdost, slušnost, bezpečí, štěstí, všechno, jen aby dopsal svou knihu." A jsou to slova plná nádherného sebevědomí, která se nikdo neodváží zazlívat umělci jeho velikosti. Jenže tentýž Faulkner při jiných příležitostech a naprosto neloajálně k citovanému vyznání prohlašuje, že je ve skutečnosti především farmářem nebo chcete-li sedlákem, který literaturu pěstuje jen tak ve volném čase a jako čistě soukromou zálibu. A nedomnívám se, že by tento občasný nával autorské skromnosti, střídající výlevy robustního sebevědomí, byl prostě jenom takovu pózou anebo třeba reklamním figlem. Faulkner totiž není první ani poslední, kdo takto a podobně vyslovuje ten svůj dvojaký pocit: zároveň základní jistotu, že pro své psaní, pro literaturu, smí ucelat vše, protože dobrý román je účel, který světí použité prostředky, a zároveň základní nejistotu, a nejen o vlast-

ním psaní, ale vůbec o literatuře.

Ve své Nobelově řeči promluvil tento "profesionální farmář a amatérský spisovatel" o vznešeném poslání literatury /nazval ji "jednou z opor, pilířů, které pomohou lidstvu přetrvat a zvítězit"/ a jinde /v románu "Neporažení"/ zas přiznal, že spisovatelé jsou prostě ti, kdo neumějí žít a tak o životě aspoň píší. A nepochází snad ona nejistota /vědomí životní neústádnosti/ z pocitu provinění vůči lidem, kteří se zabývají skutečnými starostmi /skutečným životem/, a nepochází snad ona jistota z vědomí poslání přesahujícího rozměr každodenních starostí /pouhého umění žít/? A okamžitě je zřejmé, že jde jen o rozdílné hodnocení téže situace - o vztah ke skutečnosti, a to buď jako míjení se s ní /psát rovná se neumět žít/ anebo jako její přesahování /umělecké poslání/. A tady je i jádro spisovatelského pudla. Řekl bych totiž, že tahle antinomie /jistota-nejistota a přesahování-míjení/ od nepaměti patří ke spisovatelské činnosti a že je to ten magický prostor, v němž se odedávna daří literatuře /cosi jako živá a mrtvá voda: obou je zapotřebí k zázračnému oživení/. Literatura se už tradičně definuje svým vztahem ke skutečnosti. A tady musí začít každý pokus o vydělení nejzákladnějších pojmů.

Kdysi jsem byl v pokušení napsat si úvahu o tom, jakými bizarními literárními symboly i obskurními okolnostmi je prošpikována naše národní skutečnost. A jsou to všechno jenom zlomyslné náhody nebo dodatečné konstrukce, které jen zmatečně vyzdvihují nějaké podružné detaily, anebo je v tom snad něco pojmenovatelného, co - ať už třeba v zjednodušujícím schématu - prozrazuje něco z národního údělu, z toho osudu v ošklivých anekdotách? A tak mi jako špatný vtip připadne, že autorem libreta k naší "nejnárodnější opeře" je zrovna c.k.konfident, a že tu sentimentální píseň, kterou známe jako naši státní hymnu, zpívá v Tylově "Fidlovačce" slepec, slepý houslista, a že je to také opravdu text přecházející ze sluchových rezonancí /šumění a hučení/ do slepecké halucinace /zemského ráje na pohled/. A proč je našim nejoblíbenějším literárním hrdinou /něco mezi národním patronem a lidovým maskotem/ právě Švejk, neblaze utvrzující některé údajně národní povahové rysy, a jaktože se už dobrých patnáct let všechny scénáře pro interakci občan-stát snaživě opisují z Kafkova "Procesu"? Slepecká hymna, udavač spoluautorem "nejnárodnější opery", švejkující přízpůsobivci a kafkující instituce a orgány - je to skutečně jen náhodná stafáž a zaměnitelné rekvizity? A to není výčet zdaleka úplný. Za zmínku stojí i jakou roli v našem národním, ale i politickém životě sehrál Hankův

literární podvrh, te hluboce vlastenecká mystifikace, pokoušející se veršovanými zápletkami vylepšit naše dějiny.

Jeden nepřítliš zjednodušující pohled redukuje naše národní dějiny na dějiny literatury anebo aspoň dějiny odvozené z literatury /"Dobrovského dějiny literatury jsou více než dějiny spisů, jsou dějinami života, jehož jsou spisy výrazem. V nich nacházíme přímo dějiny národa a v těch zase i hlavní rysy filozofie našich dějin", tvrdí Zdeněk Nejedlý ve stati o Jaroslavu Vlčkovi, a není to názor ojedinělý/. A není Palackého koncepce českých dějiny především literárním činem a Jiráskova literární apoteóza zas obecně přijatou dějinnou kodifikací? A sem samozřejmě patří i věčně živé dědictví po obrozenských spisovatelích, pro něž literatura byla národotvornou aktivitou, a z nichž jeden každý se cítil aspoň tak trochu politikem, vázaným povinností dávat před svými literátskými vrtochy přednost ceslospolečensky užitečným vystoupením. Vždy, když se mluví o českém údělu, dojde řeč na literaturu, a je to literatura plná Českých románů a Českých orlojů, Českých snů a Českých snářů, a své ohrožení cítí jako ohrožení národní. A opravdu, likvidátoři pražského jara objevili jeho počátky až kdesi na liblické konferenci o díle Franze Kafky a jeden z prvních odvetných úderů byl veden právě proti literatuře a spisovatelské obci. Na počátku konzolidačního procesu je zlikvidován Svaz českých spisovatelů a knihovny obdrží dlouhé cyklostylované seznamy knih s nikým nepodepsaným příkazem k jejich vyřazení a hned po čistce v knihovnách následuje celostátní akce tzv. "literárních klubů", které měly zavčas zachytit každý nový talent a každou mladou literární aktivitu /"literární kluby" jsou osvědčenými "převodovými pákami", kdežto literární časopisy vzbuzují pořád ještě silnou nedůvěru, a tak stojí za pobavení sledovat, jak se v Brně snaživý a přizpůsobivý redaktor večerníku pokouší založit snaživý a přizpůsobivý literární časopis a zatím zbytečně předkládá stále snaživější a přizpůsobivější koncepce a antikoncepce/. Taková pozornost literatuře - normalizátoři ji drží pod petlicí jak Pandořinu skříňku a zakázané svazečky beletrie se pašují přes hranice jak kontraband s rizikem kriminálu - vzbuzuje podezření, že literatura je víc než jen prostá slovesná aktivita. Ale co asi víc? Jsou opravdu spisovatelé svědomím národa a literatura jeho pamětí, anebo dokonce spoluvytváří skutečnost / a jsou snad pracovny spisovatelů alchymickými dílnami skutečnosti/? Takže když si teď znova položíme otázku po vztahu literatury a skutečnosti, váhy se vychýlí ve prospěch literatury.

Člověk je tvor nepřetržitě produkující a konzumující symboly a mýty a na počátku jeho historie je slovo. Slovo je prostředek

literatury a ta má také největší podíl na tvorbě symbolů a mýtů. Lidské dějiny jsou ztvárňovány mýty a jejich novodobými modifikacemi a ty se dnes rodí v tisících všelijak aplikovatelných, upravovatelných a pohotových variantách /mýtotvorná produktivita je v současném světě přímo zběsilá/ a skutečné příběhy stojí za pozornost teprve tehdy, když o ně projeví zájem profesionální vypravěči, život, který není zachycen čerpenem literatury, se rychle propadá do nicoty a televizní seriály muchlají lidská srdce mnohem účinněji než skutečné série pohrom stíhajících i naše nejbližší bližní, a není už na světě slasti nebo strasti, která by neměla svůj předobraz v literatuře, a jen neobratně napodobujeme situace a pohyby jakýchsi smyšlených hrdinů a ti, kteří v životě neotevřou knihu příběhů, nejsou ještě proto mimo jejich dosah, literatura k nim stejně doputuje, převyprávěná všude kolem do podoby života, předžvýkaná skutečností do stravitelnějších konzistencí, a jsme už čím dál víc jen stíny vlastních stínů a chráníme si rukama obličej, když se prodíráme životem jako hustým lesem symbolů.

A co je tedy skutečnějšího než literatura? A kde je tady jaké míjení a přesahování, když i osud národa je zřetelně čitelný /nejčitelnější/ právě v bizarních a obskurních literárních symbolech? Na první pohled je zřejmé, že tady něco nehraje. A mluvíme opravdu stále o téže literatuře? Té, která se souží a trýzní vztahem ke skutečnosti?

Éasník Antonín Brousek vzpomínal v rozhovoru s Karlem Hvižďalou na své dávné rozčarování z práce v redakci Literárek, kde byl prostor pro literaturu čím dál menší, až byli jejich redaktori vehnáni národním očekáváním do rolí národních tribunů a literatura očividně přišla zkrátka /což - omlouvám se - necituji, ale jen volně parafrázuji, jak jsem si zapamatoval z rozhovoru zaslechnutého na krátkovlnném vysílání/. A jde zřejmě o zklamání dvojího druhu: jednak opravdu v literárním týdeníku, jenž dává přednost aktuální společenské publicistice před literárními polemikami a recenzemi, přichází literatura zkrátka, a jednak - a to je jistě podstatnější - spisovatelé běžící vstříc národnímu očekávání se tak nechávají institucionalizovat. A k tomu hned na vysvětlenou, že zinstitutionalizování literatury může probíhat dvěma směry /od státní moci a institucí ke spisovateli a od spisovatele vstříc národnímu očekávání a tedy proti moci a institucím/, ale vždy s tímtež výsledkem: mění se vztah mezi literaturou a skutečností, zinstitutionalizováním jako by nabývala nehmotnosti /skorem bych řekl, že mění skupenství/ a stáva-

la se víc než literaturou. A stávala se oním /zdánlivým/ hýbatelem skutečnosti. A teď bychom si jistě mohli všimnout toho, co je to vlastně zinstitutionalizovaná literatura, co ji nejvýrazněji charakterizuje /její zapojení do mýtotočného procesu, a to ať už v oficiální produktivitě anebo při tvorbě nových mýtů, např. Havlova utopického společenství bezmocných/, ale blíže našemu ~~tematu~~ tématu je zjištění, že i ti nejlepší z takových autorů /z protiinstitučních zinstitutionalizovaných/ brzy ztrácí "původní ostré vědomí" /zatímco oficiální zinstitutionalizovaní jsou honorováni právě za to, že se jednou provždy ostrého vědomí dobrovolně zřikají/. Brousek v rozhovoru s Hviždálou sice nijak nepojmenoval nejvlastnější příčinu svého rozčarování, ale pravděpodobně mířil právě k tomuto, řekl bych, že ho znepokojovala - tenkrát samozřejmě v jiných podmínkách - literatura zdárně se institucionalizující.

Česká literatura byla vždy literaturou s údělem a posláním /pohotově přejímající mnohé sekundární funkce/ a proto se jí často nedostávalo oné základní nejistoty, která je vždy plodem privátních úzkostí, samotářským zážitkem míjení se skutečností a ošklivým dotekem s nicotou transponovanou do pocitu absolutní nevyslovitelnosti. A když jí to bylo dopřáno - když měla k tomu krátce i trochu příznivější podmínky - byla i literaturou příkladně demokratickou, příkladně progresivní, příkladně avantgardní, příkladně politickou, příkladně osvětovou a především vždycky příkladně užitečnou. Totiž literaturou, které si lidé vesměs vážili a kterou brali smrtelně vážně. Takže nijak nepřekvapuje, že jí prostě ode dávna chybí například dadaistická bezúčelnost anebo i čistý literární narcisismus a solipsismus, což jsou taky nezbytné komponenty, jimiž si literatura vymezuje své vlastní hranice. A těch několik neprůbojných osamělců, co se přesto pokusili nést si svou vlastní nejistotu /nesrovnání pod vůbec žádnými skupinovými prapory/, na to doplatilo trvalým anebo aspoň vytrvalým pobytem na okraji literatury.

V druhé polovině šedesátých let, v období, které bere na milost i náš velký národní zpochybňovač Milan Kundera, se česká literatura dostala do ošemetné situace - poté, co selhalo a zklamalo vše /a vzal za své sen o sociální utopii/, obrátilo se k ní národní očekávání jako k poslední instanci. A proces zinstitutionalizování byl tak dovršen. A od té chvíle se čeští spisovatelé stávají /a většina z nich samozřejmě proti své vůli/ členy jakési nikdy neustavené a nikdy nepojmenované politické opoziční strany a taky je s nimi od počátku sedmdesátých let nakládáno jako s po-

litickými spiklenci, kteří prohráli svůj boj s mocí a ponese si teď zasloužené následky. A mezi mladými, pohotově přizpůsobenými eutory počátku sedmdesátých let se pro spisovatele, kteří nesli na trh vlastní kůži, používalo deklasujícího přívlastku "spisovatelé-politici". A ostatně vypadalo to, že národní očekávání je použilo a odhodilo a ohlíží se teď po dalších obětech.

Představuji si, že u bran moderní literatury stojí Gustave Flaubert v andělské říze přes svůj důstojný bříšek, stojí tam s ohnivým mečem a hlídá adepty psaní, aby snad neutekli z ráje umění. A v jeho obsáhlé korespondenci, v tom kdysi tak oblíbeném katechismu spisovatelství, je spousta příměrů a analogií z klášterního života a jejich původce připouští, že je svým uzpůsobením mystik a přesvědčením asketa, který se dokáže zřící nejrafinovanějších i nejprostších životních požitků, aby tak dosáhl jejich nekonečného zmnožení. A okamžitě se nám vybaví Marcel Proust, patnáct let dobrovolně zaživa pohřbený, jeden z nejfanatičtějších mučedníků literatury, co vysoukal celou skutečnost z několika barev, vůní a chutí. Tahle přímo obludná koncentrace, jež soustředí několik paprsků na jedno místo, takže skutečnost vzplane! Takové kousky odedávna provozovali jen nejbezostyšnější podvodníci anebo nejskromnější a nejpokornější světci. /A příkladem za všechny Franz Kafka, který se v zámočcích své pokory cítil podvodníkem, ale čertví jestli nebyl světcem./

Básník Rainer Maria Rilke nejednou vyjádřil své uspokojení nad tím, že nakladatelství, které pečuje o jeho básnické knížky, se jmenuje Ostrov /Insel-Verlag/, protože ten patřil k jeho klíčovým a přímo erbovním slovům a jako většina básníků se považoval za ostrovana a v tomhle vědomí "přináležitosti" se mísila hrdost výlučného s nostalgií vyloučeného, a řekl bych, že onen druhý pocit /kterému se taky expresivněji říkávalo vyvržení/ je v Rilkově díle daleko zjevnější a zřetelnější. A ostrov je zas odedávna /už od časů prvních utopí/ symbolem každého společenství, jež vyděluje se ze všední skutečnosti nabývá schopnosti formovat ji ku svému obrazu anebo espoň k jeho zlé karikatuře. A mystikové, utopisté a básníci jsou ostrované vírou nebo přesvědčením, ale koho z nich by napadlo, že jejich sen o Ostrově, jenž by si ve své izolovanosti uchoval čistotu původní myšlenky - což v literatuře znamená bezvýhradné podřízení skutečnosti imaginaci, víru, že jsme z téže látky jako naše sny, takže přesahování a míjení je jediným možným kontaktem s všední každodenností -, se nakonec změní v jakousi karanténní kleuzuru, ostrov trestanců a vyhnanců? A to je tedy protipól lite-

retury zinstitutionalizované, ztotožněné s národním údělem, anebo s nějakým jiným posláním, jinou zbytnělou sekundární funkcí.

Jinde jsem už psal o podobnosti mezi schizofrenní psychózou a každým izolovaným společenstvím, každým důsledně logicky vycizelovaným světem, jenž by chtěl trvat čistotou původní myšlenky a proto nakonec předkládá její zlou karikaturu jako jediné možnou realizaci. Pokusil jsem se dokázat, že schizofrenie a totalitarismus jsou jevy důsledně izomorfní, jevy s identickou strukturou a že totalitní společenství vzniká z podobných pohnutek jako schizofrenní psychóza a má tentýž počátek, průběh i závěr. A k tomu je třeba dodat, že schizofrenie a totalitní společnosti jsou ovšem jen dvěma modifikacemi totalit, jejichž kořeny sahají až do dětství. Dětství je ten jediný dokonalý jednotný univerzální a mýtický svět, z něhož vycházíme /prapůvodní, primární totalita/ a do něhož se zase prostřednictvím totalitních společností, náboženství a schizofrenie /sekundárních totalit/ vracíme a za svůj návrat platíme svou dospělostí, rozuměj: svobodou. A patří i umění do říše těchto totalit? Jisté podobnosti jsem už zaznamenal a tak to jen doplníme. Charakterizoval bych umění jako pokus zmocnit se zároveň totality i svobody a nazval bych je proto "otevřenou totalitou". To, co nepochybně spojuje umění a schizofrenii, je autismus, tj. schopnost vydělit si část vnějšího světa a subjektivizovanou ji přijímat jako celek. A to, co je zas zřetelně odděluje, je otevřenost umění. Stojí zde proti sobě umění jako otevřený systém /s velkou obsažností a malou redundancí a malou odolností/ a uzavřené totality /schizofrenního typu/ s velkou redundancí a malou obsažností, jejichž značná odolnost je totožná se strnulostí /schizofrenní svět je ztuhlý až zkamenělý/. Rozdíl mezi uměním a schizofrenií je tedy rozdíl mezi svobodou a propadlostí, rozdíl mezi touhou a závislostí, lidským časem a stále víc odcizujícím bezčesím. Schizofrenik nemůže a snad už ani nechce odejít ze svého autistického světa, kdežto umění žije stále opakovanými pokusy vytrhnout se ze své autistické skutečnosti, začínat stále znova a odjinud a být otevřeno všem podnětům a impulsům, zgruntu se proměňovat a opouštět dosažené jistoty. I schizofrenik stejně jako umělec si vytváří svůj ucelený systém symbolů a mýtů, kterými se pokouší působit na skutečnost, ale protože jeho symboly nemají už zobecňující platnost a protože jeho /soukromý/ mýtus jako by ani nepřicházel z kolektivního podvědomí lidstva, ale z něčeho mnohem vzdálenějšího a archaičtějšího, je jeho svět naprosto nepřístupný a esoterický a plný podivných bohů, temných rituálů a nelidských zákonů a příkazů. Ale to odbočuji. Chtěl jsem jen upozornit,

že ono dávné spojení mezi uměním a chorobou, v moderní literatuře opakovaně připomínané /v osudu umělce, toho doktora Fausta našeho století/, spočívá jen na jediné, ale zato nápadné podobnosti /na jednom ze společných znaků všech totalit/, zmíněném autismu, který je synonymem soustředění, koncentrace tak dokonalé, že z ní na malé ploše vzniká kompletní svět, jenž není jen podobenstvím naší každodenní skutečnosti, ale i její součástí, jedním ze stavebních kamenů našeho každodenního světa.

Když Ferdinand Peroutka před lety vyslovil vůj kategorický imperativ spisovatele /"Povolání spisovatele je zvláštní, je to povolání, v kterém zradit znamená zničit sám sebe."/, nepovažoval za nutné příliš objasňovat, co v literatuře znamená zradit, tak to bylo samozřejmé. Obávám se, že jak plyne čas, tahle samozřejmost se vytrácí, a dnes už ani nikdo pořádně neví, co pro spisovatele znamená zničit sám sebe.

Část talentovaných českých autorů mé generace, tj. tehdejší třicátníci, se na začátku sedmdesátých let rozhodla zachránit to nejdůležitější, co měla - možnost uplatnit svůj talent, a poučení Faulknerem, že spisovatel smí všechno hodit přes palubu /čest, hrdosť a slušnost, jen aby dokončil své dílo/, zvedli svůj lístek ve znamení konzolidace. A neměli snad přitom ani pocit, že dělají něco nevhodného, jen prostě převzali kolík ve štafetě poraženectví - zachránit co se dá a slevit z maximalistických požadavků. A pak se už jak mávnutím černokněžnického proutku celá oficiální literatura změnila v úhlednou úředničtinu. Samotná struktura samozřejmě nebyla ničím novým a nové je vlastně jen to, že už to všechno trvá tak dlouho a v zbytněle nehybném čase, až mnozí ze zúčastněných v tom zahlédli punc definitivnosti, přijali pravidla hry a zabydleli se. A tak vznikl fenomén, který bych nazval "reálný socrealismus", dávejte císaři, co je císařovo, a na druhé straně, soustředění na vysloveně privátní a "věčná" témata, můžete vydobývat literatuře - v rámci okleštěných možností - stále nové prostory. Ale takhle tomu přece bylo vždycky - povinnost vůči talentu vždy ospravedlňovala nějakou tu ōdu na císařskou rodinu. /Četl jsem začátkem sedmdesátých let v Rudém právu článek spisovatele Vladimíra Přibského o kontinuitě služebnosti v umění. Dovolával se tam velkých mistrů, Michelangela, Raffeela, El Greca a kdovíkoho, kteří přijímali zakázky od církevní vrchnosti a přesto tvořili velká díla. A kontinuite služebnosti - naznačoval autor - je a nebojme si to přiznat, charakteristickým rysem velkého umění. A kdo pak jen trochu chtěl, mohl si z podtextu dešifrovat osobní poselství mistra Přibského

- ba je to hloupé a ponižující vyjednávat se všemi těmi dohlížitelí a schvalovači, přijímat od nich pocty a prebendy, ale není to jen povinnost k našemu talentu, ale i k našemu čtenářstvu a vůči národu, který by se dozajista zhroutil pod břemenem naší nepřítomnosti./ A pak samozřejmě - oni jen převzali štafetu. Vždyť není to poprvé, co čeští spisovatelé mlčí k likvidování české kultury a k zatýkání českých spisovatelů, a není to poprvé, že národ prochází hlubokou, dezintegrující krizí a čeští spisovatelé k tomu štrikují selanky. A konečně není to poprvé, že čeští spisovatelé do roztrhání těla pošlují. /Mluvil jsem o tom s ~~někým~~ nepublikujícím autorem starší generace a byl jsem zaskočen jeho postojem. Umlčený básník byl totiž přesvědčen o tom, že ty mladší generace, které se teď v literatuře zabydlují, mají právo mlčet k likvidování kultury, a pochopil jsem, že tohle už není jen štafeta, to už je přímo "dědičný hřích": umlčení nemohou být morální autoritou, protože mají pocit provinění za někdejší vlastní mlčení, a tak předem udělují generální pardón dalším mlčícím generacím, které to bohdá zas předají dál a dál. A tento několikanásobný mutismus české literatury, to je chorobný příznak uzavřeného systému./

V myšlení publikujících jsou umlčení buď ti, co "prohráli svou hru o moc" anebo "zavčas nenaskočili do jedoucího autobusu". Je to hantýrka příznačná pro zmanipulované myšlení a taďy si všimněte, že ti, co se původně přizpůsobili jen za účelem zužitkování svého talentu, mají už dnes společnou řeč s dohlížitelí. A jak vypadá v takové situaci vztah mezi literaturou a skutečností? Přestože v tom není špetka záměru, k uzoufání nudná oficiální česká literatura reprodukuje celkem přesně bezvýznamnost a nudu naší nehybnosti. Ale literatura chválabo hu není věcí společenského pohybu, ale jednotlivců. A tak i to, co jsem řekl o mlčících a umlčených, platí jen zhruba a hodně přibližně. A v mutismu české literatury zejí už hlasité trhliny a nudou a bezvýznamností oficiální literatury prostrčí občas růžky nejrohatější z rohatých, ideologicky nezmanipulovatelná skutečnost. Ale to už nevyovídá pouze o literatuře.

Proč je nám bližší Kafka než Flaubert? Proč Kafkův úzkostný hlas zní naléhavěji než to, co Claude Roy nazývá "Flaubertovým řevem"? Na první pohled mají mnoho společného. Nadřazenost literatury životu je u Kafky, zdá se, stejně demonstrativní. "Nejsem nic jiného než literatura, nic jiného nemohu a nechci být", poznamenává si. Ale z antinomie jistota-nejistota, přesahování-míjení je pro

něho /na rozdíl od Flauberta/ neustále přítomna především ta nejistota a především to míjení. Ví, že sepsovat je výstřední činnost, kterou si snad může dopřát jen ten, kdo nemá anebo si nechce připustit žádné skutečné starosti, a že literatura je jen únikovou úzkostí a solipsistickým neklidem a že jsou období, v nichž musí způsobně zacouvat do kouta a schovat se do sklepa za uskladněné brambory a pokojně vyčkávat, až přijde pro ni příhodnější čas. A ví to tím spíš, že je mu od nepaměti autoritativně vštěpováno, že nedostatek životní podnikavosti je smrtelným hříchem a starost o děti a rodinu základní lidskou povinností. Jak nicotná je tedy literatura a jak nesmírné to všechno - včetně židovského náboženství - co kvůli ní zanedbává! A přesto nemůže jinak. A dalo by se to taky odvyprávět jako příběh o protivenstvích, pochybnostech a pokušeních, která musí zakusit a podstoupit spravedlivý guru, dříve než najde svojí cestu. /Až na to, že tento prorok se nepovežoval za spravedlivého ani nalézajícího. Zakusil a podstoupil, aby nenašel, ale opravdovost toho hledání a nenalézání je mnohem cennější než většina před námi pečlivě vytyčených cest./ A čím se vlastně liší kafkaevská řečole od "flaubertovské školy", od estetiky exploatující život jen jako materiál a prostředek k výrobě literatury? A tu, přiznám se, nedovedu si představit dva vzdálenější lidské typy: robustní profesionál a samým svým založením sebeobdivný francouzský mistr udílející na všech^{on} strany literární pokyny a rady a neznámý pražský tuberkulózní úředníček smolící po nocích jakési pochybné a zpochybňující příběhy, obsedantně svědomitý a přesvědčený o tom, že jediné, co smí opravdu nabídnout, je - vlastní kůže. Flaubert se dostává do styku se soudními úřady jen jedenkrát a vychází z toho střetnutí vítězně a inzultovaná Paní Bovaryová už od toho dne září jak nepochybná stálice na literárním nebi. Kafka, který se v životě i v chimérických snech něco nabloudil chodbami připomínajícími stále tutéž^{SCOVN} budovu, prohrává nakonec svou hrdelní při a zdá se, že je to soud nejen nad jeho dílem, ale i vůbec nad literaturou.

Claude Roy /"Eseje o francouzské literatuře", Praha 1964/ o Flaubertovi tvrdí, že "se domníval, že se dá styl vyzkoušet v hubě, ale jedinými lékarnickými vážkami, na nichž lze přesně zvážít krásu jazyka, je srdce". A pokud nezůstaneme jen u literárních vážek jazyka, tak právě tady je i rozdíl mezi Flaubertem a Kafkou: huba a srdce: brilantní profesionální výkon a noční seismograf úzkostného života. Ale v tom už je prosím víc než rozdíl mezi dvěma lidskými a spisovatelskými typy, v tom je přímo

trestě toho, co nás teď a tady nejvíc zajímá. A přece, Kafka se ohlížel po Flaubertovi s obdivem a možná i se závistí: tak se ohlížíme po té pohodlnější a snadnější cestě, kterou už sami nemůžeme použít, a tak chtě nechtě obdivujeme ty, kteří se sebejistě dobrali toho, na co už nesmíme ani pomyslet. To, co u Flauberta vystupuje, řečeno s F. X. Šaldou, jako "jeho základní rys: vůle a vášeň k pravdě", je u Kafky dovedeno až po nejkrajnější mez: literatura je slovem i tělem, jímž se vyjevuje ono "být v pravdě". A jestliže použijí heideggerovského žargonu v souvislosti s Kafkou - kterého ostatně pro svět objevili právě existencialisté - je to proto, abych tak mohl charakterizovat kafkovskou úzkost jako klíč otvírající přístup k pravému svébytnému /autentickému bytí/, jež dává domněle důvěrnému klesnout do bezvýznamnosti a člověku možnost vzepřít se každodennímu, mýtizujícímu připodobnění.

Flaubert uzavírá celý svět do literatury a jeho "vůle k pravdě" je už dnes jen záležitostí dějin literatury: jím končí literární romantismus a začíná realismus, je to velký literární čin a už sotva víc. Ale když bereme dnes do ruky Kafkovo dílo, uvědomujeme si, že v něm nelze oddělovat literární od intimního a soukromého /dopisů, zlomků, zápisků/, a nejde jen o jednotný styl, který to všechno spojuje, ten úzkostný hlas, vršící v každé větě oxymórony, paradoxy, zdánlivá sofismata a zpochybňující vsuvky, ale i o totéž zanícení vyslovit se v jakési obnažené až obsedantní upřímnosti. Flaubertova vášeň a vůle k pravdě je pokusem vzkřísit literaturu i za cenu popření života, Kafkovo být v pravdě vyslovuje pochybnosti i nad literaturou, přestože právě ona zůstává tím posledním mostem, který ho ještě spojuje se životem.

Řeknu to jinak: nejde o hledání účelu, ale smyslu. Flaubertovi talentovaní následovníci /ti nejlepší z nejlepších/ používají literatury ke stvoření "skutečnosti skutečnější než skutečnost", Kafka objevující smysl literatury v upřímnosti předává ten objev dál a vyjímá ho z řádu literatury a povyšuje nad ni a nad celý artificiální svět přesahování a míjení. A tak jeho hrdelní pře končí ve skutečnosti rozsudkem nad Flaubertem, nad flaubertovskou literaturou. Ale protože jako každý opravdový prorok stojí na předělu, umírá s odsouzeným anebo, chcete-li, místo dosouzeného. /A o tom je povídka "V kárném táboře". Trestající stroj, to je literatura. A velitel, důstojník, odsouzenec i cestovatel, to je pořád znovu Kafka: konstruktér stroje, jeho oběť, náhodný svědek a nakonec i ten, kdo místo na odsouzení předvádí stroj na sobě. Spisovatel je ten, kdo je uvnitř i mimo, nese na trh vlastní

káži, ale zároveň stojí stranou a přihlíží. A to platí nejen o literární tvorbě, ale i o údělu literatury obecně./

Jestliže se česká literatura na konci šedesátých let málem znovu stala národotvornou institucí v nejlepších obrozeneckých tradicích, je teď, v polovině osmdesátých, v situaci, kdy většina národa už od literatury nic nečeká a odvykla si brát ji vážně a odvykla brát ji vůbec na vědomí /a paradoxně zrovna v čase, kdy se jí Nobelovou cenou dostalo nejvyššího uznání/. Lidé mají prostě - po patnácti letech společenské a hospodářské nehybnosti - jiné a opravdovější starosti. A není divu. Oficiální literatura je prezentována jako nástroj jakési kulturně výchovné práce, jehož drobné kvalitativní diference - jimiž se snaží těch několik talentovaných a v rámci možností snad ještě poctivých autorů v potu tváře odlišit - čtenáři hrubě nevnímají, a tak jsou adresovány už jen spisovatelským kolegům a literárním odborníkům v té s požehnáním nejvyšších míst zatím stále ještě dotované hře na literaturu, literární kritiku a dokonce - nastojte - hře na jakési cyklické literární krize. Z původní produkce reálně socialistických nakladatelských domů přežila na výsluní čtenářské přízně už jen dobře zavedená firma Páral-Hrabal a za celých patnáct let se neobjevila jediná opravdu nová spisovatelská osobnost, která by - jak v šedesátých letech např. Škvorecký, Vaculík, M. Kundera, Linhartová, Vyskočil, Lustig - měla své dychtivé a nadšené příznivce, vítající každou knihu jako událost. Je nejvyšší čas, aby Svaz českých spisovatelů - řečeno s Brechtem - rozpustil svou čtenářskou obec a zvolil si jinou. Samozřejmě namítnete, že je tady ještě literatura samizdatová či ineditní se svým čtenářským okruhem, a nevím, jaká je situace v Praze, ale tady na Moravě, a zvláště při pohledu z malého moravského městečka - chci říct, že lidé už nemají čas opisovat si rukopisy a neoficiální, jakkoliv horečná literární aktivita je už dnes čím dál líp obezdným ghettem. A tak se kruh uzavřel a k mlčení publikujících a k mlčení umlčených přibylo i mlčení čtenářů a literatura zůstala už jen sama se sebou, v autistické a solipsistické izolaci. A uvědomují si to především autoři oficiálně nepublikující /neobrnění honorovaným sebevědomím/, pro něž je nejistota a míjení tím nejutkvělejším pocitem, a zvláště pro ty z nich, co žijí mimo pražská společnost ineditních.

A co se tedy děje s literaturou, od níž už nikdo nic nečeká

/od níž se odvrátilo národní očekávání/ a jejíž osud je více méně všem lhostejný? Tak především, tohle je situace, kterou už česká literatura potřebovala jak prase drbání. Každý autor by měl jednou objevit, že spisovatelství, to je pouze a jenom psí samota, ten nejosamělejší a nejintimnější soukromý úděl, a už vůbec ne literární podnikání. Protože, když člověk nepíše ani pro honorář, ani pro slávu, když nepíše pro své dychtivé čtenáře a když nepíše pro nic z toho, pro co se obvykle píše, a když přesto píše, nezbuďte mu nakonec, než dobrat se toho pravého důvodu. Zopakujeme: literatura, která je součástí kultury v nejširším ~~xxj~~ významu /tj. cnoho pocitu bezpečí, jenž poskytuje jen nepřetržitá kontinuita důvěrně známého světa/, se záslužně podílí na produkci symbolů a mýtů a je přímo funkčně včleněna do společenského procesu a spoluvytváří tu neprostupnou spleť překrývající skutečnost. A když se jedné srpnové noci před sedmnácti lety zhroutil ten důvěrně známý svět, bylo z prvních starostí konzolidátorů obnovit zas co nejrychleji pocit jeho kontinuity a tomu měla soužit i oficiální literatura sedmdesátých let. Jenže literatura - i ta překrývající skutečnost a produkující každodenní symboly a mýty - potřebuje jakési minimální podmínky pro svou existenci. Vždycky v ní musí být aspoň trochu viditelně přítomen ten zneklidňující dotek nejistoty a míjení, který je nezbytnou součástí jejího uvolňujícího katarzního fungování. Ale právě na něj - na jeho aspoň trochu zřetelnou podobu - reagují dohližitelé jak umanutí /dohližitelé, ti poslední vytrvalci, co berou ještě českou literaturu smrtelně vážně/.

A tak znamenitá obrozenecká tradice /udržující kontinuitu a sjednocující nás s něčím skupinovým a kolektivním, tradice prošpirovávající naši národní skutečnost bizarními symboly/ narazila na nevyhnutelnou zeď, a jestliže se zpočátku ještě zdálo, že v tzv. paralelní kultuře je možno navázat tam, kde oficiální literatura beznadějně uvízla, je dnes už sáňd jasné, že vůbec nejde o nějaký nový způsob literárního podnikání, ale něco naprosto nového. Česká literatura se v polovině osmdesátých let dostala do situace nijak záviděníhodné /váží dnes míň než - jak by řekl můj velkobítešský strýc - důchodcův prd na kosmodromu/, ale zároveň, troufám si tvrdit, získala tak jedinečnou příležitost. A tady se vraťme k našší otázce, co se děje s literaturou, od níž už nikdo nic nečeká.

Především se zbavuje svých sekundárních funkcí, odpatetizovává se, přestává "nést osud národa" a přestává být pamětí a svědo-

mím, odvrhuje všedny ty vedlejší společenské úvazky, které v ní časem převážily, autonomizuje se a bere tak sebe samu v potaz a vymezuje se tím nejzákladnějším tázáním. Ale ne prvním místě rozhodně přestává být jakýmkoliv literárním podnikáním. A čímže být začíná? Nejspíš jedním z těch jevů, které se v našem čase z podstaty obrozují. A že se to týká jen literatury neoficiální, ghetosnubné? Ze studny jsou samozřejmě nejlíp vidět hvězdy, ale představuji si, že v nejmladší generaci publikujících autorů jsou už dnes i takoví, které tohle všechno stále víc zajímá.

"Nést na trh vlastní kůži" považovala "flaubertovská škola" za přímo neslušné faux pas, a byla to přirozená reakce na citově exhibicionistický literární romantismus, kterému už pod nánosem patosu a sentimentality chyběla právě ona neanalyzovatelná entita - opravdovost. A když se teď pokouším ten pojem podržet a ohmatat, uvědomuji si jeho neuchopitelnost. A Kafkova sebetrýznivá upřímnost, stylisticky ztotožňující Josefa K. s autorem Dopisu otci a dopisů Felicii a Mileně, je jen dalším pojmenováním téhož. Ale zároveň sem patří i celá jedna experimentální větev moderní české prózy, vypravěči, jež nic nepředstírají a nevystavují čtenáře spisovatelským podrazům a figlům /próza, co nevytváří iluzivní prostor "skutečnosti skutečnější než skutečnost"/, a vyprávějí tím způsobem, že čtenář je bezprostředním svědkem vzniku příběhu a je mu nabídnuta spoluúčast na "cizelované improvizaci" a "organizované spontánnosti". /Nejvýraznějšími představiteli této literatury jsou u nás - a každý jistě jiným způsobem a z jiné strany - Richard Weiner a Ivan Vyskočil. Weiner ve svých "hrách dopřevdy" a Vyskočil v "malých hrách". A tedy zase stojí za pozornost, jak samozřejmě součástí opravdovosti je hravost, ten šťastný živel Wenzlový poezie./ Je to literatura hledající si cestu mimo literární podnikání, stranou každodenní velkovýroby, ale zároveň i proti flaubertovskému programu exploatování života ve jménu všeospravedlňujících mistrovských "šedévrů".

Překvapivě mocný účinek zdánlivě tak prostinké poezie Oldřicha Wenzla spočívá v její docela zvláštní substanci, kterou není možno podrobit estetickému rozboru. A s něčím podobným /s přítomností té neanalyzovatelné entity/ jsem se setkal například při četbě Sidonova "Snu o mém otci" a pak na konci sedmdesátých let v Havlových jednoaktovkách. A tolik jsem věděl okamžitě: samozřejmě to není tématy, protože všechno se dá zpracovat neosobně, plytce, literátcky, ale možná spíš situací: Wenzl - na smrt nemocný básník upoutaný na lůžko, odkud vede svou bilancující při se sebou

a se světem; Sidon - mladičkový prozaik zalykající se objevem, že dosud čerstvé zmatky dětství a dospívání lze vyslovit a zobecnit; Havel - konfrontace spisovatele, tj. toho, "kdo neumí žít", s vychácanými praktiky a fajnsmekry života.

U nás svého času oblíbený a často citovaný francouzský filosof řekl o vztahu literatury a etiky: "I když je literatura jedna věc a morálka věc docela jiná, v hloubi estetického imperativu zahlédneme imperativ mravní." A skutečně, opravdovost a upřímnost, to jsou možná spíš kategorie etické než estetické, ale není snad každá obroda v první řadě záležitostí mravní?

Jistě je to málo na program anebo k obrazu budoucí literatury. Ale nic takového jsem neměl v úmyslu. Chtěl jsem se jen dotknout toho nejzákladnějšího pojmu, a právě v jeho neuchopitelnosti /daleko před veškerým inventarizováním, klasifikováním a usouvztažněním/, vyslovit se k literatuře teď, v polovině osmdesátých let, protože ten čas cítím jako okamžik jedinečné příležitosti. A mohl bych samozřejmě vyčíslit ty různé podoby "literatury opravdovosti", tak jak je vidím při pohledu zpět, v legitimních předchůdcích, ale nebyl by to nikdy výčet úplný. A právě proto, že jsou to vždy jen osamělé a jako by nesouvisející stopy. Šlápěje z Čapkových Božích muk: jen zdánlivě osamělé, řetězí se v neurčitelný směr a zatím neviditelnou cestu. A pokud je literární dějepisce tví vůbec bralo na vědomí, nikdy by nikoho z literárních teoretiků nenapadlo hledat pro ně společného jmenovatele. Vždyť co například spojuje svět Ladislava Klímy se Zapomenutým světlem Jakuba Demla a Sešity Jana Hanče s poezií Bohuslava Reynka, Jiřího Koláře nebo Jiřího Ortena? Stranou literatury zinstitutionalizované a zmanipulované i literatury, která jen sama v sobě hledá své ospravedlnění /sebejisté svým přesehováním/, a samozřejmě i literatury "zpančované prasaty kšeftů" se vždy objevovali autoři opravdu svobodní a nezmanipulovatelní, kteří neměli společné téma ani společnou literární techniku, tutéž víru, program ani vyznání, autoři nesdružující se pod vůbec žádnými prepory, mluvili vždy jen sami za sebe a jen ze svého úradku a pověření, neobraceli se k národu, ale ani k žádné sociální nebo jinak determinované skupině, ale zase jen k jedinci, k svobodné lidské individualitě a opravdovost-upřímnost byla jejich verifikací pravdy v literatuře, pravdy, jež má tu moc, že prosakuje odtud - z literatury jako otevřeného systému - do celého prostoru života.

/A přesně tady musím ^{SKOUCIT} ~~psát~~, jestliže se chci vyhnout proklamativnímu patosu. Při nejlepší vůli jsem se nezdržel jistého citového zaujetí a mé sympatie a antipatie jsou příliš zjevné

rozdány. Ale to se, myslím, musí stát každému, kdo poctivě uvažuje o literatuře teď, v polovině osmdesátých let. Mutismus zatím trvá a cesta je stále ještě neviditelná. A to už nemluví pouze o literatuře, protože tady se překvapivě její osud znovu dotýká národního údělu. Ale už ne jako jeho tahoun anebo národotvorná instituce, ale mnohem skromněji: jen jako jedna ze šancí opravdovosti v našem světě vyprázdněných pojmů a znehodnocených hodnot./

6/15

Co se to tam stalo? Výbuch smíchu v oddělení afatiků, jen co prezident začal mluvit, a přitom se pacienti tolik těšili, že prezidenta uslyší.

Už tu tedy byl ten starý okouzlovač, ten řečnický procvičený herec se svými jevištními triky, se svou schopností dojmout - a všichni pacienti se otrásali smíchy. Všichni přece jen ne: někteří vypadali zaraženě, někteří pobouřeně, jeden či dva polekaně, ale převážně vypadali pobaveně. O prezidentovi se obecně soudí, že jako řečník umí pohnout - tyhle však zjevně pohnul především k smíchu. Co si vlastně mysleli? Necháпали ho? Či ho snad chápali až příliš dobře?

O těchto pacientech, při vší inteligenci trpících krajní receptivní afázií, jež je zbavuje schopnosti rozumět slovům jako takovým, bylo často řečeno, že přesto rozumějí většinu toho, co se jim říká. Jejich přátelé, příbuzní, ošetřovatelky či ošetřovatelé, kteří je dobře znají, občas ani nemohou uvěřit, že jde o afatiky. Je tomu tak, protože jsou-li osloveni přirozeně, část či většinu významu chápou. A člověk přirozeně mluví "přirozeně".

Má-li tedy neurolog jejich afázií demonstrovat, musí zajít velmi daleko v tom, jak nepřirozeně mluví, jak nepřirozeně se chová, jak potlačuje všechny mimoslovní nápovědi - zvuk hlasu, intonaci, sugestivní důraz či modulaci i nápovědi vizuální /výrazy tváře, gesta, celý svůj převážně bezděčný osobní repertoár a postoj/. Toto všechno /co možná znamená i úplné zatajení vlastní osoby a naprosté odosobnění hlasu, dokonce i užití počítačově vyrobeného syntetického hlasu/ je třeba odstranit, aby řeč byla zredukována jen a jen na slova, na řeč zcela zbavenou toho, co Frege nazval "barevností zvuků" /Klangenfarben/ či "evokací". U nejcitlivějších pacientů jen užití řeči takto hrubě umělé a mechanické, jaksi podobné řeči počítačů ve filmu Hvězdná pouť, umožnilo dopátrat se jejich afázie s naprostou jistotou.

Proč to všechno? Protože řeč - přirozená řeč - nepozůstává jen ve slovech nebo /jak to pojmenoval anglický neurolog Hughlings Jackson/ v "tvrzeních". Je skladbou vyjádření - vyjádření všeho, co máme na mysli, celou naší bytostí - , jež, má-li být pochopena, vyžaduje cosi nekonečně dalekosáhlejšího než pouhé rozpoznání slov. To je klíč k tomu, že afatikové rozumějí, i když jim slova sama o sobě možná zůstávají zcela nesrozumitelná. Třebaže se totiž může stát, že slova a slovní stavby samy o sobě nesdělují nic, mluvený jazyk je normálně prosycen "tónem", zapuštěn do výrazovosti, jež přesahuje, co je v něm slovního. Právě tato výrazovost, tak hluboká, rozmanitá, složitá, subtilní, je při afázii dokonale zachována, i když vyrozumívání slov je zničeno. A často víc než zachována: je nadpřirozeně posílena.

I tohle, často velmi nápadně, komicky či dramaticky, je ujasněno všem, kteří pracují s afatiky či žijí v jejich těsné blízkosti: rodinám, přátelům, ošetrovatelům, lékařům. Zprvu se nám nezdá, že by se tak mnoho dalo; a pak vidíme, že nastala veliká změna, skoro inverze v jejich chápání řeči. Je pravda, že něco zmizelo, bylo zničeno - ale něco nastoupilo místo toho, bylo nesmírně posíleno, takže přinejmenším v případě citově obtěžkaných vyjádření význam může být zcela pochopen, i když se nerozumí ani jedinému slovu. Jde-li o náš druh Homologuens, vypadá to skoro jako inverze obvyklého pořadí; jako inverze a přitom i jako návrat k čemusi primitivnějšímu a prvotnějšímu. Patrně proto Hughlings Jackson srovnal afatiky se psy /a možná tím pobouřil ty i ony/, i když tehdy spíše měl na mysli jejich jazykovou neschopnost než pozoruhodnou a skoro neomylnou citlivost k "tónu" a k průvodnímu pocitu. Henry Head, v tom ohledu citlivější, píše ve svém pojednání Afázie /Aphasia, 1926/ o "tónovém smyslu" ^{x/} a zdůrazňuje, jak zůstává u afatiků uchován a často je posílen.

Z toho pochází pocit, který mívám - který míváme všichni, co se afatiky zblízka zabýváme - , že se totiž afatikovi nedá lhát. Nedokáže vyrozumět vaše slova a nemůže tedy být jimi oklamán; co však vyrozumívá, to vyrozumívá s neomylnou přesností, a to výraz, který slova provází, onu úplnou, spontánní, bezděčnou výrazovost, kterou nikdy nelze simulovat ani padělat, jak slova lze až příliš snadno.

Rozpoznáváme to u psů a často jich k tomu účelu užíváme - aby pochytily faleš, zlý úmysl, dvojakost záměru a prozradili nám, komu lze věřit, kdo je poctivý, kdo má rozum - , kdykoli my sami, tak přístupní slovům, nedokážeme důvěřovat svým vlastním instinktům.

Co v takových případech dokáží psi, to dokáží též afatikové, a to na lidské a nezměrně vyšší úrovni. "Ústy lze lhát," píše Nietzsche, "ale průvodní grimasa tak jako tak řekne pravdu." K takové grimase,

^{x/} "Tónový smysl" /v orig. "feeling-tone" : pokud česká neurologie a psychiatrie má pro tento "cit" výraz, překladatel se s ním nesetkal, ale z kontextu pokusně vyrozumívá, že jde o "smysl pro vztahy mezi tóny a pocity" - krom této závorky jde o poznámku autora článku/ je Headův velmi oblíbený termín, jehož užívá nejen ohledně afázie, ale i ohledně účinků smyslových vjemů, jak je patrně mění poruchy thalamu či periferních nervů. Budí to až pocit, že je Head trvale a napůl nevědomky hnán zkoumat "tónový smysl" - jaksi vytvářet neurologii "tónového smyslu" na rozdíl od klasické neurologie tvrzení a procesu. či k jejímu zúplnění. Jsme-li u toho, dovidám se, že "feeling-tone" je ve Spojených státech, aspoň mezi černochoy na Jihu, běžně užívaný termín, zcela obvyklý, zemí a nepostradatelný. "Chápej, je něco jako feeling-tone... a když to nemáš, holoubku, jsi v troubě," /cituje kohosi Studs Terkel v mottu své knihy Division Street: America - Rozdělovací ulice, Amerika/.

k jakékoli falši a nepřípadnosti v tělesném vzhledu či postoji jsou afatici nadpřirozeně citliví. A jestliže grimasu či faleš nevidí - jak platí zvláště o našich slepých afaticích - , mají neomylný sluch pro každou hlasovou jemnost, tón, rytmus, kadence, hudbu, pro nejsubtilnější modulace, přízvuky, intonace, jež mohou lidskému hlasu důvěryhodnost dát či odejmout.

V tom tedy pozůstává jejich schopnost vyrozumívát - beze slov vyrozumívát, co je či není autentické. Tak se stalo, že grimasy, jevištní triky, gesta - a především tóny a kadence prezidentova hlasu - těmto bezeslovným, ale nesmírně citlivým pacientům zněly falešně. Právě na tyto /pro ně/ krajně křiklavé či až groteskní nepřiměřenosti a nepatřičnosti moji afatičtí pacienti reagovali, protože nebyli a nemohli být oklamáni slovy.

Proto se prezidentově řeči smáli.

Nedá-li se vzhledem k této zvláštní citlivosti pro výraz a tón lhát afatikovi, nabízí se otázka, jak je tomu s pacienty - pokud taková existují - , kterým jakýkoli smysl pro výraz a "tón" naopak chybí a přitom je beze změny uchována jejich schopnost chápat slova, tedy s pacienty postiženými zcela protichůdně. Máme jistý počet takových pacientů, též umístěných v oddělení afatiků, i když technicky netrpí afázií, ale určitou formou agnosie ^{x/}, zvláště takzvanou tonální agnosii. Typicky platí, že takovým pacientům výrazové kvality hlasu unikají - uniká jim tón, odstín, pocitová sdělnost, celá povaha hlasů - , kdežto slova /a gramatické stavby/ dokonale chápou. Tyto tonální agnosie /či "atonie"/ jsou spjaty s poruchami mozkového pravého spánkového laloku, kdežto afázie se druzí k poruchám levého spánkového laloku.

Mezi pacienty s tonální agnosii v našem oddělení afatiků naslouchala prezidentově řeči též Edith D., postižená gliomem v pravém spánkovém laloku. Edith, dřív učitelka angličtiny a dost proslulá básnířka s výjimečným jazykovým citem a s velkým analytickým a výrazovým nadáním, byla schopna artikulovat protichůdnou situaci - jak prezidentova řeč zní někomu, kdo trpí tonální agnosii. Edith přestala rozpoznávat, zda je hlas hněvivý, veselý, smutný - vůbec nějaký. Protože hlasům chyběl výraz, musela se dívat na tváře, postoje, pohyby lidí, když mluvili, a dospěla až tam, že se na ně dívala tak pečlivě a intenzívně, jak jsem to u ní předtím nepozoroval. Ale stalo se, že taky v tom byla omezena, protože ji postihl zelený oční zákal a rychle ztrácela i zrak.

Tehdy zjistila, že musí s krajní pozorností sledovat přesnost slov

^{x/} Překladatel se zvláště v pravopise cizích slov řídí Slovníkem spisovného jazyka českého /Nakl. Čs. akademie věd, později Academia 1960 až 1971/: nedůslednost afázie-agnosie je z tamějších mnoha.

a jejich užití a žádat, aby právě tak pozorně jednali lidé kolem ní. Čím dál méně chápala ledabylou řeč nebo slang - řeč v narážkách či v citovém výrazivu - a od těch, s nimiž hovořila, čím dál víc vyžadovala, aby mluvili prózou, "patříčnými slovy na patříčných místech". Zjistila, že próza může v jistém stupni kompenzovat nepochycený tón či výraz pocitů.

Tím způsobem si dokázala uchovat a dokonce posílit chápavost pro "expresivní" řeč /užiji-li rozlišení, jež zavedl Frege/, kde význam je převážně dán vhodnou volbou slov a jejich vztahy, i když čím dál hůř rozuměla řeči "evokativní", kde význam převážně plyne z užitého tónu a jeho smyslu.

Prezidentově řeči s kamennou tváří naslouchala i Edith a užívala k tomu divné směsi posílených a vadných vnímavostí - směsi přesně opačné než afatikové. Nepohnula ji - žádná řeč ji už nepohnula - a všechno evokativní, pravé i falešné, ji míjelo. Když tak bez všech citových reakcí přece jen pozorně naslouchala, znamenalo to, že je unesena či se dala oklamat? Ani trochu. "Je neprůkazný," řekla. "Nemluví dobrou prózou. Užívá slov nepatříčně. Buď má poškozený mozek, či musí něco skrývat." Tak na Edith při jejím posíleném smyslu pro formální užití jazyka a pro patříčnou prózu neúčinkovala prezidentova řeč o nic víc než na naše afatiky při jejích hluchotě ke slovům a naopak posíleném smyslu pro tóny.

V tom tedy byla ta paradoxní možnost vyvolaná prezidentovou řečí. Že totiž hodně velké množství lidí, nepochybně za pomoci vlastního přání, aby byli oklamáni, opravdu bylo dalekosáhle oklamáno /"Populus vult decipi, ergo decipiatur" - lid chce být klamán, klamán tedy je./ A klamné užití slov bylo s klamným tónem smíšeno tak dovedně, že neklamání zůstali jen mozkově ██████████ poškození.

Oliver Sacks je profesor neurologie ve Spojených státech /Albert Einstein College of Medicine/. Tuto jeho esej otiskla The New York Review of Books v čísle z 15.srpna 1985. Přeložil Z.U.

O politice vlivné a mocenské

/Odpověď na otevřený dopis mladých křesťanů/

Milí přátelé!

Váš dopis je sympatický a odpovídám na něj, nikoli, že bych se cítila být politikem. "Zájmy obce" ale mohou být pro někoho natolik zajímavé a vzrušující, aby se jimi - třeba jen v myšlenkách - zabýval. Zdá se mi, že je to můj i váš případ. Z dopisu jsem vyčetla, že máte plnou hlavu politiky a nevíte, co s ní. Co s tou špinavostí, která kalí svět.

Nechci vzbudit dojem, že vím Eco s ní". Riskuji v tomto dopise názor pouhého zájemce o věci obce. A taky bych nerada uvízla u obecných pravd, jako že politika je umění možného, ale taky neumění nemožného, to podle toho, kdo vládne mocenskými pákami a v jaké době to činí. Mysleme si jen, že politikka je zacházení s mocí, tedy s čímsi člověku bytostně nepřátelským, čemu se podřizuje v nutnosti kolektivity; a mysleme si, že vývoj různých podob politiky, způsobů vládnutí nad obcí a v obci, od starověku po dnešek není než hledání /a taky obnovování/ co nejpřirozenějšího vztahu člověka k moci, vztahu k síle fascinující a odpudivé, gravitačnímu poli lidského kolektivního chování. Někdy má toto hledání podobu velice krvavou, jak můžeme dnes vidět třeba v Jihoafrické republice. Ale ať si topřejeme nebo ne, ať před tím utíkáme nebo se tomu bráníme, ať tomu odporujeme, všichni žijeme tou fascinací, veřejné jevy se všechny hned po svém vzniku začnou chovat v poli této gravitace jako mocenské, to jest ^{mocí} ~~ne~~ využitelné či moc využívající. V dobách vlády moci ~~pro~~ moc, absolutizace moci až na pozici boha, jak to prožíváme my dneska, se moc začne lidem jevit jako zcela samostatná, tajemná a odpoutaná síla, a lidé se v puhu sebezáchovy začnou hledat svá osobně přijatelná řešení: uchylují se do soukromí, hledají oporu v etických hodnotách, nebo se naopak pouštějí na dravou cestu kariéry a dupání po těch druhých; taky v bezradnosti cyničtí anebo naopak si

začínají vytvářet vědomá paralelní společenství, náboženská, kulturní a jiná. Budu-li psát o politice /a chtít odpovědět na vaše otázky/, budu vlastně psát o tom, jak jsem si já v této říši mocenského zla našla osobní řešení.

Začnu tím, že nevyznávám radikálně otevřený odpor /čímž myslím například vytváření ilegálních organizací s protilehlým politickým programem, než je vládnoucí; ba četla jsem dokonce radu, že bychom měli pomýšlet na to, jak se ozbrojit./ Jak se domnívám, takový byt jen úmysl, neřku-li jeho realizace, by bylo přesně to, do čeho by chtěla své oponenty vehnat i moc, aby s nimi mohla zkrátka zatočit. Jsem spíš pro pevnost a stálost postojů a jednání z toho plynoucího, nezmatkového a nezmatkujícího. Kolem člověka, chtějícího působit veřejně, má v povědomí ostatních vznikat třeba i složitý, ale rozhodně jasný obrás. Proti radikální iluzivnosti jsem nejen z taktických důvodů, jsem asi ten typ, jemuž negace nic neřeší, je to jen převrácení téže věci z rubu na líc nebo naopak. Jsme často svědky takového měnění znamének z kladných na minusová - a za touto slovní změnou se nenachází nic významného. V našem světě, myslím si, je taky dost dobrého, co bychom měli chránit /i kdyby si v současné době zásluhy o to přivlastňovala moc/, a tak jsem i z toho důvodu spíš pro pozitivní přístupy k problémům, pro jejich pozitivní pootáčení. Svět nejde rozlousknout jako ořech, svět nemá svoje Kolumbovo vejce, každé řešení čehokoli je jedním z mnoha a nikdy není jisté, že když se některé prosadí jako platný názorový trend, že události se pak jeho vlivem vyvinou zrovna tak, jak si přál. Z čehož plyne, že i při-
takání, pozitivní zájem by měly být obezřelé a uvážlivé. Vy se ovšem ptáte, čemu v politice věřím. Odpusťte mi vlastně odmítnutí té otázky - ale v politice se, podle mého, nedá věřit; kdo v politice "věří", ten dosvědčuje možná čistotu úmyslu, ale rozhodně též to, že je člověkem ovládaným. V politice se jedná /nebo nejedná, podle toho/, s politikou člověk nějak zachází. Jede na ní jako na konci, ~~ta~~ ale může spadnout pod její kopyta - anebo ji střídě využívá v zájmu obce. /Zde mějte na paměti stále ono základní vymezení, že odpovídám v poměrech, v nichž žijeme my; odpovídat v jiných podmínkách tvorby veřejného života, jistě bych psala o jiném a jinak./

Aby mohl člověk politiku střídě užívat /čili nebýt jí podroben jako otrok, ale ani na ní nejet na konci jako privilegovaný nabob/, zajisté váží, k čemu a jak to - o to mi ale teď neběží; chtěla bych

vysvětlit, že vnímám politiku jako dvojí možnou. Jako onu mocenskou /na sedle nebo pod kopyty/ a jako onu střídmou, vlivnou. Co je to mocenská politika zakoušíme denně na své kůži: ideologickými žvásty, jimž nevěří už ani děti, zastřená tyranie mocenského monopolu. Moc tak umocněná, že se jí bojí i ti, kteří jí vládou. Činnost neschopná sebereflexe. Vůle k moci dovedená do absurdna a jako plod své vlády sklízející samé paradoxy. Mocenskou politikou se ovšem vládne i v demokraciích; v obci, do níž se člověk soustředil, se prostě musí vládnout. Popisují ale stav u nás, kde má mocenská politika tvář vzteklé přidušenosti: ti na koni jsou vzteklí, protože mohou spadnout pod koně; my ostatní, z donucení pasivní diváctvo, jsme přidušení z prachu kopyt. Je to jedna z nejobludnějších podob toho, že se člověk příslušností k obci vzdal části svojí svobody: tady mu ji seberou celou a nejraději by ho ovládli i s jeho duší. A přece i tady, myslím si, existuje způsob, jak si uchovat vnitřně svobodný a vnějšně důstojný řád života - a to právě i oním druhým způsobem politiky. Je to veřejné chování, jež taky zachází s mocí, ale ne bezprostředně, mocensky ovládat, jen zprostředkovaně: moc se v něm zrcadlí jako v odrazovém skříčku. To ovšem musím vysvětlit.

Jsme vychováni v myšlení, a to nejenom marxisty, ale celým stylem politického vnímání a jednání, jak se vyvinuly v moderní době, jako by v mocenské sféře, tedy v politice, nemělo nic jiného význam, než právě moc, postavení, právo vládnout, rozhodovat, instituce, úřad. V ideologii, která zasmraďuje náš svět, je to kodifikováno přímo jako jedno ze základních dogmat, neboť je to ideologie vítězů, lidí, kteří nedávno dobyli moc. Nejtěžší proviněním nás, sáhnout byť jen myšlenkou na stranu, na stát. Největší podezření, že někdo usiluje o jejich moc. I ta vojska přišla, aby ochránila moc nemnohých. Se Solidaritou zametli, že se otrásala jejich moc. A dokonce i můj fejeton, článkuček na tři stránky, cítí jako nebezpečný, když se otře o jejich moc. Moc je tu fantóm, bohužel ne opery.

A přitom vůbec není pravda, že mimo moci už v politice neplatí nic dalšího; platí v ní, tedy ve sféře veřejného působení, i vliv lidí, kteří moc nemají, a ani ji někteří nechtějí mít, ale kteří jsou, a jsou právě takoví, jací jsou, a podle toho i jednají. A zde, aby nedošlo k omylu, nemám na mysli onen havlovský "život v pravdě", onu nadřazenost etického mocenskému, politickému. Ne, mám na mysli zcela

určitý a dobře fungující druh politiky, s nímž neumíme ještě dobře zacházet, protože si jej málo uvědomujeme, ale který se zdárně rozvíjí a s nímž si - paradoxně, jako vše co dělá - neví ani příliš rady sama moc. Ta, když si nemůže dovolit nositele tohoto druhu politiky rovnou zabít, vidíme ji, jak si na ně pomaličku zvyká. Tuto střídavou, vlivnou politiku provádějí lidé, kteří moci nenásilně odporují. Je to zvláštní společenské postavení. Je zvláštní třeba tím, že působí vlivně i v době své vnější porážky; vždyť například si zvažme, který čin Václava Havla, jednoho z výrazných účastníků vlivné politiky, byl nejvlivnější: mně aspoň se zdá, že ten, když po nabídce na únik do bezpečí v New Yorku zůstal ve vězení. Řeklo by se, že je to argument z negace: co to je za úspěch, dostat se do kriminálu a pak v něm zůstat! - ale za argument z negace to považuje jen člověk myslící mocensky /tedy jako vládce nebo jako otrok/. Kdo myslí vlivně, má úspěch i porážku jen za různé možné etapy a projevy svého veřejného působení.

Z toho mi pak nutně plyne, že kdo myslí mocensky, je i v politice slabší; ne třeba zrovna v tuto chvíli, kdy pevně drží bič a práská jím, až nám naskakují jelita; ale historicky, čili svou společenskou oprávněností, slabší je. Mocenská politika, všimněte si toho dobře v dějinách, splývá hlavně s konci určitých vývojových etap, je to politika vládnutím zakládající zas novou krizi; kdežto vlivná politika, jak je to i logické, se víže zejména k oprávněným hnutím. Raný socialismus byl například takovou vlivnou politikou, vlivné politiky užívá i Charta 77; Charta vůbec nemá mocenské aspirace, mít je, rozpadla by se, ale vliv v naší společnosti mít chce: říkat o společenských poměrech pravdu.

Je to hodně? Je to málo?

V mé představě je to jedno z čestných východisek pro člověka, kterého veřejné věci zajímají, chce se na nich podílet a který vůbec netouží zacházet s mocí, to jest dělat profesionální politiku. Při čemž politika vlivná má před mocenskou tu výhodu, že se jí může podle svých možností a přání zúčastnit každý /vy například se jí účastníte svým otevřeným dopisem/ a že se při tom nepotřísni násilím na druhých. /Ostatně: v oblasti mocenské politika u nás zcela zdegenerovala, rozpadla se; je hanebné a trapné líčit kupříkladu umělé hnutí brigád socialistické práce jako "účast pracujících na řízení", o způsobu našich voleb radši nemluvě. Veřejné dění je záměrně vytvá-

řeno jako masová kolaborace s režimem; až bude někdo číst po letech noviny, ať, probůh, nevěří, že naše dějiny šly od sjezdu ke sjezdu; naše dějiny se odehrávají i někde jinde. Před našima očima, aniž může kdokoli z nás potlačených, čili většina národa, cokoli mocenského, to jest politického podniknout, se potají, za dveřmi sekretariátů, vládních aparátů a kabinetů, ale i úřadoven národních výborů, ředitelství koncernů i správ JZD vytváří privilegovaná vrstva, která nemá oporu v ničem pro společnost pozitivním, je sama sobě sociální základnou, těžíc z monopolu vlastnictví a moci; a jak tedy potom, dopovím svou myšlenku, by bylo pro člověka vyřazeného z této privilegovanosti, možné pomýšlet na politiku jinou, než vlivnou?/

/Při čemž nevyklučuji, neboť nejsem fantasta a svět je složitým, že i u nás může vzniknout situace, kdy se v zájmu obce budou muset nebo budou moci chopit mocenských pák i lidé s odporem k moci. A při čemž současně vzdávám hold všem politikům, kteří umějí zacházet s mocí tak, že to slouží zájmu obce, a nikoliv zájmu jejich kapsy či jejich osobní prestiži, že prostě své postavení nezneužívají./

Dál. Z vašich otázek lze odvodit i jiný naučený stereotyp myšlení: účelovost. Cílovost dějinného dění. Tento stereotyp úzce souvisí s mocenským pojetím věcí veřejných. Je to zřejmé hlavně z dotazu na rok 1968: jaké byly vaše postoje a jste ještě přesvědčeni o jejich správnosti? Je to asi věkem, ale já bych se varovala pro posouzení historických skutečností použít slova "správný" nebo "nesprávný". Bylo vyvrácení Říma barbary "správné"? Prostě bylo. Stalo se. Mělo své důvody, své nositele. Tím nechci říct, že oprávněné je v dějinách to, co se prosadilo, co se stalo, nezbavuji se etického odstupu od historických událostí; ale je to můj odstup, mé "řešení", mé hodnocení tehdejší situace /ex post je každý kaprál generálem/, je to moje poučení z dějin, chcete-li; ti lidé však tehdá jednali, jak mohli, jak uměli, jak jim bylo znalostmi, schopnostmi, ale taky vzájemnými poměry sil dovoleno.

Události jsou kruté, nespravedlivé /od koho ke komu?/, nepřehledné, nahodilé /to zejména!/, složitě strukturované nejrůznějšími vlivy a zájmy - a aby mohlo být v politice něco správné nebo nesprávné, musel by pro všechny zúčastněné platit jediný "vyšší princip". Ale tak tomu, jak známo není. Dokonce i ve středověku, tak krásně uzavřeném do celistvého pojetí světa i kosmu jako do vajíčka, tomu

tak nebylo: jedni vyznávali autoritu instituce, druzí se odvolávali na přímou autoritu Krista, a náboženskými válkami se časy netrhly. Ale vezměme bližší příklad. Ti muži, kteří pozvali spojenecká vojska za arbitry českých dějin a za zachránce své osobní moci, budou umírat se "svatou myšlenkou", že jednali "správně". Proč bychom se jim měli v této politické naivitě /ať faktické nebo předstírané/ podobat? V politice platí princip síly, moci, vlivu. /I vlivná politika, nezacházející s mocí, ji užívá jako odrazové sklíčko, čili definuje se její~~m~~ prostřednictvím./ Mohu se tisíckrát cítit "správně", když jsem neměl tu sílu správnost prosadit. Ale neprosadit správnost není zas tak velké neštěstí, jak se to mocenskému myšlení zdá. Jestli jste si všimli, v dějinách reformní a opravná hnutí, která by nám třeba i byla svou správností sympatická, měla málokdy dost sil prosadit se hned napoprvé; a když se konečně prosadila napodruhé nebo napotřetí, byla už trochu něčím jiným. Rozvážná člověk, aniž zapírá svou mocenskou slabost, řekne: bylo, jak bylo. A v tom, co bylo, já měl takový postoj a takový vliv. A pozice vlivná, nemocenská třeba zrovna k tomu roku 1968 dodá: "No právě že přišli." Poslyšte, jakou scénu nám v dopise vylíčil Jaroslav Šabata, též typ politika vlivného. Sešli se po srpnu s Ludvíkem Vaculíkem a ten prý řekl: "Vidíš! Tvůj optimismus! A oni přišli!" A Šabata odpověděl: "No právě, že přišli." Čili: byli jsme natolik vlivní, že se pohrnuly divizze, aby umlčely naše myšlenky. To je skutečně vysoké politické myšlení. Stoupenci a tvůrci Pražského jara, onoho podle mého úžasného pokusu o demokratický socialismus, se nemohli proti tankům bránit tanky; ale tak byli vlivní, že povychýlili mocenský svět z rovnováhy.

Je to málo? Je to dost?

/Zde mi v poznámce dovoluje upozornit na novou samizdatovou práci: profesor Vladimír Kadlec, ministr předsrpnové vlády a jeden z tvůrců ekonomické reformy, shromáždil z materiálů stranických orgánů a z Dubčekových projevů obraz o oficiálním, tehdy zákonně platném záměru roku 1968. A i tam čtete formulace, které se dnes zdají neuvěřitelné. Například: "Komunisté budou stát v čele vývoje a budou mít vedoucí postavení v takové míře, v jaké si^(c) v demokratických poměrech získají a udrží. Autorita se nedává jednou provždy, ani jednotlivci, ani stranické organizace, ani straně." Nebo dál: "Socialismus, a zvláště socialismus budovaný na širokých demokratických zá-

kladech, musí vytvořit nový humanismus moderní epochy, takový, jaký jiné systémy přes veškerou technickou vyspělost nejsou schopny dát lidstvu." Nebo: "Socialismus by byl prázdnou abstrakcí, kdyby do něho nevcházely tradice, historické zkušenosti a myšlenkové o-
vzduší národa." Nebo: "Protože v předcházejícím období nebyli naši lidé spokojeni s prováděním politiky v naší zemi, nebyli spokojeni s tím, jaká byla praxe při uskutečňování politiky naší strany - tak je jen samozřejmé, že strana, když chce uskutečňovat politiku, nemůže vyměnit lid, ale musí vyměnit vedení, a toto vedení musí změnit metody politiky, aby politika skutečně odpovídala zájmům a přáním našich národů, naší republiky." Toto řekl Dubček v televizním projevu v červenci 1968. Je to dost? Je to málo? Je to stále jistě řeč mocenské politiky; ale dovedete jistě uhadnout, jak velký prostor by vedle ní získala politika vlivná./

Ale vraťme se k myšlence o účelovosti. Kdo myslí na správu věcí obce jako na mocenské ovládnutí, kdo myslí mocensky-účelově /a toho se může dopouštět i kritika moci, když jenom převrátí znamínka z minus na plus nebo obráceně/, ten cítí "správnost" u sebe: on se přece prořadil! Tak jsou i celé dějiny vykládány jako dějiny těch, kteří tak dlouho usilovali o to, prosadit se, až zvítězili velikou /či menší/ revolucí. Toto mocenské pojetí výkladu světa a dějin, pojetí účelové, kdy smyslem dějin je určitý vytčený cíl, k němuž jako by dějiny směřovaly a jímž jako by končily, cíl, kterým není nic jiného, než dobytí moci, aťsi se kolem dosažení tohoto cíle odehrává cokoli, třeba i jeho zvrácení v opak toho, oč hnutí původně usilovalo, tedy toto pojetí dějin pak i těm, kteří prohráli v mocenském zápase, přiznává jen "nesprávnost". A přesně v intencích a v důsledku tohoto myšlení, které očekávalo od dějů cíl a nikoli děje, změnu moci a nikoli její ztrátu, se o roce 1968 šíří názor, jako by to bylo jen mrtvé rameno řeky. A ti, kteří se zasazovali o zdemokratizování země, jsou líčeni jako zločinci a jejich zločinnoství se odvozuje přímo od toho, co je samotné provokovalo k jejich úsilí. Právě trauma z procesů, lágrů, věšení politických protivníků, násilností vyvlastňování, trauma viny bylo hnacím momentem těchto dnes kaceřovaných "reformistů", bitých z obou stran, neboť svůj spor o to, že už nikdy vraždy!, už nikdy zločiny!, prohráli se spojeneckými tanky. Po porážce pak jsou vymazáváni ze "správnosti". Jaký to ale je zlý omyl!

Potlačena, myšlenka vstane znovu. Neřešený, problém se znova otevře. Vždyť si přečtete v dějinách, jak dlouho to trvalo například reformaci, než se prosadila vedle katolického Říma jako církev reformovaná, a jak dlouho pak ještě trvalo, než obě církve sáhly ke smíření, když se reformní motivace prosadily i jako katolicky "správné". A jak dlouho trvalo a kolik revolucí stálo, než se francouzská demokracie od Velké revoluce, brodící se v krvi, vyvinula do dnešní podoby. Obec žije v rozporech a zkusmo. A každý, kdo přistupuje k tvorbě přítomnosti jako k čemusi, co chce tvarovat k cíli svého programu, spláče ve zklamání. Věci se nikdy nevyvinou tak "správně", jak bychom si přáli a chtěli. Věci se vyvinou. A člověk má dát pozor na dvě věci: aby rozpoznal, co se to právě vyvíjí, a hlavně: aby se nedostal mezi jezdce na koních. Jízdu na mocenském koni, i kdyby ji vyhrál, neočistí žádná "správnost". Jednou mi napsal v takového podobné souvislosti Josef Zvěřina: "Některé věci je lépe prohrát."

V poslední době, to cítíte dobře, se vzduchem šíří nákaza potřeby formulovat politický postoj, program, názor. Za mou osobu se mi zdá, že člověk nevyskočí z poměrů pevně ustavených vnitřními a vnějšími vazbami a že se může pokoušet jen je zlepšit. Není hanbou, myslím si, vzít i od protivníka do svých rukou jeho dílo a napravit ho. Pohyb není ani tak v tom, že si ozkouším síly "proti" něčemu, ale že hledám nová myšlenková rozlousknutí situací, než na jaká jsme zvyklí. Pro současný svět, zdá se mi, pro jeho duchovní zázemí i společensko-politickou praxi postupně přestává platit onen řez, jak je veden oficiálně: východ-západ, sever-jih, první svět-třetí svět, imperialismus jeden-imperialismus druhý. Lidstvo stojí před horšími nebezpečími, než je různost systémů, řez vertikální se postupně nažlání v horizontální: záchrana životního prostředí, odstranění hladu, vztah k vesmírnému prostoru. Stejně i v našich poměrech se vytvářejí fenomény, dosud ne dost jasně pojmenované a prozkoumané. Když čtu například v oficiálním podání, jak se naše společnost idylicky člení na tři spolupracující třídy, dělnictvo, družstevní rolnictvo a pracující inteligenci, pomyslí si, kam ale potom zmizelo ono rozdělení, které prožíváme na vlastní kůži, rozdělení na podmaněný zaměstnanecký lid a privilegovanou policejné-byrokratickou vrstvu. Prostě politika - vždy pole znovu neorané.

Ale přednesla bych v této souvislosti chválu na realismus a umírněnost.

My Češi máme silný sklon k iluzívnosti, která je vždy ochotna myslet si, že co si nepřeju, to není. A přitom v politice je velice důležitá stálá přítomnost vědomí, že protivník nepřestal existovat tím, že jsem ho názorově /nebo i mocensky/ potřel. To je asi základní obsah umění možného. Této iluzívnosti se ovšem mohou dopouštět i ti, kteří nám vládnou, jejich iluzívnost ~~je~~ ^{ale není} tak nebezpečná. Když v jejich očích, například, protože zmizela z biografů, knižkupectví a divadel, celá jedna kultura zmizela vůbec, přestala existovat, pomyslím si, že ať. Ať jen si to myslí, aspoň nám budou zabavovat méně knih, zakazovat méně koncertů a mší, a méně nás budou zavírat. Kdežto iluzívnost potlačených nebezpečná je. Chiméričnost ústí do levných radikálních gest anebo do demagogického žvanění, a ubírá energii skutečně vlivnému konání. Kdybyste chtěli ode mě slyšet dvě nejsoučasnější iluze, o nichž nejsem rozhodnuta, která je horší, pak mám za iluzivní spojovat jakýkoli pohyb směrem k demokratismu a vnitřnímu uvolnění u nás s tím, co se dnes děje v Sovětském svazu /i když se z pozitivního pohybu tam jenom raduji/, a za stejně iluzivní mám představu, že v zájmu "věci obecné" tu poměry nejsou reformovatelné, ale jen určeny ke zničení. Myšlenka letí jako pták, pomyslet a představit si mohu cokoli. Politické snění se od politiky odlišuje zejména svou bezmocností a z ní plynoucí radikality. Jsme všichni děti svojí doby; i kdybychom ji přijímali sebekritičtěji, i naše kritika je jen její reflexí. Děj dějin se suše tak pomalu a lidský život je tak krátký. Usuzuji, že v našich dnešních poměrech je i málo hodně. A proto jsem si pro závěr dopisu pro vás vypsala příhodný citát z Konfucia: "Lépe je zažehnat jednu svíčku, než proklínat temnotu." Přeji vám, abyste zapálili každý po svíčce v temnotách. Zahřejeme se a navzájem se lépe uvidíme.

Listopad 1985.

Eva Kantůrková

327

Odpověď A. Brouskovi

Hérostratos, muž, který zapálil chrám bohyně Artemidy v Efezu, spáchal zločin, aby na sebe upozornil činem zlým. Rovněž Mehmet Ali Agca, který provedl neúspěšný atentát na papeže, jednal, jak bylo prokázáno, s výraznými exhibicionistickými pohnutkami.

Antonín Brousek z Berlína napsal článek "Národní...rukojmi?", kritickou úvahu nad textem řeči Jaroslava Seiferta při příležitosti udělení Nobelovy ceny, kterou, citují: "...ve Stockholmu za těžce nemocného, třiaosmdesátiletého Jaroslava Seiferta přednesla (či předložila?) jeho dcera Jana." Konec cit. Sděluje, že v Německu měla Seifertova řeč ohlas dočista nulový a uvádí různé příklady nepřesně přeložených pojmů z německých originálů, založených na "holém nedorozumění, hned dvojnásobném..." Holé dvojnásobné nedorozumění je vskutku nová, poněkud neobvyklá vazba, leč "...vem čert slovička ... a podobné špásy". I když naproti tomu: "...Takovýto text budí nedůvěru v Seifertovo autorství, ba opodstatněné podezření, že tu Nobelovy ceny bylo - dozajista v nejlepším úmyslu - promptně užito k tomu, aby se česká kultura mohla konečně jednou patřičně zablýsknout na domnělé světové veřejnosti ve vší své potenci a rozhledu". Brousek tedy napřed vyslovuje nedůvěru v Seifertovo autorství, pak opodstatněné podezření, v dalším pokračování jako by poněkud zaváhal: "...Že tu sotva jde o autentický text Seifertův, dalo by se poměrně snadno doložit...", nenamáhá se však nic dokládat, protože vzápětí nabyde naprosté jistoty: "...Že tu jde o padělek, byť jistě s nejlepším vědomím a svědomím vyvedený..." A když už tedy padělky, tak proč ne hned přímo Rukopisy Hankovy a Lindovy?

Kdo vyvedl padělek Seifertův, zůstává diskrétně utajeno. Stejně jako fakt, že Seifert text řeči signoval, což je ovšem podstatné. Brouskův sémantický zmat, založený v rovině "asi určitě" je jen žonglováním, které má snad dokázat, že jeho autor je neúhynným bájcem za pravdu a mravnost. Jazyk však není možné za pár let v emigraci zapomenout, a tak působí jako vnějškový výraz nepořádného, povrchního myšlení. A způsob myšlení zase neomylně odhaluje

podstatu člověka, jeho vnitřní ustrojení a motivace.

Brousek žije v jiném světě a může si tam psát, co mu libo. Včetně insinuací, z nichž neplyne nic víc, než že slouží k popularizaci vlastní osoby. Jistý episodista se proslavil tím, že při představení na jevišti vypustil hlasitý pšouk. Nikdy nehrál Hamleta nebo Othella, na to neměl, ale i divákům, kteří si stěželi pamtovávali jeho jméno, utkvěl v paměti svým svérázem. Když na něho přišla řeč, lidé se ptali: "Aha ten, není to on, co se tenkrát ubzdil?" Hérostratos a Agca provedli zlovolné, odsouzeníhodné činy. Onen episodista zůstane provždy jenom trapný.

V dalším rozvinutí Brouskovy úvahy, dlouhém a rozplizlém, se to jen hemží jmény (Mezi nimi také Štolla a Kopeckého), z jejichž uvedení není jasné, jakou roli mají hrát v souvislosti se Seifertem a textem stockholmské řeči. V tomto směru však Brousek poukazuje na Trefulkův článek "Básník národa" a Havlovu hru "Largo desolato", otištěné ve Svědectví č. 74. Zatímco Trefulkovo zamýšlení se Seiferta přímo týká, vytypování Havlovy hry ve spojitosti s básníkem je naprosto nehorázné. Čtenář žasne, jenže Brousek ví své a píše: "...Mezi Seifertovými rádci neprosadili se ovšem zjevně lidé trefulkovského způsobu myšlení, nýbrž naopak oni 'mnozí', jimž záleželo především na tom, aby na 'mezinárodním fóru' byly 'dramaticky a přitom historicky, politicky i filosoficky fundované vylíčeny úzkosti o budoucnost české kultury' - neboť takový a nejiný charakter má přece text Seifertova projevu". Z toho pak Brousek sensačně dovozuje, že Seifert se dnes nalézá "...v situaci jakéhosi 'národního rukojmí'".

Tento objev je pozoruhodný nanejvýš tím, jak výstižně demonstruje způsob brouskovského myšlení. Jádro věci se totiž vylouplo a je na světě, i když s pachutí denunziace: Starému a prostinkému muži rafinovaní rádci, sledující nečisté cíle zesvětování české kultury, podstrčili padělek, a tím uvrhli básníka do situace národního rukojmí, čili ručitele, aby takto zaštitění mohli provozovat své nekalé rejdy.

Není nutné objasňovat Brouskův vztah k Seifertovu dílu, to je záležitost soukromá, zbývá zopakovat otázku, proč bylo vyplýváno tolik snahy na degutantní plácnutí do vody. Po nějakém spojení se Šedými vlky není důkazu, vše nasvědčuje tomu, že šlo jen o soukromý atentát. Na koho však? Pro to, aby byl uskutečněn z čiré touhy a nutkové potřeby po pravdě, postrádá Brouskův článek

vlastní vnitřní opravdovost, úroveň a noblesu. Obnažuje se jako pouhý exhibicionismus, který se autor pokouší neuměle zastírat tím, že si za rukojmí zvolil nikoliv Seifertovo celoživotní dílo, nýbrž jeho řeč u příležitosti pocty, již bylo oceněno.

Seifert v jedné ze svých nezapomenutelných básní uvažuje o údělu básníka, který podstupuje vědomě risiko a možný trest za lásku ke své zemi, onu tíhu v setrvání, i kdyby mu měla koleny hlavu rozdrtit. Ti, co se rozprchli po cizích krajích nemilovali a nejsou milováni, poznává.

Brousek dlouho mlčel, aniž byl jeho hlas valně postrádán. Nyní se ozval a, jak praví přísloví, štěká na nepravý strom. Navíc v nepravou chvíli a z nepravého místa. Bylo by lépe, kdyby, tam někde daleko za branami našich řek, byl býval mlčel i nadále.

Praha - listopad 1985

Karel Pecka

89

Právo na dějiny

Když se v Praze chystalo protihabsburské povstání, svolali defensoři protestantský sjezd do Prahy: účastnili se ho nejvyšší protestantsí úředníci království českého, radové zemští a po šesti poslancích z každého kraje. /Poslanci měst byli voleni tím způsobem, že z každého města krajského byl ustanoven k tomu jeden z konšelů a jeden z obecních starších: města královská však své poslance na sjezd nevyslala, což se především týkalo tří měst pražských - Pražanů./ Tento sjezd stavovský - převlehlí důležitý v českých dějinách - byl v polovině března přerušena tím, že se seje znovu 21. května 1618. / 23. května došlo potom k defenestraci pražské - provedené účastníky sněmu./ Ale - jaký měl počátek ?

Dne 6. března 1618 ráno /o osmé hodině/ shromáždili se poslanci z českých krajů ve velké síni koleje Karlovy; Thurn a ostatní defensoři se však radili ve zvláštní síni a tato porada - "co by mělo být obeslaným předneseno a oznámeno" - trvala až skoro do oběda; shromáždění bylo nuceno čekat. A - jak praví letopisec - počal hrabě Jáchym Ondřej Šlik /později popravený/ vypravovat přítomným poslancům "dosti obšírně a výmluvně rozmanité staré příběhy, jež se dály kdys v království českém za panování Karla IV. a jeho nástupců, čemuž se všichni divili a mile mu naslouchali".

"Mile mu naslouchali" - ve chvíli, kdy dějiny /i Evropy/ počaly svištět Prahou. A nebyli - i takto - připravováni poslanci k pozdějším činům tím, že jim byly vyloženy české dějiny - z hlediska jednoho z povstalců? Odehrávala se výjimka v českých dějinách? /Z které vzala vznik - vzato do důsledků - Třicetiletá válka?/ Stěží...

Jinak řečeno: nevzlíná - skrze právo na dějiny - v Čechách krev? A není tohle vše cítit v evropském prostoru ?

Po této drobné exkursi z dávných dějin přecházím k samotnému pojmu nadpisu: Právo na dějiny. Slovník spisovné češtiny, Academia, Praha 1978, uvádí: "právo" - oprávnění, nárok opřený o zákonná ustanovení, popř. odůvodněný zvyklostmi; "dějiny" - souhrn minulých dějů, událostí a vývoj nějakého celku. /I československého: a opakuji slovo souhrn, o němž tentýž Slovník uvádí /s. 504 a 481/ - "souhrn" - shrnutí; takto soustředit dohromady"./ Právo na dějiny tedy znamená, dle ČSAV: Oprávnění, odůvodněné zvyklostmi, na minulé děje, události a vývoj národního celku, soustředěné dohromady". Dále: Etymologický slovník jazyka českého, Academia, Praha 1971, uvádí k pojmu - "právo" - v mravním smyslu "jsoucí bez oklik" = "iustus verus" /srov. něm. recht, fr. droit z directus/; - s. 481. Právo na dějiny v našem prostředí, to je tedy i požadavek v etymologickém pojmu - na dějiny - v mravním smyslu "jsoucí bez oklik". A oklika? Tu Slovník spisovné češtiny ze sedmdesátých let charakterizuje takto - "oklika" 1. zákrut, oblouk, zatáčka, nepřímá cesta, zacházka 2. /lstivé/ nepřímé jednání". A může se někdo divit, když se denně setkáváme v ČSSR s tím, co Slovník neztývá "/lstivé/ nepřímé jednání" /i ve vztahu k československým dějinám/, že se nám v polovině osmdesátých let nedostává jiného názvu - z hlediska česky uvažujících křesťanů - než prosby spojené s oslovením: Právo na dějiny.

I ti čeští křesťané, kteří po "staročeském způsobu" /jak se vyjádřili/, vyhodili místodržitele státní moci z oken Hradu - tím, že svůj čin /nekřesťanský/ považovali za zvyklostní národní právo /na základě vlastních dějinných znalostí/, projevíli - fyzické právo na dějiny. A my, kteří žijeme pod hrozbou moderní fyziky, už víme, že válka se dostává ke slovu - vždy oklikou. Defensoři a defenestrátoři v Čechách: co je vyhozené oknem, vlamuje se ^{střem} ~~oknem~~ - za nepředstavitelného utrpení !

A jak mají vyjadřovat právo na dějiny křesťané v roce 1984, 1985 atd.? V našem prostředí: kdy vládne křesťanům nemilosrdná ateistická vláda, která se rozhodla /jak se její mluvčí vyjádřili/, odstranit "opium lidu" /na základě vlastních dějinných znalostí/? Stejně, jak činí biskupové, t.j. starší křesťanského lidu.

Připomínám v této souvislosti právo na dějiny, projevené pod stejnou ateistickou vládou a ve stejném bloku. Na poslední synodě v Eisenachu v NDR připomněl durynský biskup Leich, německým a evropským křesťanům, že sovětská okupační správa používala až do roku 1950 nacistický koncentrační tábor Buchenwald jako věznici pro "politické vězně" - což se týkalo i aktivních křesťanů v Německu. /Tuto připomínku činím na základě nepochybných faktů - ~~z počátků třicetileté války~~ z počátků Třicetileté války - že defensoři a poslanci protestantského sněmu ovládali v mnohém směru němčinu lépe než jazyk český: a do Němec ve svém odbojném úsilí hleděli./

Při pohledu na Prahu: co mám říci? Jak stařec na konci svých životních sil, sklonený nad hrobem, má jako pražský arcibiskup více sil, než dobře vykrmení mladí křesťané v ČSSR, kteří ve svém mužném věku mlčí a nedávají ve své většině znát, že o souboji primase české církve /jemuž šiji přitlačí devátý kříž/ - s ateistickou vládou cokoliv ví? /Ale připomínám, znovu: dějiny ve svém souhrnu mají neomylnou paměť. Tak jako nezapomínají - s ohledem na úvodní téma - že první děkovné bohoslužby v Praze za vítězství na Bílé hoře /poražen byl kalvínský král/, konali čeští luteráni za hradbami města v době, kdy mrtvoly na bitevním poli ještě nikdo nepohřbil. Přitom víme, že v předbělohorských letech /1571 - 1620/ asi dvě třetiny literatury tvořila díla náboženská: na Starém Městě bylo v té době asi 10, na Novém Městě 11 a na Malé Straně asi tři měšťanské knihovny, které byly převážně lutersky orientované, kdežto žádná soukromá knihovna v Praze neměla v té době katolický ráz. /Pomíne-li šlechtu./ A jak se projevilo tehdejší křesťanství v Praze? Úro-

veň českého dějinného myšlení vhodně osvětlí Bible Kralická. Verš z listu Koloským: "Kristus odzbrojil a veřejně odhalil každou mocnost i sílu a slavil nad nimi vítězství" /2,15/, přeložili kraličtí takto: "Kristus obloupiv knížatstva i moci, vedl je nadivou zjevně, triumf slaviv nad nimi". Zde se ~~ovšem~~ setkáváme v češtině s tím, že Kristus někoho oloupil; tento dějinný názor na křesťanství musel díky Bibli Kralické vstoupit Čechům pořádně do krve: ale kdy? Z období pobělohorského, kdy zlidověly v každé chýši překrásné vánoční koledy, zpívali Čechové v té nejoblíbenější /česky zvláštní slova/: "Goliáš obloupen, veselme se, člověk jest vykoupen, radujme se". Z období předbělohorského známe, co "staří Čechové" /s jejichž dějinami seznamoval hrabě Šlik protestantské stavy/ považovali za "smrtný hřích". Cituji z dispute v Praze dne 10. prosince 1420: "It. jakož na Hradišti neb na Táboře nic není mé a nic tvé, než všecko v obec rovně mají: taktéž všem všecko vždycky má v obec býti, a nižádný nemá nic zvláště mieti; jinak ktož co má zvláště, ten hřeší smrtelně". Konec závorky./

Chci dát najevo, že žijeme v oblasti staré západní Evropy, kde kam pohlédneš, tam narážíš na dějinný význam: takovéto starou kulturou nasáklé země už nepotřebují novodobé okliky při výkladu dějin. Ty okliky, co se snaží ten spleťtý uzel tzv. "vědecky, z hlediska světového materialistického názoru" - vysvětlit. A učinit platnými. Češi nikdy neměli ve svých dějinnách panovníka, který by jim stádně poroučel, tak jak to učinil např. Petr Veliký svým příkazem, že každý Rus, bez ohledu na původ či postavení, pokud navštíví Evropu, je povinen se tam vyučit jakémukoliv řemeslu. /Ruští šlechtici volili nejraději medailérství./ Češi v jakékoliv době hledali sami - a osobitě - své uplatnění. I tehdy, když se šlechta poněmčila a jim nezbyly, než národní písně a koledy. Cituji z nečekaných protestů, plných vášně, z prostředí jesu zuitského řádu; toto dílo z doby pobělohorské se dochovalo v knihovně kláštera bosých augustiniánů na Novém Městě, pod barokně kořatým

názvem: "O šťastném někdy, nyní však přežalostném stavu království českého, zvláště pak o jazyka českého čili slovanského váženosti, též o záludných na jeho vyhlazení omyslech a jiných věcech, k tomu se táhnoucích, rozprava krátká, ale pravdivá". Opakuji z tohoto dějinného názvu: rozprava krátká, ale pravdivá; a přepisují jeden z pravdivých výroků - proti zeměpánovi: "Ó, ty pravý otče vlasti! Žádný statkář by nedovolil tak hospodařit na svém dvoře, jak hospodaříš ty v českém království, jež kdysi oplývalo rozkvětem, jehož všechny ozdoby, záštity a důchody jsou nyní vydány v plen, neboť nemohu jinak nazvat násilná ta vydírání - a mizejí nám před očima, zatímco vídeňský dvůr, navnaděn sladkostí českých peněz, den co den volá nenasytným hrdlem: Přinášej, přinášej!" Nebo: "Nelze se přece domnívat, že lze rušit jazyk pokojné a klidné země, aniž se stane křivda dávným občanům a všem stavům. Největším ponížením a téměř pohoršením již jest, když se mění jazyk..." Přemýšlím: potřeboval ke svému uplatnění kněze katolické církve Balbín takovéto ~~protesty~~ protesty? Jistěže ne: a proč tak činil? Nutil ho k tomu duch země? Nebyl k tomu určen geneticky? /Všimněme si: mluví o "sladkosti českých peněz". Tehdy vysávala české země Vídeň: ale mlčel by Balbín, kdyby tak činila třeba Moskva? Mluví i o "největším ponížení" - když se mění jazyk". A když už jsme se zmínili o Petru Velikém a Moskvě: z období po Balbínově smrti je znám carský zákon, který zakázal Rusům počítání na "altyzy". Bylo to tatarské slovo, vnucené ruskému národu: v tatarštině znamenalo, přeloženo do ruštiny - "šest"; a představovalo dvanáctinou soustavu, neboť se dělil na šest "děneg". Tohle slovo už Petr Veliký nezakázal: zavedl však pro peníze staroruský pojem "rubl", vzniklý v období tatarského vpádu. Do doby, než byli Rusové okupováni, používali jako všude v Evropě za platidlo hřivnu stříbra. V momentě, kdy jejich představitelé byli nuceni vydržovat tatarský dvůr /mj. vysokými daněmi/, došlo k faktické "devalvaci" hřivny: bylo nařízeno "zrubnout ji na půl" a na světě se objevil

"rubl", základ nynějšího přepočtu "elastickosti českých peněz" z všech měn východního bloku, kde žijeme. Opakuji: má zapotřebí ke svému uplatnění českého primase František Tomášek, aby byl v rozporu se zeměpány v Praze? Nevyjadřují se oni dostatečně jasně, jaké prostředí bez Boha v rámci dějin "reálného socialismu" v zemi své vlády potřebují? Nezasvěšeně dávají i pražskému arcibiskupovi najevo, že mají tuto potřebu: aby nikdo nevytvářel v zemi české "rozpravy krátké, ale pravdivé" o současném stavu dění - byť i je to v české tradici. Včetně zahraničního ohlasu: v této souvislosti mohu uvést z doby předbřlohorské dílo biskupa církve - "Dějiny českého království" z r. 1552, oblíbené v Německu. /Olomoucký biskup Jan Skála z Doubravky a Hradiště /narozen 1486, biskupem od r. 1541/ sepsal a v roce korunování císaře Maxmiliána II. za českého krále nechal vytisknout u Jana Günthera v Prostějově knihu foliantového formátu "Historiae regni Bohemiae", jejíž nejcennější část je vytvořena v posledních kapitolách z jeho současnosti, kdy mohl čerpat z vlastních zkušeností rytíře, biskupa a politika. O tyto dějiny byl ve světě velký zájem a pro renesanční a barokní Evropu byly často nejznámějším zdrojem informací o biskupově vlasti: II. vydání vyšlo v Basileji roku 1575 pod názvem "Historia Boemica", třetí vydání vyšlo v Hanavě 1602 s názvem "Historia Bohemica" a s tímto titulem i vydání IV., ve Frankfurtu nad Mohanem 1687. / A že dnešní vládnoucí mužům jde i o zahraniční ohlas /bez korektur ze stran dějepisců/, poznáváme všichni, neustále: který historický ústav ČS/V, přeplněný kvalifikovanými znalci dávné i současné historie zveřejnil v současné ČSSR opravu historické lži, jak ji pronesl /a veškerý československý denní tisk zveřejnil/, zástupce vrcholné moci - dle Ústavy - v rozhovoru pro Němce? /Cituji z výroků pro časopis "Der Spiegel", jejichž autorem je Vasil Biľak ze dne 30. října 1985: "Vezměte si nás jako příklad. Více socialistických zemí změnilo ~~xxxx kxxxx~~ státní vlajku - my nikoliv. Více zemí změnilo svou hymnu - my nikoliv. Více zemí změnilo svůj státní znak - my jsme se spokojili s malou korekturou, náš lev je pořád lvem"./

Přitom žijí v naší zemi miliony pamětníků dne z roku 1955, kdy Národní shromáždění vyhlášením nového zákona schválilo návrh vlády /na

níž se už podílel svým způsobem V. Biřák/ na základní změnu /ne korekturu/ československého státního znaku. A i ten, kdo není historik, má povinnost druhým sdělit /za umlčené dějepisce - hodnotní a platem/: zákon z roku 1955 platil do roku 1960 a měnil státní znak československé republiky takto /a může ocitovat znění zákonného aktu, tak jak vyšel ve Sbírce zákonů ČSR/. V roce 1960 došlo k další a jiné úpravě státního znaku, při změně názvu vlasti z ČSR na ČSSR; nikdo však neví - ze současníků, kteří tyto změny prožili - a ~~ne~~ nemá zaručeno, na jak dlouho se s těmito úpravami "spokojili". /Osobně věřím, že dějepisci z ČSAV se k těmto výrokům nevyjádřili proto, že jim text nikdo oficiálně do ústavů ČSAV nezaslal; a kdyby tak učinil někdo dodatečně ze západní ciziny, pak by - v české tradici - toto poselství nestevřeli a zaslali je zpět: v oné předbělohorské tradici, kdy např. konsistoř pod obojí "papežské breve o povolení přijímání pod obojí laiky" vrátila prežskému arcibiskupovi nestevřené /srv. více o tom F. Kavka - A. Skýbová "Husitský epilog na koncilu tridentském...", Praha 1969, s. 180. Dále věřím, že naši oficiální historici nemlčí natrvalo: předpokládám, že aspoň na vánoce se svými dětmi zapějí vánoční píseň z rudolfínské Prahy "Narodil se Kristus Pán, veselme se", jejíž nápěv je připisován věhlasnému rektorovi Karlovy ~~karlovy~~ univerzity, Janu Kampanovi z Vedňan /jehož občanské postoje jsou známé/. A ti jiní, orientovaní plně na Východ i co se českých vánoctví týče /kteří nezapějí vánoční české vícehlasy ze sadních stran kancionálu třebechovického z r. 1559/, vzpomenou si snad, že kultura Moskvy čerpana po staletí z Řecka a třeba si i vyhledají /z nekřesťanské, homérské/ tradice Starých Řeků, co považovali oni, za hřích. Homér: "Hřích je vymýšlet záhubu druhým!/"

A protože žiji v bloku, který jednou "zničí přehnilý kapitalistický systém" a "smete imperialisty z povrchu zemského" a protože jsem se do takto mocensky vyjádřeného práva na dějiny už narodila /a socialistickou školou jsem byla k nenávisti, vůči imperialistům, vychovávána/, nezbyvá mi, než přemýšlet bez oklik, jako druzí, o právu na dějiny. Hrabě Jáchym Ondřej Šliha jenž podával na půdě staroslovanského Karolina zvoleným účastníkům sněmu "oběrnou" zprávu o českých dějinách, měl po tom ve své leboce, asiatsky

nabednuté na tyči /na základě příkazů z cizí metropole a domácího soudu/
dlouho a dlouho otevřená ústa, v kosti: nad všemi obyvateli Prahy, ve své
vlasti. Spodní čelist potom upadla a zmizela, v základech města: dle roz-
sudku totiž byl jedním z těch, kdož "stropili chavnost". /V mluvě práva
bylo toto staročeské sloveso využíváno pouze pro organizování čehokoliv ne-
žádoucího, škodlivého - "stropiti pozdvižení, svár, vraždu". V původním
smyslu bylo však výrazem pro činnost konstruktivní - stavění stropů nad ok-
ny, či střechy a stavby vůbec. Ti, kdož stavěli stropy, zakrývali člověka
tak trochu před nebesy: nutně proto pod stropy vynechávali okna - aby na
jejich skutečnou činnost bylo vidět. Neboť staří Čechové při uskutečňování
- "dávat do hromady" - tušili vždy něco nekalého, na což ukazuje staročeské
spojení: "skutiti zradu". Základní sloveso - "kutiti" - původně označovalo
hrabání /jako dodnes v nářečích slepice "kutí" nebo "kutá se" v hnoji/. S
předponou "s-" nabylo významu "dávat něco dohromady hrabáním". /Prote do-
dnes v českém křesťanském prostředí přežívá nepřilíš lichotivé slovo: skut-
kaření./ Staří Čechové tedy na základě vlastního jazyka věděli, že ti, co
nad sebou stropili stropy /viz Štítného: "kdežt' ... stropie kvasy, neb
chtiee lestně jeden druhého podtrhnúti"/, mohou pod nimi "skutiti zradu"
až po "skutek". A proto je z pod stropu vyhazovali z oken: jak na Novém Měs-
tě v počátcích husitských bouří, tak na Pražském hradě v začátku třicetile-
té války. Český jazyk je k tomu opravňoval: moderní čeština všechny tyto
výrazy smazala až po význam novodobý - "od vlády očekáváme slova, ale skut-
ky". Jak ale začínal první slovansky zapsaný text, dochovaný z Velké Moravy:
Citují /a pro každého, z nevedobé češtiny a z ekumenického překladu, Praha,
1979/ - Prolog: "Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo
Bůh. To bylo na počátku u Boha. Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepo-
vstalo nic, co jest. V něm byl život a život byl světlo lidí. To světlo ve
tmě svítí a tma jej nepohltila."

V závěru toho, co jsem nadepsala /ve stopách druhých/ "Právo na dě-
jiny" - mluvím tedy o smrti i o životě. Věta poslední: věda, uznávaná za
vrchol poznání socialistickou společností, se o smrti, jak ji chápou lidé,
na zemi, vyslovila takto - PRVNÍ STUPEŇ UMÍRÁNÍ : POPÍRÁNÍ
PRAVDY O VLASTNÍM STAVU .

Iva Kotrlá

Listopad 1985

K eseji Zbigniewa Herberta "Obhajoba templářů"

Umím ještě napsat polemický článek? Umím ještě napsat článek? Umím ještě vůbec...? Dovedu si představit polemiku s prokurátorem a žalobou, když dnes někoho soudí nespravedlivě. A teď chci polemizovat s autorem, který bere v ochranu nespravedlivě odsouzené. Jenže podstatné je to slovo "nespravedlivě". Byli templáři odsouzeni opravdu nespravedlivě? Člověk už má tu vlastnost, že spíše sympatizuje s odsouzeným než s jeho soudcem, zvláště když to bylo tak dávno a když soudní prostředky i cíl soudu nebyly moc čestné. Když ale ta obhajoba templářů z pera Zbigniewa Herberta je tak krásně polsky romantická, že se mému střízlivému českému duchu moc chce něco k ní dořát. Ani mi tak nevádí řada chyb, na které se obvykle recenzent historického textu vrhá. Křížácké výpravy rytířů začínají až v roce 1097 a ne 1095, v tom roce teprve papež v Clermontu křížová tažení vyhláší, o rok později se do "svaté země" vrhají davové chudiny, hlavně z Porýní, většinou pobité už v Uhrách. Templáře zatýkají v říjnu a ne v září 1307, udavačem templářů je jakýsi Esquius Floyrac, Noffo Dei je jenom jeho informátorem, souzení předáci řádu v r.1314 byly čtyři, jenom dva odvolali a tudíž putovali na hranici... koncil 1312 byl v jihofrancouzském městečku Vienne a nikoli ve Vídni... a vlastně se mi tu ani nechce chyby vypočítávat. Je jich tam víc, ale je pravda, že i hodnověrných dokumentů je málo. Jde mi o pojetí Herbertovy eseje. Je zvláštní, jak jsme se v tomto prostoru naučili přikládat na historická fakta míru svých současných zkušeností.

Člověk 20. století spíše chápe antiku, je mu bližší duch starých Řeků a Římanů, anebo opět lépe porozumí 19.století, ale středověk? Co vše, chceme-li proniknout do ducha i reálií středověké společnosti, musíme zapomenout. Jsme ještě před prahem výsledků vědeckého myšlení a zkoumání vesmíru. Materialistická filosofie starých Řeků je přikryta církevními dogmaty, lidé věří v boha i ďábla. Hřích a odpuštění jsou vedle boje za prostou obživu nejčastější náplní lidských myšlenek, země není kulatá a hvězdy jsou jen svítidla, zavěšená na nebeské báni. Panuje mínění o božském původu rozdělení světa na bohaté a chudé. Uměleckým ztvárněním víry v peklo a očistec je Dantova Božská komedie. Nevýhodou našich současníků, a stalo se to i Herbertovi, bývá, že mají tendenci v době tak vzdálené posuzovat staletí jako dnes desetiletí, i když, po pravdě řečeno, události se tehdy pohybovaly mnohem pomaleji než dnes a vývoj ducha i práce odpovídal tomu, že knihy se ještě opisovaly a rychlost spojení se měřila rychlostí koně násobenou vzdáleností.

K eseji Zbigniewa Herberta "Obhajoba templářů"

Umím ještě napsat polemický článek? Umím ještě napsat článek? Umím ještě vůbec...? Dovedu si představit polemiku s prokurátorem a žalobou, když dnes někoho soudí nespravedlivě. A teď chci polemizovat s autorem, který bere v ochranu nespravedlivě odsouzené. Jenže podstatné je to slovo "nespravedlivě". Byli templáři odsouzeni opravdu nespravedlivě? Člověk už má tu vlastnost, že spíše sympatizuje s odsouzeným než s jeho soudcem, zvláště když to bylo tak dávno a když soudní prostředky i cíl soudu nebyly moc čestné. Když ale ta obhajoba templářů z pera Zbigniewa Herberta je tak krásně polsky romantická, že se mému střízlivému českému duchu moc chce něco k ní dodat. Ani mi tak nevádí řada chyb, na které se obvykle recenzent historického textu vrhá. Křížácké výpravy rytířů začínají až v roce 1097 a ne 1095, v tom roce teprve papež v Clermontu křížová tažení vyhlašuje, o rok později se do "svaté země" vrhají davy chudiny, hlavně z Porýní, většinou pobité už v Uhrách. Templáře zatýkají v říjnu a ne v září 1307, udavačem templářů je jakýsi Esquius Floyrac, Noffo Dei je jenom jeho informátorem, souzení předáci řádu v r.1314 byly čtyři, jenom dva odvolali a tudíž putovali na hranici... koncil 1312 byl v jihofrancouzském městečku Vienne a nikoli ve Vídni... a vlastně se mi tu ani nechce chyby vypočítávat. Je jich tam víc, ale je pravda, že i hodnověrných dokumentů je málo. Jde mi o pojetí Herbertovy eseje. Je zvláštní, jak jsme se v tomto prostoru naučili přikládat na historická fakta míru svých současných zkušeností.

Člověk 20. století spíše chápe antiku, je mu bližší duch starých Řeků a Římanů, anebo opět lépe porozumí 19.století, ale středověk? Co vše, chceme-li proniknout do ducha i reálií středověké společnosti, musíme zapomenout. Jsme ještě před prahem výsledků vědeckého myšlení a zkoumání vesmíru. Materialistická filosofie starých Řeků je přikryta církevními dogmaty, lidé věří v boha i ďábla. Hřích a odpuštění jsou vedle boje za prostou obživu nejčastější náplní lidských myšlenek, země není kulatá a hvězdy jsou jen svítidla, zavěšená na nebeské báni. Panuje mínění o božském původu rozdělení světa na bohaté a chudé. Uměleckým ztvárněním víry v peklo a očištec je Dantova Božská komedie. Nevýhodou našich současníků, a stalo se to i Herbertovi, bývá, že mají tendenci v době tak vzdálené posuzovat staletí jako dnes desetiletí, i když, po pravdě řečeno, události se tehdy pohybovaly mnohem pomaleji než dnes a vývoj ducha i práce odpovídal tomu, že knihy se ještě opisovaly a rychlost spojení se měřila rychlostí koně násobenou vzdáleností.

Budeme-li hodnotit historii jen z pohledu dnešního, vyjdou nám z toho falešné obrazy. Právě tak se ale nemůžeme spokojit výkladem události z příčinných souvislostí té doby, o které uvažujeme. Templáři se zrodili z křížových válek křesťanské Evropy proti muslimskému světu v Malé Asii. Stali se pravidelným vojskem /vedle špitálních, konkurenčního řádu bratrů sv. Jana, jinak také johanitů zvaných/ křesťanských států, vzniklých z těchto koloniálních výbojů při východním pobřeží Středozemního moře. Ideovým cílem křížových válek bylo osvobození svatého hrobu v Jeruzalémě z rukou "nevěřících" /pro muslimy byli "nevěřícími" zase Evropané/ a posláním templářů bylo ochraňovat tato svatá místa a bránit poutníky, putující ke svatému hrobu. Ve skutečnosti to byly právě koloniální výboje středověku a templáři byli nástrojem koloniálního panství. Nevadí, že kolonizovaný prostor byl kulturně i hmotně na vyšší úrovni než kolonizátor. Jak templáři sílili, míchali se do tamní politiky a v konkubenci s johanity si každý z obou řádů prosazoval vlastní kandidáty na královský trůn v Jeruzalémě. Během dvou století svého vzestupu a slávy, tj. během 12. a 13. století, dosáhli na svou dobu záviděníhodného bohatství a nevídané moci vojenské. Jejich organizace byla dokonalá, své statky, domy a velitelství /komendy/ měli rozděleny do 12 provincií, 4-5 zámořských, 7-8 evropských. Každý bojující rytíř řádu velel až deseti pěším bojovníkům, takže na vrcholu své moci, tj. zhruba v polovině 13. století, mohli postavit až třísettisícové vojsko, roztroušené ovšem po Evropě a na Středním Východě. Jejich velice moderní činnost bankovní jim přinesla obrovské zisky finanční. V podstatě obsáhli všechny operace novodobé banky. Zachovaly se bankovní knihy pařížského Templu z několika posledních let. Vedli účetnictví mnoha bohatým rodinám, i královské. Není pravda, že Filip IV. šel proti templářům mj. i proto, že byl u nich zadlužen. Templáři dluhy královské rodiny vždycky decentně zahladili, neboť jejich vztah ke světské moci byl navýsost oportunní. Například, anglo-francouzské soupeření v Evropě, které ovlivňovalo evropskou politickou scénu až do 19. století, templáři pojímali ryze prakticky. V Anglii mlčky podporovali anglického krále, ve Francii stáli na straně krále francouzského. Jejich bankovní činnost byla největším zdrojem jejich majetku. Církev sice zakazovala půjčovat peníze na úroky, špinavá lichva byla dovolena pouze židům, kněz půjčoval peníze prostě tak, že půjčil sto a dlužník mu dal úpis na stotřicet. Templáři převáděli peníze z Evropy do Palestiny tak, že částka byla složena v některém evropském templářském domě, dostal směnku /směnka byla vynálezem templářů/, ve které bylo devět rubrik a za ní byla vyplacena částka za mořem v tamní měně. Templáři ovšem stanovili výměnný kurs tak, aby pěkně vydělali. A tak dál. O jejich bankovní činnosti by se dala napsat kniha. Jejich hrady a statky patřily k nejlépe vedeným a spravovaným. Když je ve Francii v roce 1307 převzali králem určení správci,

obvykle z místní šlechty, během roku klesla jejich výnosnost až o 50%.

Templáři nepodléhali světské moci, formálně jenom papeži. Vedení řádu po porážce u Akkry r.1291 přeneslo své sídlo do pařížského Templu. Je to dost nepochopitelné, protože např. ve Španělsku měli v tamních panovníckých rodech velké příznivce. Templáři byli v té době už obrovskou, finančně a hospodářsky silnou mezinárodní organizací, jakýmsi internacionálním gangem. Dodnes není jasné, zda měli v posledních desetiletích nějaký jiný cíl než obranu, respektive znovudobytí Jeruzaléma. Těžko se lze smířit s myšlenkou, že tato obrovská síla, tato důmyslně koncipovaná organizace existovala jen vlastní setrvačností, a to tím spíše, přijmeme-li hypotézu o tom, že vedle řádové hierarchie tu byla ještě paralelní hierarchie, pocházející z členů vysoké šlechty v různých evropských zemích, kteří byli jakousi civilní zálohou vojenského řádu rytířů Templu. Ale to už bychom se dostali na půdu dohadů a mystérií, jimiž je historie řádu templářského obestřena bohatě.

V čem je pohled Herbertův nehistorický a zcela sentimentální? Rozdrcení templářů připravil se svými rádci a právníky francouzský král Filip IV. Sličný. Už mnozí současníci pochopili spor o templáře mezi králem a církví katolickou jako zkoušku síly. Pro veřejnost to byla na dlouhá léta senzace číslo jedna. Několikaleté vyšetřování templářů se stalo součástí budování centralizovaného francouzského státu. Bylo se strany krále chytře vedeno jako proces s kacíři, na což posléze musel přistoupit, ač nerad, i papež. Byl to Klement V., Francouz, pocházel z Besançonu a na papežský stolec mu pomohl intrikou právě Filip IV. Ačkoliv první výsledky provedli královi úředníci /a ty jsou nejspornější/, byli pak templáři odevzdáni církevní inkvizici. Hlavním inkvizitorem byl králův zpovědník Vilém Pařížský.

Inkvizice podle tehdejšího práva při vyšetřování kacířů zjišťovala pouze to, zda bylo porušeno dogma. Zjistil-li inkviziční soud /třeba i pomocí mučení, které bylo doporučováno/ porušení dogmatu, neptal se již dále, proč bylo dogma porušováno. Soud zjišťoval čin, ale nezajímalo ho vysvětlení příčin činu, ke škodě budoucího historika. Proto ani takový soud nebral v úvahu žádné polehčující okolnosti. Kdo se přiznal, třeba na mučidle, mohl mít naději na doživotní žalář. Kdo odvolal, ukázal tím, že v něm stále sídlí ďábel a byl určen na hranici, neboť církev trestala bez prolití krve očistným ohněm. Jestliže se Herbert obrací k žalobci, že nebral v úvahu zásluhu řádu a celou jeho minulost, pak je to výkřik do prázdna, neboť v případě templářů zjišťoval vyšetřovatel pouze odpověď na 136 otázek /proto je čtení protokolů tak nučné/ a jestliže v jediné zjistil porušení dogmatu, byl dotyčný vinen a žalobce se se žádnou žalobou nezdržoval. To jsou ovšem úskalí historického esejisty, že někdy neznalost faktů

překlene působivými slovy.

Herbert ovšem, když polemizuje s iluzorním žalobcem /spíše má na mysli zdůvodnění zatčení templářů v králově zatýkacím rozkaze a Flaisiansovu řeč na sněmu generálních stavů v Tours r.1308/, bere v ochranu řád, když v historickém shrnutí poukazuje na zásluhy řádu v bojích o svatou zem, a rovněž bere v ochranu jednotlivé rytíře Templu, když tvrdí, že přiznání byla vyrvána na mučidlech. Nevědomky tak naráží na podstatu procesu, v němž byly postupně odděleny dvě věci: vina jednotlivých rytířů Templu, a vina řádu jako takového. Francouzskému králi šlo o to, prokázat, že řád jako celek, jako organizace propadl kacířství, a pak by býval měl naději, že majetek řádu propadne státu. Papež, když už ustoupil v otázce kacířství jednotlivých členů řádu, chtěl udržet řád jako takový. Nakonec na koncilu ve Vienne 1312, tísněn ze všech stran královými lidmi a v městečku plném královských vojáků, kteří tam přišli údajně udržovat klid a bezpečnost delegátů, se vyhnul odsouzení řádu prostě tím, že řád zrušil. Tenhle spor je mimochodem daleko aktuálnější, než zásah centralizované královské moci do věcí autonomní organizace. Je celá organizace odpovědna za chyby či zločiny jednotlivých členů? Je vina kolektivní? Je vinen velmistr, zatímco rytíři poslouchali rozkazy? Je vinen celý gang, ve kterém jenom část gangsterů vykonává špinavou práci?

Když už jsme u těch polehčujících okolností, které vidí Herbert v minulosti řádu, lze vůbec mluvit o polehčujících okolnostech u expedičního sboru, který řeže hlavy místním muslimům, a jak píše Anonym v jediné autentické kronice první křížové výpravy, pomocí praků vystřeluje tyto hlavy do obléhané Antiocheje anebo v dobytém Jeruzalémě nejdříve pobije většinu obyvatel a pak se jde se slzami v očích poklonit ke svatému hrobu? Tento expediční sbor pomáhal pustošit daleko vyšší hmotnou i duchovní kulturu, než byla v Evropě, i když jí postupně podléhal. Je fakt, že křížové války znamenaly pro Evropu obrovské obohacení kulturní i materiální /řekl bych moderním termínem technologické/, ale zároveň zarazily tamní vývoj na staletí. Fanatikové typu Petra z Amiensu /představují si ho jako zakomplexovaného neurotika, toužícího po seberealizaci v čele davu, který ovšem při první srážce prchá/ horují pro svatou válku a osvobození svatých míst, ale za celou akcí stojí středomořská obchodní města Janov, Benátky, Marseille, neboť křížáci je zbavují konkurence, takže jejich lodě brzy ovládnou obchod ve Středomoří a přes Egypt. Když se také křížáci dostali do svízelných situací, například pod Antiocheou jim došlo dřevo na obléhací stroje, dovezli ho promptně janovští kupci. Dochovaly se lenní knihy jeruzalémského království - ta Herbertem oceňovaná demokracie vypadá podle nich jinak. Zotročení byli nejenom muslimové, ale mnohde i místní křesťanští Arméni a Syřané.

A nyní k vině rytířů Templu. To byla opravdu tragická stránka celé záležitosti. Byli templáři vinni? Samozřejmě, že běžnou praxí inkvizice bylo mučení, ale přece jen tu byly výpovědi spontánní, bez mučidel. Pa-pež si dal v létě 1308 dovézt několik stovek zatčených templářů do Poitiers, z nichž 72 vyslechl osobně. Teprve po jejich výsledcích změnil svůj názor v neprospěch Templu. Francouzskému králi se nepodařilo přesvědčit jiné panovníky k zásahu proti Templu. V Anglii, Německu a zejména ve Španělsku a Portugalsku svobodně existoval dál až do rozpuštění řádu. Ale i tam při výsledcích přiznávali někteří templáři zejména podivný přijímací rituál. Alespoň poslední generace templářů procházela tímto rituálem. Po předepsaných otázkách a odpovědích dostali náhle příkaz zapřít Krista a plivnout, někde i močit na kříž. Byla to hereze? Samozřejmě, že ano, a byla zjištěna. Vysvětlení toho může být v poloze racionální úvahy anebo v dešifrování mýtů a legend. Zřejmě to byla původně vojácká legrace, ale některý velmistr asi poznal prospěšnost této zábavy mazáků na úkor bažantů. Ten, kdo plivl a zapřel, dopustil se hříchu, byl zašlapán do bláta a nyní svou službou řádu se bude pomalu očišťovat. Nejdříve se musel nováček v gangu zkompromitovat, aby pak byl tvárným nástrojem. Jiné obvinění, homosexualita, by ani nepřekvapovala v tomto společenství mužů v horkém prostředí východu. Byla zjištěna u několika případů. Dále, otázka číslo 30 zněla: "Během přijímacího obřadu se bratři ...líbali často na ústa, na pupek nebo na nahé břicho, rovněž i na zadek nebo na páteř." Vina tu byla prokázána. Polibek na ústa byl přijímacímu ceremoniálu předepsán statutem, ostatní už byla vojácká legrace. Mikuláš z Amiensu vypověděl:

"Bratr, který mě přijímal, mi bez okolků řekl: polib mi prdel." Fakt byl zjištěn, ale neosvětlen. Otázka číslo 20 zněla: "Kněží řádu při mši vynechávali slova o posvěcení." Vyjasnilo se, že museli vynechávat slova "Hoc est corpus meum". Kněží to přiznali, účastníci mši si toho vůbec nevšimli, ale fakt byl prokázán, leč nevysvětlen. Snad prý to bylo pod vlivem katarů, z nichž mnozí po rozprášení své sekty našli útočiště v řádu Templu. Nejvíce zájmu přitahoval bod o modloslužebnictví. Byl prokázán a kolem sošky idolu, která měla podoby různých hlav, se rozvinula mezi pozdějšími historiky velká diskuse. Hlava, která byla předložena vyšetřovací komisi, byla dutá a byl to zřejmě relikviář. Jinak si dovedeme představit, že tito rytíři byli pověrčiví a asi každý z nich nosil nějakého maskota či amulet. Ale byly kolem té hlavy i legendy. Bratr Antonín z Verceil, který čtyřicet let sloužil v Sýrii, vypověděl do protokolu: "V Sidonu jsem slyšel vyprávět, že jeden šlechtic z tohoto města se zamiloval do urozené Arménky, ale nikdy za jejího života ji nepoznal tělesně. Když umřela, sestoupil tajně do jejího hrobu v té noci, kdy byla pohřbena, a tam ji poznal. Hned poté uslyšel

hlas, který mu řekl: Vrať se, až uplyne čas těnotenství. Najdeš svého potomka, a bude to lidská hlava. Když uběhla lhůta, rytíř se vrátil do hrobu a našel mezi nohama dámy lidskou hlavu. Podruhé uslyšel hlas, který mu říkal: Chraň tuto hlavu, přinese ti štěstí." Fakt byl zjištěn, ale nevysvětlen. K legendě o zneužití mrtvoly dívky se pojí tento výklad: legendou prý bylo dáno poselství tomu, kdo chce rozumět, že v lůně rozbitého a zničeného řádu templářů vyrůstá nová tajná síla, nová organizace.

Projdeme-li tedy hlavní obvinění templářů a přiložíme-li na ně jako měřítko právní vědomí a atmosféru počátku 14. století, pak byli templáři bezesporu vinni.

V říjnu 1311 byl v jihofrancouzském městečku Vienne zahájen koncil. Papež "vyprávěl celý proces" s templáři a doporučil, aby se dále pracovalo v komisích. Pak se ale dostavilo devět templářů, kteří se prohlásili obhájci řádu. Papež je dal zavřít, protože vlastně žádný soud nechtěl. Položil kardinálům otázku, jaký je jejich názor na prosté zrušení řádu bez soudu. Jediný biskup z Valencie namítal, jak je možné trestat řád jako celek pro chyby jednotlivců. Papež ale rozhodl, že má právo řád zrušit. Právně to odpovídalo principům kanonického práva a politicky to bylo pro církve nejlepší řešení. Vyhnula se ještě většímu skandálu. Na pondělí velikonoční 3.dubna 1312 na plenárním zasedání koncilu a za přítomnosti Filipa IV. četl papež bullu "Vox in excelso": "Berouce v úvahu špatnou pověst templářů, podezření a obvinění proti nim vznášená...rušíme, nikoliv bez hořkosti a osobní bolesti...řád templářů se všemi jejich institucemi." Řád byl tedy rozehán, nikoli odsouzen a majetek? Přešel na řád johanitů. Zbývalo rozhodnout, co s templáři, uvězněnými po celé Francii. Papež to ponechal na rozhodnutí provinčních koncilů, ale zároveň vydal příkaz, aby propuštěným templářům byl dán nějaký peníz, aby mohli začít nový život. Většinou byli osvobozeni, rozběhli se a nikde se nechlubili, že byli v řádu Templu, neboť ten měl ještě na staletí špatnou pověst.

Čtyři nejvyšší představitelé řádu, věznění v Paříži, čekali, jak o jejich osudu rozhodne papež. Ten byl už nemocen a neměl zájem. Poslal do Paříže tři kardinály a ti 19.března 1314 na vyvýšeném pódiu před chrámem Matky boží v Paříži, přečetli těmto čtyřem mužům rozsudek: doživotní žalář. Nastal zvrát. Dva z nich, velmistr Molay a preceptor Normandie Geoffroi ze Charnay odvolali svá přiznání a prohlásili, že řád je svatý. Není pochyb, že Molay věděl, že si tím vybral smrt upálením. Tenhle závěr trochu vylepšil jeho pověst do budoucna. Shořeli oba týž den kvečeru, když zapadalo slunce. Kronikář, který byl přítomen, zapsal i větu, kterou prý řekl velmistr: "Brzy přijde pohroma na ty, kteří nás nespravedlivě odsoudili." Takové bývají poslední útěchy těch, kteří bláhově věří ve spravedlnost dějin. I když...za měsíc poté zemřel papež Klement V., kte-

rý trpěl ledvinovými kameny. Lékař, který k němu spěchal, se cestou utopil. V prosinci téhož roku se zranil král Filip na lovu a zemřel.

Kolem historie templářů je spousta vzrušujícího materiálu, vždyť se po dvě století odvíjela ve dvou nejrušnějších oblastech světa, v Evropě a na Středním východě. Církev tehdy i pomocí křížových tažení chtěla dostat křesťanský svět pod papežovu vládu, ale mocnější proud dějin vrcholil zřizováním centralizovaných, pomocí státního aparátu řízených států. Úsilí Filipa IV. bylo toho příkladem. Pokořil jednotlivá hrabství, dříve poměrně autonomní, /s výjimkou Flander/ provedl soudní reformu, zřídil systém prefektů jako královských úředníků, prostě posunul vývoj kupředu, i když z dnešní naší zkušenosti nám jeho etatismus připadá krutý. Omezil vliv církve, která se ovšem tehdy zmítala ve vnitřních sporech, měla několik špatných papežů a morálně upadala. Případ templářů byl jednou epizodou v jeho úsilí.

Pokud bych u templářů něco vyzdvihoval, pak by to byl jejich smysl pro realitu na Středním východě, kde první pochopili, že vojensky se ta oblast udržet nedá a že tedy by se mělo přejít k diplomacii a vyjednávání se světem islámu. Rovněž bych vyzdvihl jejich hospodářský pragmatismus, což odpovídalo tomu, že v posledních desetiletích jejich působení učinila Evropa obrovský krok od náboženského fanatismu a církevního dogmatismu k období skepse a novým pokusům o vědecktější, či lépe racionálnější pohled na svět.

Mysterium templářů vzrušuje snad dodnes, čehož je důkazem zřejmě i Herbertova esej. Zájem o ně propukl už koncem 18. století, kdy se v Evropě rozmohlo zednáření a zednáři odvozovali svůj původ od templářů, ale to už by byla jiná kapitola. Méně známé je, že tajemstvím templářů byl posedlý Napoleon. V roce 1808, když jeho vojáci obsadili Vatikán, přikázal vybrat v tamním archivu vše, co se týká templářů, a dovézt do Paříže. Po pařížském míru 1814 se musely tyto materiály vrátit do Vatikánu, ale dříve než se tak stalo, byly v Paříži opsány. Z těchto opisů vydal Michelet v letech 1841 a 1851 dva objemné svazky dokumentů "Procés des Templiers". Jsou to výpovědi velmistra Molaye a 231 rytířů před církevními komisaři v Paříži 1309 až 1310, tedy výpovědi nikoli před inkvizicí, a tudíž bez mučení. V originále, tj. ve středověké latině, může kdokoli tyto dva svazky studovat v pražské univerzitní knihovně. Proč ale ten zájem Napoleonův? Ještě před tažením do Ruska se Napoleon obíral myšlenkou vytvořit jakousi federativní Evropu a pochopil, že by k tomu potřeboval nějakou mezinárodní organizaci, internacionální sílu, vojenskou i zároveň ideovou. Templáři se svou mezinárodní organizací, strukturou, systémem závazků i víry, skýtali vynikající vzor. Co už všechno v dějinách nebylo!

Pohled na historické události může být zabarven subjektivně, fakta, které má historik k dispozici, může zkoumat a pochopit jen očima přítomnosti a na základě své osobní zkušenosti, ale, řečeno slovy E.H.Carra, "historii nelze psát dotud, dokud historik nedosáhne určitého kontaktu s myšlenkovými pochody těch, o kterých píše". Pochopení pro lidi, pro dobu, pro myšlenkové pochody lidí té doby, ještě neznamenají sympatii, soublas. Každý obraz minula je nutně zkreslený, neboť i fakta se nám dostávají ve výběru a nikoliv v kompletní podobě. Kdo o minulosti přemýšlí a píše a má pro ni i svůj výklad, musí přesto respektovat dosažitelné fakta a snažit se přiblížit k co nejobektivnějšímu obrazu i jeho výkladu.

Takže teď nevím, když jsem tak krásně zformuloval poslání, jestli mám vůbec někomu dávat tyhle stránky číst. No ale, vždyť se to netiskne, a blbnem pomalu všichni. Tak co...

301
-brck-

Vlastní podobizna mladého muže.

Osmadvacetiletému Bratislavanovi Martinu M. Šimečkovi vydali letos v Indexu v Kolíně nad Rýnem trojdílný prozaický debut: sbírku krátkých próz Vojenská knižka, datovanou 1980, a dvě novely - Výpověď /1981/ a Žabí rok /1983/, přičemž druhá z nich dala celému svazku název. Ta tři dílka patří k sobě nejen pro svůj styl. Mají společného hlavního hrdinu, společné jsou některé vedlejší postavy a na společného jmenovatele jsou převoditelné i situace, v nichž se Šimečka pohybuje. Vypráví v ich-formě, ale velmi by se mýlil, kdo by chtěl jeho texty považovat za deník. Práce s dialogem, zkratkou a střihem, budování meziřádkových souvislostí a významů, střídání lyrických pasáží s pasážemi věcnými a apoetickými nebo dokonce antipoe-tickými, střídání, které jako by počítalo s tím, že dojde i ke vzájemnému bezděčnému průniku obou poloh, to vše dokazuje, že Šimečka ovládá řemeslo na vysoké profesionální úrovni. U spisovatele předstupujícího před veřejnost by to mělo být samozřejmé, ale vždycky tomu tak nebývá. Už čtvrtou desítku let kolísá mnohá česká a slovenská próza mezi šedivým reportážním podáním založeným na poetice slohové úlohy a mezi křečovitě zdůrazňovanou stylizací a okázalým umělectvím, což svědčí o lhostejném nebo povrchním, v každém případě však nepoctivém vztahu ke slovesnému materiálu. Bývá to příznakem hlubší lidské nepoctivosti. Šimečka je poctivý spisovatel. Vyučil se řemeslu podoma, to jest bez možnosti ověřit si účín svých prací otiskem v časopisech anebo jinou přímou konfrontací s obecným kulturním povědomím. Jeho zázemím bylo zřejmě rodičovské pochopení, rodičovská knihovna, prostředí zakázaných spisovatelů a generační druhové podobného osudu, jako byl jeho vlastní.

Ten osud je zdrojem jeho tvorby. Nevolil si je, ale přijal ^{je} jako muž. Za politickou a spisovatelskou angažovanost svého otce byl potrestán tím, že nesměl studovat. Po vyučení ho čekala vojna. Šel tam nikoli jako intelektuálská padavka. Dobře plaval a byl nadějný a úspěšný běžec, jenže z Dukly ho brzy vyhodili. Skončil pak na závěr na devítiměsíční samotce v jakési zastrčené maringotce obklopen samými vojáky z povolání. Ale to všechno je třeba z textů rekonstruovat, protože to netvoří jejich první plán. Šimečka se po zákonu svého talentu vyhnul stereotypu protestní a žalobné literatury. Jeho hrdina je nejautentičtější tam, kde především nerozumí a diví se a kde vlastními smysly zkoumá své okolí. Povím to přímo: Závidím mu imunitu vůči abstrakcím, které tak snadno dědíme po otcích a z knih. Jsem mu vděčný za povídku o vojáčkovi, který na slavnostním výletě při příležitosti výročí Slovenského národního povstání dorazí daleko před ostatními k cíli, nikoli však pro sportovní čest, nýbrž aby se mohl v hospodě dřív a víc napít. V kasárnách mu potom za opileckou výtržnost rozbije jeden poddůstojník hubu, vojáček se pokusí o demonstrativní sebevraždu a putuje na psychiatrii. Hrdinou povídky je vypravěčův úžas. Žasnout nade vším, to umějí jen ti opravdu dobří básníci. Náš hrdina žasne i sám nad sebou. Při odchodu z vojny se například chystá nepodat na rozloučenou ruku úředníkovi v plukovnícké uniformě, který byl konkrétním vykonavatelem nařízeného bezpráví. Ukáže se, že je to typicky odcizený vykonavatel. Nakonec se jejich ruce přece jen setkají. Byla to náhoda, nevědomý kompromis nebo dokonce zababělost a porážka, projev toho, jak svoboda

oslabuje? Naumím se na rozdíl od autora rozhodnout pro žádnou interpretaci. Ta scéna se mi líbí i tím, jak je nedopovězena, to znamená jak je moudřejší než její protágonista. Anebo vezměme témata lásky a smrti ve Výpovědi: stojí vedle sebe jako dva motivy v hudební skladbě a setkávají se na bedrech hlavního hrdiny. Ten totiž najde místo jako sanitář v nemocnici, vidí umírat cizí lidi a mezitím prožívá šťastnou lásku. Pokouší se to integrovat, jenže to není možné, zejména ne jako realizace nějakého abstraktního vzorce. Překvapen zjišťuje, že s tím vším prostě žije a že se to v něm skládá do nových, dosud netušených souvislostí. V Žabím roku zasáhne další osudový faktor: otec je zatčen a vězněn. Nedovíme se přesně proč. Asi se to rozumí samo sebou: otec se provinil tím, že psal a zaujímal jisté politické postoje. Syn neobhajuje a nesoudí. Jeho látkou jsou konkrétní důsledky nové situace, která ho ostatně nezaskočila. Nástrojem jeho vnímání zůstává i potom úžas: nad matčiny reakce, nad novými a novými podobami milované dívky i nad náznakem jakési překonané krize jejich vztahu. Vesmír mezi dvěma lidmi je tak rozsáhlý a tak těžko zmapovatelný, že jako by už nezbývalo času ani sil ke zmapování vesmíru všech, na jehož adresu vysílá spisovatel úmyslně naivní a přibližné floskule: Svět je na hovno. Novela však je i v tom moudřejší než její hrdina. Ne, svět není a nemůže být na hovno, když v jednom jeho pozapomenutém koutě našel mladý muž takovou vnitřní energii a schopnost unést svůj osud. Dočetl jsem tu knížku s pocitem, že bych jejího autora chtěl za kamaráda. Jako kamarádovi bych mu pak řekl ještě

o něčem, co jednotlivé části jeho trojdebutu nijak zjevně neprozrazovaly, ale co pro mne z toho trojdílného celku vyplývá: o zárodečném nebezpečí jakési svézálíbnosti. Spisovatel Šimečkova druhu zajisté píše tak, že zpodobuje sám sebe, v Žabím roku ho však občas přistihuju, jak se na svůj autoportrét sám dívá, sám sebe při tom autoportrétování pozoruje, zatímco pokus o vhléd do epizodních postav, to jest pokus o nasazení sebe sama do situací jiných lidí je podstatně méně intenzivní, spíš jaksi pokožkový a stereotypní. Sestřička Anka z resuscitačního oddělení má prý velké ruce, jaké připisoval svým hrdinkám Alberto Moravia. Jenže mně tím to děvče není o nic známější ani bližší. Neznám ruce Moraviových hrdinek. Dovídám se jen o autorově smyslu pro literární asociaci, a to v kontextu jeho úsilí o autentické sebepoznání působí jako apartní náhražka skutečné charakteristiky. Jde sice o detail, navíc jistě nezáměrný, ale právě nezáměrné detaily někdy vypovídají o spisovatelových skrytých tendencích a pokušeních hlouběji než celý vědomý koncept. Také proto jsem zvědav na Šimečkovu druhou knihu. Myslím, že bude pro jeho vývoj důležitá, ba zásadně rozhodující.

Milan U h d e

Už když jsem četl před časem Jungmannovu poznámku o Švejdově Molochu I, pojal jsem úmysl knihu si koupit. Malý český bestseller však už nebyl k mání. Druhý díl jsem si již nenechal ujít a při čtení jsem nevycházel z údivu. Po prvních stránkách jsem si řekl, hle, jak je v Československu dovoleno ostře kritizovat mravní bídu společností v rozvinutém socialismu! V polovině knihy jsem už cítil bezpečnost krytu, z kterého autor střílí. Na konci mi pak byl už zcela zřejmý konstrukční trik zaručující beztrestnost. Jen o tom se mi zachtělo napsat, o způsobu, kterým může i vyávaný autor /40 000 výtisků/ zvracet nad stavem národního společenství a nevystavit se nebezpečí domovní prohlídky. Jsem si ovšem vědom toho, že se takto vrátám jen ve střevech romávu a nevšímám si jeho těla. Zkoumavý pohled na bělo přenechám s úctou spolehlivému zrahu Jungmannovu.

"Moloch II - konec sezóny" Jiřího Švejdy /roč. 49/ je nepochybně rozhořčené dílo, velmi rozhořčené. Adresa kritického zaujetí je celkem přesná, v místopise příběhu se nic neskrývá. Děje, nad kterými se zvešá žaludek, se odehrávají v Praze, v barrandovských filmových úřadovnách, v Litvínově, v Mostě, ve vilách v garsonkách, na hokejových stadionech, v autoopravnách, prostě v nefalšovaných domácích kulisách. A také ve žhavé současnosti, soudě podle přítomných artefaktů; čas děje je určen technickým stupněm rozvoje společnosti.

Lidé, které v románě potkáváme, jsou až na malé výjimky odporní a ubozí, samé prasečí rypáky, řekl by Gogol. Bohužel jsou to většinou jen konvenční figury rozkrádačů, mamonářů a hamižníků, které známe z novin a z telegize. Najdou se však mezi nimi i zajímavější typy, z nich pak především postava mladého spisovatele a scénaristy a několik lidí kolem filmu. Avšak i ubohost konvenčních je popsána s jakousi zručnou detailností a rozkoší. Jako třeba ten párek tlustých řezníků a jejich tlustých žen, který umí předělat hovězí játra na telecí /přesný postup tohoto objevného zlepšováku není uveden, velmi by mě zajímal/ a v důsledku toho pak plně a radostně žije:

Padesát čtverečních metrů mramorové podlahy, velký krb až ke stropu a kamenný bazének na květiny, japonská barevná televize a videorekordér s řadami vyrovnaných kazet, za prosklennými vitrinami drahocenný porcelán a na zdech menší galerie originálů.

.... Zvenku stará haluzna, uvnitř pohodlíčko!...

Zhasla světla, svítily jen malé lampičky rozvěšené po zdech a po nábytku, rozhořely se ohničky cigaret, klokoval rozlévaný alkohol. Na obrazovce se střídaly dvojice, trojice, kvarteta i skupinky.

"Nepůjdeme chvíličku nahoru?" zašpásovala Jana.

"Čumíš na takovej film a hned bys šoustala," odbyl ji Vašek. "Jo, kdybys vypadala takhle..."

"A zrovinka tak to i uměla..." prohodil Tonda a uznale zafuněl. Ivona s Janou se chichotaly, vrtěly a zakrývaly si oči, na prstech široké prsteny jako zlaté brnění, na ruce zlaté okovy a kolem krku zlaté oprátky, Helena je pozorovala víc než televizní obrazovku a s vypětím všech síl v sobě marně potlačovala závist. Co vlastně mám já? Proti nim nic. Tři prstýnky, tenký náramek a medailonek na řetízku ještě po mamince. /str. 124, 126/

V tomto duchu román pokračuje. Zmíněná Helena je druhou ženou litvínovského hokejisty, který hodlá dokončit svou kariéru v NSR.

/V červnu odjedeme do Německa nebo do Švýcarska obhlédnout, kde vlastně budeme bydlet, a tak. Zůstaneme aspoň do července a domů se vrátíme už v novém autě. Všichni závistivci padnou na zadek a Ivona se užere i s tím svým stovvacetikilovým řezníkem. Viktor může venku hrát třeba tři roky a pak klidně ještě do čtyřicítky trénovat. Str. 96/

Jenže to nějak nevyjde a autor bravitě líčí, jaká je to tragédie, když se zřítí vzdušné zámky a člověk musí zůstat v Česku, stát ve frontě a nemít boníky. Naše hrdinka takovou katastrofu samozřejmě nezvládne a začne se kurvit s Germánama. /Často používaný termín. Označují se jím muži z cizího království, kteří v severních Čechách působí jako experti či co. Jezdí v mědoucech, hrají tenis a jsou pramenem obdivovaných mařen./

Švejdova kniha je vůbec prosáklá jakousi valutovou posedlostí. Všechna platidla státní banky pod pětistovku jsou zahrnuta pohrdáním. Valutová obsese je nadřazena všem ostatním lidským vášním, sexu, lásce /pokud ji v románě najdeme/ rodinným nenávistem ba i literární ctižádosti. V tomto ohledu bobtná do zvlášť obludných rozměrů postava ziskuchtivého automechanika Romana, který jde za prachama i přes mrtvoly.

Odtlačil dvoukolák s těžkými ocelovými bombami se stlačenými plyny, odklopil betonový poklop v podlaze a uvolnil dlažební kostku zakrývající vstup do důmyslné skrýše...

...Tenké a úhledné svazečky pětistovek, samé nové a zánovní, kdykoliv dostal do ruky nějakou lepší, hned ji uložil nebo vyměnil, modré stomarkovky, poněkud jich ubylo výletem do Jugoslávie, ale nějaká ta příležitost se zase naskytne, miloučké dolary, zelené a všechny stejně velké, libry, franky, prozajímavost i šilinky a švédské koruny, a velmi příjemná částka v tuzexových bonech, pravidelně měněných za čerstvé. /str. 41/

To by snad mohlo stačit. Nepočítám-li matnou postavu starého inženýra a dvou jiných chudáků, kteří se snaží protlačit v chemičce zlepšovací návrh, nenarazí čtenář v celé knize na slušného člověka. Ve filmovém prostředí je to venkoncem marné. Tam vládnu výhradně intriky, podvody, šikovní metody, jak přijít k penězům a nikdo z osazenstva dokonce ani nepředstírá, že smyslem horlivého schůzování a kádrových přesunů je tvorba, byť jen filmová. Hle jak přemýšlí mladý scénarista s vedoucím skupiny:

"Dokud tady bude sedět, zůstanu já pořád jen obyčejným poskokem, který všem lže, protože se za své postavení stydí. Já bych měl být po právu vedoucím, a přitom se jeho jméno na tabuli vedle dveří pyšně vypíná vysoko nad mým. Co vůbec dělá? Dřepá za stolem, čte noviny, telefonuje po světě, sjednává si schůzky s Miladou a zaměstnává ligu neschůpných, kterou kolem sebe vytvořil, aby se neplížil po dně sám. Rozdává peníze hochštaplerům a účtuje si falešné cestáky. Pryč s ním, bez milosti."
/str. 285/

A tak to jde od začátku až do konce, poctivý Čech se v knize nenajde. Mravními úvahami si nikdo hlavu neláme, všechno se dere vzhůru, za postavením, za penězi, za výsadami. Jen ne zůstat mezi těmi ubožáky, kteří dřou za pár korun, bydlí v sídlištích, nakupují v obyčejných obchodech a jezdí veřejnou dopravou. Nositeli jakés takés mravní výzbroje jsou v této knize pouze stařeny, penzisté a děti. Je to společnost k pohledání a čtenář není na pochybách, že mu autor chce říci, že právě takto to v Čechách osmdesátých let vypadá. Znaje požadavky kladené v usnešeních na literaturu, ptal jsem se, jak je možné, že to autorovi prošlo. Vysvětlení je poměrně prosté; jednoduchým trikem se skutečností se kritice ulomí ostří, náboj se odvede do země.

Stav společnosti se totiž smí kritizovat, nesmí se pouze provokovat přemýšlením o tom, kdo je zaň zodpovědný. Tomuto požadavku se učiní zadost, když se dění a lidé v české společnosti vyjmeu z historického času a vsadí do bezdějinného rámce. V Švejdrově románu sice podle jistých známek, hlavně podle kulís, předmětů a kostýmů, poznáme, ~~že se~~ že se příběhy knihy odehrávají v současnosti, brzy si však uvědomíme, že je to současnost vyňatá z času vůbec, ze sociální a lidské temporality. V celé knize se nikdo nezmíní o nějaké minulosti, nikdo také nepomyslí na smrt. Román prostě nemá časovou dimen-

zi, existuje jen přítomnost, není minulost a o budoucnost se nestaráme. Dobrodiní této bezdějinnosti pro autora je zřejmé, může se rozhořčovat nad mravními chorobami společnosti, ale nemusí se zabývat jejich anamnézou.

Švejdvův román je bydlištěm lidí bez paměti. Jde to tak daleko, že postavy románu nemají životopisy, nedovíme se nikdy, čím kdo byl třeba jen před několika lety. Zvlášť pikantně se tato zapomětlivost jeví ve filmovém prostředí. Jak se vlastně dostali k filmu všichni ti Urbanové, Sečtí a Kájové, kterým vůbec nejde o film ale jenom o prachy a šéfovská křesla? Jak se stalo, že skoro každý na všechno kašle a smyslem národního života se stal co největší privátní žvanec? Jak se stalo, že se Švejdvovi lidé zajímají jen o to, jak přijít k penězům a sehnat za ně nějakou věc? Kdyby autor nezbavil své postavy paměti, muselo by jim na některé stránce dojít, že nechutná mravní atmosféra země je asi produktem celkem určitého historického procesu. Kdyby se probudila v lódech ze Švejdvova románu paměť, dostalo by to autora do značných těžkostí. Musel by asi napsat jinou knihu, ale sotva by ji mohl vydat.

To není všechno, trik se skutečností pokračuje. Lidé z románu jsou lidmi bez paměti a současně žijí v naprostém ideologickém a politickém vzduchoprázdnu. To, co všichni tak dobře známe, ona neustálá přítomnost ideologického šumu, to je v knize dokonale odrušeno. Švejdvovi lidé jako by vůbec nic nevěděli o vedoucí úloze strany, o zvyšování produktivity práce, o boji za mír, o zkvalitňování všeho našeho života, o křídlatých raketách a o úmrtích sovětských státníků. Nezájímají se ani o válku ani o mír, ani o socialismus ani o kapitalismus, ani o Rusy ani o Američany. Neoslovují se nikdy soudruhu, neplatí členské příspěvky, nechodí na školení a na schůze a nechtou interview soudruha Bižaka. Ignorují prostě celou socialistickou tvářnost našeho života a žijí si blaze a nevědomě. Autor se amputací všudypřítomných atributů naší společnosti obratně vyhnul jakékoliv kritice, která by přesahovala černé duše hrdinů.

Kde jsou ty doby, kdy socialistický realismus vyžadoval, aby se v próze nezapomínalo na vedoucí úlohu strany ve společnosti! Kdoví, zda si mladý autor uvědomuje, oč je na tom dnes líp, než takový Fadějev, který přepisoval Mladou gardu tuším osmnáctkrát, než v ní bylo uspokojivě zachyceno řízení mládeže staršími a zkušenějšími soudruhy. Náš autor se nemusí dotýkat

drátů s vysokým napětím. Když ve filmu probíhají změny na vysokých místech, děje se tak jako by podle tajemného úradku. Přitom i ten nejnevědomější občan u nás ví, jak to v nomenklatuře chodí.

Někdy jsem měl při čtení Molocha dokonce pocit, že jsme se s celou zemí přestěhovali někam jinam. Že socialismus a všechno, co je s ním spojeno, byl zrušen a mně o tom nedali vědět. Že jsem třeba v Anglii z padesátých let a čtu román jednoho z rozhněvaných mladých mužů, třeba Braineovo Místo nahoře. Kdyby tu, pravda, nestály pořád ty vtíravé kulisy:

Na konci nádherně zrestaurované Národní třídy se zastavil. Před Národním divadlem se scházeli pozvaní hosté na slavnostní představení, parkovaly zde černé tatrovky, přijížděly a odjížděly taxíky a z nich důstojně vystupovali muži a ženy ve večerních róbách. Aleš je ztrnule pozoroval z protějšího chodníku a cítil se bídný, opuštěný a nanicovatý. Mne nepozvali. Dlouhá je cesta vzhůru, plná náhod, štěstí a známostí, nekonečná a snad i nedostupná...Ale trochu skromnosti a trpělivosti, kamaráde. V pasťáku ses sotva plácál na hranici lidské důstojnosti a ještě před pár měsíci jsi byl docela obyčejný a bezvýznamný scénarista. Během čtrnácti dnů zkasíruješ oba své autory, do roka zlikviduješ Průšu a jednou se svou náturou, dravostí, pílí a cílevědomostí staneš i na Olympu.
/str. 210/

Vtíravě mě při této pasáži napadá, zda autor ví, kde jsou ti lidé z černých tatrovek, důstojní muži a ženy ve večerních róbách. Neodmívá se snad, že jsou to příslušníci vyšší střední třídy, jichž se peníze a moc drží už po pět generací, ještě z dob průmyslové revoluce, jejichž angličtina má tu pravou blažovanost a oxfordský štych, takže jest jim co šíleně závidět? Nebo jsme už tak daleko, že si nepamatujeme na proletářský původ high society?

Scénarista Aleš je udělán tak, že si skutečně nic nepamatuje, jenom své komplexy z pasťáku. Je doslova sžírán třídní závistí, která se podobá jako vejce vejci tomu, co tak dobře známe z románů devatenáctého století. Aleš zřejmě nechodil na školení a tak se neověděl, že antagonistické třídy byly u nás zrušeny. Poslechněme si ještě jeden jeho vnitřní monolog ze scény, která jako by byla vystřižena z nesčíslných českých filmů, které běží v televizi. Aleš a jeho přítel Martin si dávají v klášterní vinárně portugalské maso ve společnosti šíleně sexy Hanky. Přitom se vypije nějaká láhev šampaňského a Aleš musí odvézt společnost domů.

Hana ležela na zádech, nohy pokrčené, ve zpětném zrcátku viděl její nestydatě obnažená stehna a v podbřišku se mu rozlé-

vala vlna bolestné touhy. Takovou ženu mít. Takovou milenkou. Už pšíšerně dlouho jsem neměl ženu. A takovou jako je Hana, nikdy v životě. Martin ovšem ano. Vždycky měl víc než já.

...Vždycky měl všechno zadarmo, ke všemu přišel snadno. Čistokrevný pinčl s rodokmenem, kterému se všude klaněli a vlídně se přitom usmívali. Synáček s aristokratickým vychováním, prová mateřskou láskou, otcovskou pýchou a vlídností mocných, kterého nelze nemít rád. Parchant, který přesně ví, co se má a co se sluší. Do devítiletky v námořnickém stejnokroji, do gymnázia v obleku s kravatou, do filmové fakulty odrbané džínasy a zelený kabát s kapucí. Vždycky byl první. Teď taky. Co já vydřu za celé měsíce jako černý spoluautor na filmech druhých, vydělá ledabyle za týden na chatě a zapláceno dostane v tuzech... /str. 212 - 13/

Oba tihle mladíci, Martin a Aleš, mají něco přes třicet. Ptám se sám sebe, z jakých asi kádrových opor státu pocházela ona mateřská láska, otcovská pýcha a vlídnost mocných? Anebo jsme zas někde jinde a ne v Československu a čistokrevný pinčl s rodokmenem je nějaká postava z anglického románu, která míří v námořnickém oblečku přímo do Etonu, pak do Oxfordu a odtud do dolní sněmovny? Anebo autor spoléhá na to, že čtenáři vědí, kteří otcové a matky měli v sedmdesátých letech tu pravou možnost tlačit své děti přímo nahoru? Dám krk na to, že to ví přesně i autor, ale proklatě dobře si uvědomuje, že by narazil, kdyby o tom blíže pojednal.

Literatura naší doby vykazuje skvělou přizpůsobivost. Rychle zjistila, že opěvovat úspěchy a klopotně smontovávat kladného hrdinu je již pasé, že čtenářsky úspěšnější je mravní rozhořčení, nesmiřitelná kritika jeví, které nás srážejí zpět a zastřené podsouvání starého poselství, že ve světě bez Boha, bez té nejskromnější národní utopie, ve světě bez třeba i zaprášených ideálů, kterým už prošla záruční lhůta, ve světě, kde je vše dovoleno, je hrůza žít. Nic bych proti tomuto rozhořčení neměl, kdyby nevyjímalo naše bytí z dějin a ze sociální konkrétnosti.

Měl bych ještě popřemýšlet o tom, zda není toto literární rozhořčení, zbavené několika dimenzí živé skutečnosti, přece jen lepší než naprostá literární lhostejnost. Pravdivé nejí, to je jisté, autor se však možná domnívá, že čtenář si pravdivé okolnosti doplní sám, že si dosadí do příběhů Molocha i paměť i sociální konkrétnost. Jakou hrdost však může mít literatura, která lže v jakési tajné dohodě se čtenářem? Ach, Švejdo, Švejdo!

Milan Šimečka

Žijeme v civilizaci, která se zakládá na násilí - jakkoliv se tak dlouho spojovala s křesťanstvím, které usilovalo být náboženstvím milosti a lásky. Žijeme ve století, kdy tato civilizace zřejmě dospívá ke svému vrcholu a kdy tedy vrcholí i násilí. Vypočítávat jeho jednotlivosti by jistě zabralo dosti místa - nad všemi násilnými akty se však klene skutečnost, že všichni žijeme pod trvalou termonukleární hrozbou. Naše struženost nařídila značnou míru nastání, že existují či aspoň zárodečně existovaly jiné civilizace i kultury, tedy snad jiné možnosti než ty, které naplňuje civilizace naše. Takové možnosti se zdálo otevírat i klasické indické myšlení, z něhož vyšla i jedna z nejpozoruhodnějších osobností našeho století Mahátma Gándhí.

V duchovní atmosféře, v níž se přísahá na jediný směr vývoje a na jedinou ideologickou koncepci, již navíc není nic tak cizí jako myšlenka nenásilného vývoje, se pochopitelně poselství, jež Gándhí přinášel, nedostalo pozornosti. S výjimkou Pilátovy stručné biografie a dvou autobiografických děl Nehruových, jež Gándhího zmiňují, nevyšel u nás, pokud vím spis, jenž by se věnoval Gándhího činnosti, také z jeho díla se v poválečné epoše nepřeložilo nic.

Nedávno však vydala Mladá fronta jako pětatřicátý svazek edice Archiv knihy známé francouzské autorské dvojice D. Lapierra a L. Collinse O půlnoci přijde svoboda. Autoři se pokusili z dokumentů i z osobních rozhovorů, jež vedli s řadou významných osobností indického politického života a především s indickým vicekrálem lordem Mountbattenem, sestavit obraz dramatických událostí, které předcházely zrodu indické republiky.

Knihy je z mnoha hledisek zajímavá; ukazuje, jak imperiální velmoc se vším svým přinucovacím aparátem se ocitá bezmocná tváří v tvář odhodlanému - byť nenásilnému - úsilí dosáhnout svobody, ukazuje zároveň, jak smírné řešení je nakonec k prospěchu (i ke cti) oběma stranám. Autoři navíc dobře rozuměli svému čtenáři, věděli, čím upoutat čtenářský zájem, nešetřili pikantními podrobnostmi ze života maharádů či z politického zákulisí. Nejpodnětnější částí knihy však je příběh Gándhího života, který zvláště ve svém závěru je upraven strhujícím způsobem.

I když Šár ani nedovolil podrobněji se zabývat Gándhího filosofií či politickou koncepcí, kniha podává aspoň v obrysu obraz velkolepé Gándhího osobnosti, zmiňuje i základní rysy jeho učení: nesoulad se západní civilizací a jejími základními hodnotami ("Spása In-

die spočívá v její schopnosti odnaučit se všemu, co se naučila za posledních padesát let!), přesvědčení, že člověk i národ má směřovat za svými cíli tedy i ke svobodě výhradně nenásilnými prostředky a být připraven přinášet na své cestě oběti. ("Jestliže budou všichni Paňdžábcí ochotni zemřít do posledního muže, aniž by sami zmařili jediný život, bude Paňdžáb nesmrtelný...") Konečně i jeho hlubokou, můžeme říci ekumenickou zbožnost, přesvědčení, že božská vůle řídí běh věcí i konání lidí a není přitom tak podstatné, obrací-li se k Bohu svou modlitbou Hind, Žid, mohamedán anebo křesťan. ("Při svých modlitbách recitoval střídavě hinduistické mantry, verše koránu, Starý a Nový Zákon a Bhagavadgítu.")

Autoři vidí v Gándhím velkou prorockou osobnost, což podtrhují i stavbou své knihy - kapitoly pojednávající o Gándhího lidském i politickém zápase jsou rozděleny do čtrnácti oddílů nazvaných Zastavení na Gándhího křížové cestě. Fascinující pak jim připadá nejen důslednost jeho myšlení a konání ale nejvíce ze všeho mravní celistvost jeho osobnosti, důsledná jednota slov a činů, vyhlášených zásad a vlastního života, jednota tak vzácná i u nejproslulejších osobností naší doby.

Gándhího životní úsilí se dočkalo výjimečného triumfu - jeho idea nenásilného odporu dovedla Indii na práh svobody. Na tomto prahu však byla podrobena nejtěžší zkoušce, v níž, zdálo se, podlehla. Titíž lidé, kteří dokázali nenásilně, ukázně a obětavě vzdorovat po desetiletí cizí moci, nedokázali stejným způsobem přijmout život ve svobodě. Jak známo zrod nezávislosti byl spojen s rozdělením země na Indii a Pakistán. Rozdělení provázely vřbuchy náboženského fanatismu a absurdních násilností. Autoři shromáždili množství fakt o masových vraždách, o posedlosti, která se zdála nezadržitelně zachvacovat celou zemi. Tím více tak dali vyniknout poslednímu heroickému zápasu Gándhího. Stařec, který je už na konci svých tělesných sil a zdá se už zcela mimo překotný běh událostí, ještě naposledy použije své duchovní síly a autority, která z ní plyne, aby zastavil prolévání krve. Svou několikaletou hladovkou promění náladu i chování stamilionových zástupů - násilí ještě jednou je vystřídáno porozuměním a láskou. Tento úchvatný děj tak ojedinělý v moderních dějinách pateticky uzavřuje děj knihy. Zbývá už jen epilóg.

Paradoxně a příznačně pro lidský rod i pro náš věk apoštol nenásilí a hlasatel snášenlivosti umírá násilnou smrtí.

Autoři se zdržují zobecnění. Poslušni žánru své knihy shromáždili fakta, závěry z nich nevyvozují.

Gándhího násilná smrt k vývoj poměrů v jeho vlasti, na jeho rodném kontinentu se tedy zdá potvrzovat pošetilost jeho počínání, jeho víry v možnost nenásilného vývoje i jeho snahy zastavit postup západní civilizace.

Lze však vyvodit i opačný závěr. Gándhí strhl k následování celou část kontinentu a vždy znovu dokázal zklidnit lidské vášně. Dokázal přimět čtyřsetmiliónový národ k tomu, že se pokusil čelit probě stejně jako cizímu způsobu života tou nejdůstojnější formou odporu. Zhruba čtvrt století poté v sousední zemi se pokusili o něco podobného kambodští revolucionáři. Jejich úsilí vrátit zemi původnímu způsobu života a výroby provázelo masové vraždění, jež nemá obdoby dokonce ani v našem století. Snad právě při tomto srovnání vyvstane velikost Gándhího osobnosti i podnětnost jeho myšlení.

Řekl bych, že čas nepotvrdil pošetilost jeho počínání, spíš ukázal, jak velice naše doba postrádá osobnosti jeho mravní velikosti.

Ivan Klíma

96

Kasparov první

S Karpovem jsem se blíže seznámil ve vězení. Každý den jsem studoval jednu partii z jeho knihy. Figurky jsem si udělal z chleba, černé jsem obarvil popelem z cigaret. Do knih se samozřejmě vybírají ty nejefektnější partie, takové, co končí vzdáním soupeře po třicátém tahu. Pro Karpova však nejsou takové partie typické. Karpov je génius jemných a pomalých manévrů, jejichž strategie je dlouhodobá a skrytá před snadným odhalením. Karpov přesouvá figury a buduje postavení, když se dostane k malilinké poziční výhodě, drží se jí jako klíště a rozšiřuje předmostí, pak ukořistí pěšce a soupeř se vzdá, protože ví, že v koncovce proti němu nemá šance. K riskantním a efektním výpadům má Karpov spíše nechuť, odhodlá se k nim jen tehdy, když má okoukaného soupeře. Při zřetelné poziční výhodě se už nenamáhá, kašle na krásu, přisouvá se ke králi pomalu a obezřetně, nepřátelským obráncům neponechá ani skulinku prostoru. Král se z toho pomalého a systematického utlačování cítí tak bídě, že se svalí mnohem dříve, než mu Karpov zasadí poslední ránu. Pro tuhle hru ho někteří šachisté neměli rádi, jak už to bývá, máme spíše slabost pro romantiky než pro poctivé účetní. Mluví, jako by Karpov už nebyl, Karpov je, ale není už první. Neprosadil se svým stylem v boji, přehrál ho mladý kluk. Nepřál jsem mu to, bylo mi vlastně jedno, kdo vyhraje. Dobré vztahy z basy bývají trvalé. Trochu mě níchala jeho strašlivá konformnost a trochu mi ho bylo i líto: po každém úspěchu posílal telegramy Brežněvovi, z jejich textu by se člověk mohl domnívat, že je jeho nemanželským synem. Myslím, že si však nezasloužil, aby mu Krúnoj, jak jsem o tom kdesi četl, nadával při šachovém stolku do fašistů. V dvacetičtyřkolovém zápase udělal dvě chyby a jednou přehlédl šanci na výhru. Musel asi cítit, že mu je doba svou atmosférou nepříznivá, před pěti lety by se mu to nestalo. Při vší skromnosti mám pocit, že jedné z těch chyb bych se nedopustil. V Karpovově skvělém mozku měl podle mého soudu zaklinkat zvoneček signalizující nebezpečí. Když člověk

hraje s mladým dravcem, musí jaksí předpokládat, že dobrodruh obětuje dámu, přitrhne až k hlavnímu stanu a začne kolem sebe sekat. Tak se i stalo. /Kusý se pokouší hrát někdy také podobným způsobem, ale se mnou mu to málokdy vyjde, tak asi jednou za rok./ Karpov se nyní pravděpodobně dobře necítí. Poměrně mladý člověk a musel odejít z funkce. Nástupce je odvážný a provokativně agilní. V prvním zápase odevzdal pět bodů a zdálo se, že měl ještě někde v ústraní zrát. On se však uklidnil a pustil se do nekonečného přetahování, které nakonec unavilo všechny zúčastněné. Přestávka přišla Kasparovovi k duhu. Když jsem se na něho díval v televizi, hned jsem poznal, že to není žádná mírná slovenská povaha, ale kavkazskosemitský vášnivec. Mozek, jaký vzniká v sovětském genetickém kotli častěji, než by se na první pohled zdálo. Choval se při druhém zápase s mírnou neúctou k celebritě minulé éry, ozdobené řády a tituly. Jednou ukázal pečetěný tah obecněstvu a dal tak najevo, že je někdy zdrávo nakopnout přísné konvence. Třikrát vyhrál opravdu brilantně a kdybych měl klobouk, dal bych ho dolů. Když vzplála poslední bitva a starý mistr musel hrát o všechno, zatímco jemu stačilo doploužit se bez rizika k remíze, rozhodl se být lepší o metr a nejen o prsa. Odmítl stagnovat a řekl si asi, že mu pomníček v paměti šachistů stojí za to. Hrál černými. Ve chvíli, kdy Karpov již zřetelně nervozněl a udělal několik vyčkávacích tahů, vyrazil pěšcem na f5, jednoho pěšce pak obětoval, oželel druhé^{ho} za třetího získal jezdcu, pronikl pak věží na druhou řadu a bylo po jednom šachovém období. Romantik vyhrál a zdá se, že se všichni z toho radují, jako by jim za starého mistra nebylo taky dobře. Šachisté už jsou takoví, protože ve své většině nehrají o peníze, ale pro potěchu ducha, a tak vědí, že jedna pěkná a riskantní myšlenka povznese šachistovu lidskou důstojnost výše než upoceně výhry, vydřené na vyšlapaných cestách.

List Rheinischer Merkur / Christ und Welt - přinesl v příloze Geistiges Leben 5. X. tr. článěk zhodnocující vydávání J. Seiferta v NSR během roku, který uplynul od udělení Nobelovy ceny. Z článku Jürgena P. Wallmanna překládám nejzajímavější pasáže:

Když bylo na podzim 1984 oznámeno, že novým nositelem Nobelovy ceny za literaturu je český lyrik Jaroslav Seifert, zavládla v naší zemi značná bezradnost. Sotvakdo znal i jen jméno tohoto básníka. V německém překladu byl tu toliko útlý svazek - výbor z jeho básní "V zrcadle tma" / "Im Spiegel hat er Dunkel"/. Že by porotci ve Stockholmu trefili zase jednou jedno ze svých problematických rozhodnutí; či bylo tato cenou přednostně korunováno místo literatury smýšlení - nebo prostě byli na řadě Češi?

Odpověď na tyto otázky lze dát teprve dnes, když přesně rok po udělení Nobelovy ceny leží před námi v překladech dalších šest Seifertových knih. Po jejich přečtení je vskutku možno říci, že cena nepadla na nikoho nehodného a že bylo dobře, jestliže pozornost veřejnosti byla obrácena k poezii malého národa, ve kterém jsou básníci lidem milováni a bráni vážně...

... Patrně nejlepším uvedením do díla i osobnosti lyrika J. Seiferta je básníkův prozaický svazek "Všecky krásy světa". Do němčiny přeložený svazek obsahuje zatím jen první část obsáhlého díla, druhý /Nebe plné havraní/ má brzy následovat. Je to sice kniha autobiografická, ale žádné memoárové dílo v užším slova smyslu; obsahuje milá anekdotická vyprávění zestárlého básníka - jakési "dopisy lásky k životu", jak říká v doslovu Gabriel Laub...

V této jen zdánlivě neumělé knize, jejíž poetická próza vtáhne čtenáře prudce do svého kouzla, se Seifert nestylizuje, ani neúčtuje s protivníky /~~k~~ čemuž by měl mnoho důvodů/, nestýská si do pronásledování a šikan - jeho stesk platí jen ztraceným přátelům, které mu vzala smrt. V této velice lidské, někdy bolestné, ale přece jen častěji láskyplně smavé knize, plné sebeironie, stojí poezie v samém středu vyprávění.

Reiner Kunze přináší malý výběr pozdních básní /"Erdlast" - Tíha země/, Franz P. Künzel přeložil obě sbírky z konce 70. let "Deštník z Piccadilly" a "Morový sloup"; od Hermanna Buchnera pochází překlad poslední sbírky "Bytí básníkem" /"Gewitter der Welt"/. V této posádní, silně autobiograficky ražené lyrice se Seifert vzdává všeho kouzlení se slovy! Nehonosí se svou virtuozitou, třebaže dojem prostoty a bezprostřednosti je výsledkem vysoké umělecké kalkulace. Přesné postiže-

ní smyslových pocitů je spojeno s reflexí, hluboká vážnost se pojí se zdánlivě bezstarostnou veselostí. Vždy znovu a ještě jednou se vyvolávají vzpomínky na dny dětství a na ztracené přátele. Praha a ženy jsou předmětem opěvování. Antické a biblické motivy jsou zcela nenuceně spjaty s věcmi všedního dne a nade vším se klene nálada loučení se světem - a strach z konce.

Pozn.překl.: K článku je připojena bibliografie v němčině vydaných Seifertových knih. V sloupku Tachenbuch je ještě anonse na knihu Jana Frocházky "Der alte Mann und die Tauben" /"Starý muž a holubi"/. Dodávám: u nás nevyšel k 84. narozeninám J.Seiferta ani jediný článek, byť i jen informativní.

ok

52

Čteně Zdenka Nejedlého, / Edice Pomocné knihy pro žáky, SPN, Praha 1977, uspořádali pracovníci Kabinetu Z. Nejedlého, s.247, náklad 1500, cena 27,-Kčs/

Knihka je doplněna 48 fotografiemi: 33. z nich zachytila rukopis Z. Nejedlého s nadpisem - "Politbyro KSČ - Moskva!" Další věta: "Přihlašuji se za členu KSČ". Datum: "1939". Titulek k uvedené fotografii zní: "V emigraci se Zdeněk Nejedlý přihlásil do KSČ". Jako 36. ~~stránka~~ je uveřejněn snímek rukopisu Marie Nejedlé. Jímavý dokument cituji v plném znění: "Bylo na světě cosi nesmírně krásného, čistého, dobrého, a už není. Náš Vítek. Zhasl, ztichl. Jedná snad útěcha, že se mu nic horšího už nemůže stát. Bolesti svatá, dej mi sílu, abych břemeno svého života do-nesla k cíli - ." V knize není nikterak naznačeno, že teprve po přihlášce Z. Nejedlého do KSČ z konce června 1939 učinily orgány SSSR potřebné kroky, aby do Moskvy mohla vyemigrovat i Marie Nejedlá se synem Vítem. Fakta jsou ovšem známa; raději budu citovat ze s. 96-97, z díla Z. Nejedlého: "Tak tedy Němcová dala první podnět i k uvědomělejšímu již studiu sociální otázky u nás i k české socialistické literatuře." "Proto vzpomínáme-li Němcové, měla by se nám tato otázka postavit před oči v celé své drásavosti." Ano: v celé své drásavosti. Čtenáři, čtete!

Zdeněk Nejedlý: Osudová setkání, / Kruh, Hradec Králové 1978, uspořádala, doslov a vysvětlivky napsala dr. B. Svadbová, s.256, vydání I, náklad 1500, c.34/

Babička jest dokonalá knihka životní moudrosti, objímající celý život a dokonale jej sjednocující. Tím také se stala nejvzácnější mezi všemi českými knihami." /S.61/. Podtrženo autorem, Z. Nejedlým, i když já bych raději podtrhla větu druhou. Jinak je zajímavé sledovat, jak čtenář Babičky, Z. Nejedlý, urputně se zmítá v jejím textu, jak v pavučině a kusadla nástrah nevidí. Správně uvádí, že "pojetí dětí a jich života jest v Babičce vzato ne přímo z dětství, nýbrž zase z tohoto pobytu r. 1848." /S.62/ Nejedlý jen uvádí, "že měla Němcová tehdy v Ratibořicích své děti" /tamtéž/. Nepotřebuje dodávat, kdo byl s Němcovou na Starém bělidle. Když jsme u těch dětí: Nejedlý chtě nechtě dochází opět k r. 1844 /s.69-70/: "roku 1835 se narodila Aáelka." "Vypůjčila si proto jméno od nejmłodšího svého bratra Otty Viléma /narozeného až 1840, po její již svatbě/. Atd. Kuriózní je, jak se vypořádává Nejedlý s mlýnem v Babičce /s.72/: "vlastní humor a vtíp pana otce v Babičce jest suchý, ironický a míří zejména na ženu, manželství". /podtrh.KO/ "Tak u mlýna stojí stará socha Panny Marie, v Babičce však tu Němcová uvádí sochu sv. Jana Nepomuckého./.../I v takových detailech chtěla dějiště vypraviti typicky, a protože svatojanská socha jest pro český venkov typičtější než mariánská, proměnila Pannu Marii ve sv. Jana." Stačí? Který to jen český literát, syn zámeckého úředníka, měl sochu sv. Jana Nep. ve své rodišti?

Zdeňka Márová: Být babičkou a mít babičku, /Edice Knihy pro rodiče, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1985, náklad 7 000, s. 150, vydání I./

Kniha pochopitelně začíná a končí připomínkou Babičky Boženy Němcové: 2. kapitola je dokonce nazvaná "Magdaléna Novotná a naše babička". Na s.16 lze číst: "Žádná jiná literární postava nezanechala tak hlubokou stopu v povědomí národa jako stařenka ze Starého bělidla." Není to odvážné tvrzení, v naší současnosti? Z. Márová však po dvou dalších větách dodává: "Je na čase, abychom ideální stařenku postavili tam, kam patří, mezi půvabné osobnosti nejen naší, ale i světové literatury, a podívali se na babičky zcela jinak, jasně, věcně, nezaujatě." Požadavek, jak z projevu doktora Lubomíra Šrougala: a vycházející navíc ze životní praxe, neboť autorka je sama babičkou - v období socialismu. Piše o tom /s.48-49/: "Situace dnešních matek s malými dětmi není lehká. Všechny se snaží pracovat na plný úvazek, mají byt, který vyžaduje značnou údržbu, nejedna si ještě dokončuje nebo zvyšuje kvalifikaci. Většina dnešních žen nařiká na nedostatek času. Rozhodně si stěžují víc než my v jejich věku, i když jsme pracovaly šest dní v týdnu a možná je to tím, že my jsme neměly druhou domácnost. Kebyly chaty ani chalupy a bylo ještě málo automobilů..." Ano, generace, která nám v únoru 1948 vybojovala socialismus, učinila chybu: umožnila svým potomkům hamonit majetek. Pokračuji v citaci z uvedených stran: "Volný čas, který je určen k odpočinku, k regeneraci sil, sebevzdělání a dětem, je dnes v mnoha rodinách beze zbytku vyplněn péčí o interiér i exteriér venkovských příbytků a jejich nejbližších okolních metrů, případně na získání dalších finančních prostředků prací navíc:" /Děti/ "v mnoha případech přivykly i skutečnosti, že si matka přibere ještě druhé zaměstnání nebo po nocích třeba opisuje a přitom chtě nechtě musí stačit něco na děti uplést, pospravit." Dnešní babička dává najevo, že ví, oč bojuje: o kulturu národa. Cituji /s.49-50/: "ubývá nejen prostředků na kulturu, na knihy, divadlo, koncerty a kina, ale i času na domov a děti. Protože budování chalupy a chaty nikdy nekončí, stále je co měnit a vylepšovat, přestanou takové rodiny umění a kulturu definitivně postrádat. Dospělí jim odvyknou a děti nikdy nepřivyknou." /Konečně někdo veřejně sděluje v tisku, že chalupaření je únikem českého národa nejen z měst, ale i z oblasti socialistické kultury a umění! / A proč tak dnešní babička činí? Protože se cítí, v epoše dovršeného marxismu, kapitálově ohrožena. Cituji: " Je s podivem, jaký rozdíl dělají dospělé děti mezi vlastními příjmy a starobním důchodem babičky. U babičky jim několik set korun připadá víc než dost, zatímco vlastní příjem není dostatečný, ani kdyby se počítal na pětimístná čísla. Není to pěkný jev a v socialismu by být neměl." Ano, co všechno by v

socialismu nemělo být! A k čemu všemu dospěla na stáří generace bývalých nadšených mičurinců! Citát ze s. 51: "Záleží totiž jen na nás, jak se k nám děti chovají, když zestárneme. Od mládí se musíme starat o to, aby se nestala pravdou poznámka jednoho ze zahrádkářů v naší osadě: "Musím říct sousedovi. jestli by mi nemohl naroubovat na hrušku pětikoruny a na jabloň klobásy! To by snad i ti moji mladí přišli sklízet, nemusel bych jim tašky tahat až do bytu!"

Aleš Benda: Neznámou Austrálií, /Edice Kamarád, vydala Práce. Praha 1985, vydání I., náklad 31 000, stran 208, s. příloh 32, cena brož. 24.- Kčs/

Informace ze zadní obálky knihy končí touto větou: "Po Kischově "Přistání v Austrálii" je to vlastně první takto zaměřená výpověď z pera tuzemského autora, která u nás vypovídá o svébytném světadílu protinožců." Takže: v roce 100. výročí Kischova narození máme opět Prahou avizovaný "politický cestopis". Cituji z tuzemského autora /s.140-141/: "Tak poznávám dalšího z Čechů, známou postavu Coober Peedy - Charlieho Fuchse./.../Byl prý motocyklovým závodníkem, v osmašedesátém utekl přes hranice se zbraní v ruce. Chlubí se, že za to dostal v nepřítomnosti devět let." /Není tohle spíše než "politický cestopis" výpověď z řádně sepsaného protokolu konfidenta? Jedná se přece o věci trestní! / Cituji dál: "Má svůj buldozer a zaměstnává na něm další Čechy. Tvrdí o sobě, že je milionář. Zatím však dluží půlce města. Svému buldozeristovi nedal už čtyři měsíce výplatu. Na Charlieho se jdu podívat ještě druhý den ráno. Jeho dugout se těžko hledá. /.../ Zařízení i na Coober Peedy moc pěkné. Ložnice z mahagonu. Všude obrázky. Knihy." Ty knihy Aleše Bendu obzvláště zajímají. Citát z těchto stran, o jiném emigrantovi: "Jerryho domek je skromňoučký. Malá kuchyňka, obůváček a ložnička./.../ V obýváku jsou samé knížky od nás z domova. Je to zajímavý výběr. Fučík vedle J.Š. Baara. Jerry čte česky, i když...". Ukončuji citát z pouhých dvou stran: ano, takhle se v tuzemsku píše politický cestopis. Chudý Čech má v Austrálii v knihovničce Fučíka, zatímco milionář /prolhaný, zlý/ má "za hlavou zmláceného, opřeny o stěnu, stojí dvě zbraně: samopal a opakovačka. Hlídací spánek dobrodruha se skleněným okem." /s.141/ /Zde mě při četbě napadlo: možná, že i když má skleněné oko, vidí bývalý československý občan Karel Fuchs svůj pobyt i u protinožců reálně, naprosto. Když už si pozve do bytu korespondenta z ČSSR, předvede mu, co má za hlavou, vedle knih: samopal a opakovačku. Případní další návštěvníci z ČSSR jsou tím varováni! / Ano, Aleš Benda je ve svém cestopisu neustále politicky na výši. Citát ještě ze s.85: "Přesto k tragédiím dochází, jak dokazuje případ ministerského předsedy Austrálie Holta z šedesátých let, jehož koníčkem bylo sportovní potápění a kterého pravděpodobně při sportování připravil o život žralok. Jeho tělo se nikdy nenašlo. To dalo

pravici v Austrálii záminku, aby vyrukovala s fantastickou historkou o ruské ponorce, která unáší australské ministerské předsedy." Ovšem, já vím, že politický reportér musí dnes ve svém cestopisu z kapitalistických zemí útočit na tamní pravici: zvláště ze svého závěťří v ČSSR. Je ale škoda, že nemohu číst ty fantastické historky, které publikovala levice v ČSSR /v Rudém Právu/ v šedesátých letech o náměstkovi ministerského předsedy ČSSR Barákovi, když mizel na 15 let pod hladinou nápravných zařízení. A to nemluvím o těch československých politicích, popravených ještě dřív, ● jejichž tělesných pozůstatcích je jen známo, že je vysypali na náledí silnice v okolí Prahy, kde dnes reportéři fičí ve svých autech vzhůru, do kopce a ještě dál, až k protinožcům, aby se tam - divili... Politice!

Rudolf Bing: 5000 večerů v opeře, /Editio Supraphon, Praha 1984, přeložila Helena Nebelová z knihy vydané v New Yorku 1972, vydání I, náklad 6 000, 344 s.

Sir Rudolf Bing, generální ředitel Metropolitní opery do r. 1972, přibližuje českému čtenáři i problémy státních subvencí na území ČSR. Cituji /s.46/: "Scherler byl dramaturgem lipského divadla. V anglosaských divadlech podobná funkce neexistuje, avšak v Německu je dramaturg odpovědný za všechno, co souvisí s literární stránkou divadelní produkce./.../ Scherlera k jeho velkému překvapení vyhledali zástupci německého ministerstva propagandy. Řekli mu, že s nelibostí sledují, že v městě Teplice-Sanov, s obyvateli převážně německé národnosti, hraje městské divadlo pouze příležitostně...Kdyby se Scherler chtěl ujmout úkolu dát do chodu a řídit sedmiměsíční divadelní sezónu /jako v Darmstadtu měli i v Teplicích dvě divadelní budovy, velkou a malou/, německá vláda by prý byla ochotna poskytnout mu určitou subvenci. Žádné jiné podmínky si nekladli." Zde citát přerušuji: totalitní moc, když vystrkuje tykadla na cizí půdu - kterou ale míní uchvátit, bez milosti! - vystupuje zpočátku pod hávem kultury /a velkorysého přísunu peněz/. Pokračuji/s. 47-49/: "Město Teplice leží na severu Čech, dosti daleko od Prahy. Přesto jsem se nejdříve rozjel do Prahy, abych se poradil s dr. Paulem Egerem, kterého vyhodili nacisté z hamburského divadla a byl nyní ředitelem Německého divadla /činohry i opery/ v Praze. Eger mi teplický záměr doporučil. Nyní, po nacistických čistkách, budeme prý moci angažovat vysoce kvalitní německé umělce za mnohem nižší gáže.../.../ V červenci byl Scherler formálně jmenován ředitelem Městského divadla v Teplicích a mě pak jmenoval svým spoluředitelem. "a sestavení operního, operetního a činoherního souboru nám zbývalo šest týdnů. Byly to sice Goebbelsovy peníze, ale k ničemu nás nezávazovaly, což jsme okamžitě dokázali tím, že jsme jako hudebního ředitele angažovali Hanse Oppenheima, velmi dobrého...dirigenta, který přišel o zaměstnání v Německu, protože byl Žid./.../ Abychom ušetřili náklady za kostýmy,

přišel kdosi na "geniální" nápad /obávám se, že jsem to byl já/ nastudovat Figarovu svatbu v moderních šatech. Bylo to nejhorší fiasko, při jakém jsem kdy asistoval, a pokládám za velké štěstí, že jsem z podobných stupidit vyrostl hned na počátku své dráhy a v tak odlehlém místě. /.../ Ačkoliv jsme měli výtečného komika, kterého jako žida vyhodili z vratislavského divadla, teplické obecenstvo nejvíc přitahovala opereta. Měla asi dobrou úroveň, ale utkvělo mi o ní v paměti pramálo, kromě toho, že náš operetní dirigent byl mladý statný muž jménem Leopold Ludwig. Později ... na podzim 1970 nastudoval v Metropolitní opeře nádherného Parsifala a rok nato méně zdařilého Čarostřelce. /.../ Město nebylo ochotno nás subvencovat, příjem ze vstupenek zdaleka nestačil krýt náklady ... a vzhledem k vysokému počtu židů a sociálních demokratů, které jsme zaměstnávali, jsme nemohli čekat, že by nám německé ministerstvo propagandy zvýšilo subvenci. V polovině prosince jsme členům souboru oznámili, že jsme nuceni divadlo zavřít. Na Nový rok 1934 jsme byli se ženou zase zpátky ve Vídni. Měsíce, které následovaly, byly snad nejbezúspěšnější dobou mého života. Ještě loni jsme si mysleli, že Hitler bude jen jakási scenská epizoda; Atd. Proč ale - ředitel a jeho spolutvůrce v Teplicích - zachovávali charakter? Nesklonili se k tomu, aby se snažili vypozorovat záměry těch, kdož je platili - z hlouposti? Copak nevěděli, že Goebbels není idiot a že za svou nepokřivenost v oblasti umění i mimo ni - mu tvrdě zaplatí a prožije si "nejbezúspěšnější dobu" života? To se tolik spletli, když považovali Hitlera v r. 1933 za "jakousi scenskou epizodu"? Na ~~prožitém~~ prožitém příběhu sira Rudolfa Binga mě nejvíce zaujala ta skutečnost, že právě za tuto prokázanou nepokřivenost charakteru se mu dostalo v demokratické zemi /v Anglii/ příležitosti: pravda stal se emigrantem. V květnu 1934 jsme s manželkou opustili Vídeň a nikdy jsme tam už pak nežili. "S.52/, ale otevřel se mu velký svět, v němž mohl realizovat své umělecké záměry, až po štaci nejvyšší. Je to, v ČSSR, v letech 1984 a 1985 a dalších a dalších skutečně námět k přemýšlení: buď umělec přijme roli spolutvůrce v provincii a bude jí brát vážně, jako životní šanci a chleboďárcům bude natolik zavázán, že si sám zasukuje obrátle - anebo si i na území Čech bude dělat to své, co mu našeptává umělecká pravda - a? Emigruje? Anebo vydrží: hlad, bití, lágry? Neúctu a nezájem a veřejné poplívání? To jsou otázky: nerozpustí totiž totalitní stát a jeho ministerstvem řízená totalitní kultura /politický směřovaná nápaditě i bez nápadů/ každého, kdo se jen stíne pokusí o nezávislost, v této citlivé oblasti? Kdo potom sedí u výtoku českých řek, Labe a Moravy a sleduje aspoň skvrny na hladině, aspoň ty skvrny - z odplavených a spláchnutých lidských a uměleckých osudů? A zdůrazňují: lidských osudů, neboť ani sir Rudolf Bing nebyl výkonný umělec - uměl jen umělecké výkony drulých řídit. Cvásem, k svobodě projevu a jenom tak, aby ty umělecké výkon, - vyzněly...

Oldřich Sirovátka: Současná česká literatura a folklór. / Academia, Praha 1985, STUDIE ŮSAV číslo 1, vydání I, s. 100, náklad 1600, cena 18,- Kčs/

Jestliže na Slovensku vyšla obdobná studie už v r. 1980 /V. Marčok: Súčasná slovenská literatúra a folklór/, je záslužným činem moravského docenta a kandidáta věd, že i svou hřivnou přispěl k demokratizaci celé soudobé literatury. /To už cituji závěrečný odstavec autora vědecké studie, s. 90/: "Proto lze říci, že folklórní vlivy přispívají rovněž k demokratizaci celé soudobé literatury, vnášejí do ní často prospěšnou přímocnost a průzračnost a získávají pro ni širší okruhy čtenářů." A kdo by v českých zemích nebyl pro demokratizaci celé soudobé literatury, zvláště při rozboru děl básníků? Cituji ze s. 83: "Tak je známo, že J. Wolker se programově obrátil k baladické tradici erbenovské, která vycházela z české folklórní balady. Podobný vliv erbenovské balady lze zjistit ještě u dalších autorů, v básních M. Kratochvílové nebo ve verších L. Hořké, jak na to ukázali někteří badatelé. O baladě Hastrmanka napsal A. Satke: "Zatímco v první části je Hořká samostatná a originální, v druhé a třetí části, jak patrně, je závislost na Erbenovi neobyčejně silná..." atd. Takto a ve Studiích ŮSAV z r. 1985 se český čtenář dovídá, že mnohý pouze tušil: že Jiřího Wolkera je třeba řadit k M. Kratochvílové a k L. Hořké - dílo k dílu. A to se ještě autor ve vzácné vědecké erudici zmiňuje i o jiných básnících, narozených na Moravě /s. 27/: "Jiným autorem tohoto ražení byl J. B o r a /1896/, narozený v Komni u Bojkovic, na Slovácku na Kopanicích. Vychodil čtyři třídy obecné školy, živil se jako zemědělský dělník, tloukl kámen na silnici, po druhé světové válce pracoval mimo svou rodnou obec jako zametač v různých městech na Moravě a na Slovensku. První verše začal psát během první světové války. Později si verše tiskl dětskou tiskárničkou, prodával je po koruně nebo je rozdával známým. Náměty Borových básní a skládání vycházejí z místních událostí /vražda na Žitkové, zavraždění starosty ve Vyškovci/, často mají epický ráz, vyskytují se v nich také lyrické a lascivní náměty, mívají sklon k polemice, grotesce a ironii. /.../ "Veršování Josefa Bory je zajímavým dokladem individuální snahy nadaného autora, v níž se projevují zřetelné vlivy jak četby, tak i folklórní básnické tradice," napsali o něm J. Kopunec a B. Beneš, kteří jeho veršované skladby zapsali a rozebrali." Ano, demokratizace soudobé literatury spočívá i v tom, že mnozí básníci, narození i po r. 1896 /ba mnozí až po období první republiky/ se žijí v ČSSR jako noční hlídači, čističi kanalizací, zametači "v různých městech na Moravě a na Slovensku" - a v Praze! V tom městě literárních aristokratů: není to jeden z nejhezčích příkladů toho, k jaké demokratizaci celé soudobé literatury přispěl socialismus? Však literární vědec se tím netají /s. 86/: "Po osvobození a hlavně v 50.

letech vznikly příznivé podmínky pro rozvoj literatury a vůbec celé kultury, umění a /.../ Podnětnou úlohu v tom hrála koncepce tehdejší kulturní politiky, která směřovala - jak to vyjádřil především Z. Nejedlý - ke kultuře lidové a národní." Ráda bych také přispěla ke kultuře, svým nepatrným dílem, ale nikde v ČSSR - což literární vědce dnes nezajímá - nejsem schopna zakoupit si dětskou tiskárničku! Že je o ni tolik zájemců - to jediné se mi na celé té soudobé demokratizaci literatury - nelíbí ...

Vladimír Nálevka: První týdny míru. / Edice Archiv, Mladá fronta, Praha 1985, vydání I., náklad 17 000, s. 216 + 16 stran přílohy, cena brož. výt. 17,- Kčs

V. Nálevka ve svém díle nesčetněkrát jmenuje J.V. Stalina: a to se vší literární zálibou a s jasným autorským úmyslem přiblížit jeho lidskou tvář českému čtenáři. Citát ze s.118: "Stalin, který až dosud mlčel, se otázel, nacpává si dýmku svým oblíbeným tabákem Hercegovina flor:" atd. /V. Nálevka tímto údajem chápavému českému čtenáři asi naznačuje, proč se potom Stalin tak rozčílil na vládce Hercegoviny Tita, když ten odmítl bezpodmínečnou poslušnost: Šlo o tabák! / Nebo, další příklad pravé asiatské štědrosti - té nefalšované, koňské /s.127/: "1. června uspořádal Stalin pro americkou delegaci filmové představení. Promítaly se i záběry z nedávné prvomájové vojenské přehlídky a velvyslanec Harriman byl upřímně nadšen jezdeckým koněm velícího generála Antonova, Stalin byl viditelně potěšen a velvyslancovi řekl, že mu daruje koně z téhož chovu. Harriman to přijal jako žert, ale již za dva dny se na ambasádě USA objevil generál jízdy Rudé armády a předal velvyslanci safiánové desky s rodokmeny a fotografiemi dvou koní, které Stalin daroval Harrimanovi a jeho dceři Katrin, která žila s otcem v sovětském hlavním městě. Jelikož na velvyslanectví ani v rezidenci nebyly podmínky pro ustájení, byli koně až do Harrimanova odjezdu z Moskvy chováni ve vojenské jezdecké škole." Ale v knize nejde jen o Stalina, jde i o Poláky: překvapený český čtenář se dovídá, že hned v prvních poválečných týdnech měli tito naši severní bratři vůči Československu územní požadavky - a to přímo v Moskvě! Cituji /s.198/: "V průběhu moskevské návštěvy se uskutečnilo i velmi choulostivé jednání mezi vládními delegacemi Československa a Polska o těšínské otázce. Fierlinger odmítl polské pokusy o revizi hraniční čáry z r.1920 a upozornil polské státníky, že těšínské oblast je pro ČSR nezbytnou součástí hospodářského celku. /.../ Poláci naproti tomu trvali na etnických hranicích svého státu a odmítl československé argumenty. Uspokojivé řešení nebylo prozatím nalezeno a těšínská otázka zůstala otevřeným problémem, který do určité míry zatížil poválečné československo-polské vztahy." A po této tečce se V. Nálevka k tomuto problému už v knize nevyjadřuje. Sepsní knihy přitom datuje takto: "Praha, září 1982 - Pardubice,

červenec 1983"/s.210/ Literární zaměr autora má mnoho rážek, já jsem si povšimla pouze dvou: v první polovině 80. let je v ČSSR v nakladatelství pro mladou generaci /frontu/, vytvářen celkem líbivý portrét Stalina, zatímco portrét Poláka /i těch, které si Stalin vybral za své pacholky/ je už méně líbivý... Za hlediska: ze současné Prahy a Pardubic ! Odtud.

Jana Schmid: Léto bude ve čtvrtek. / Československý spisovatel, Praha 1985, ilustrace autorovy, vydání I., s. 116, náklad 11000, cena 14,- Kčs./

Tak, jako jsem z produkce nakladatelství ČS četla v roce 1984 s největší chutí "Holubník na odvrácené straně měsíce", knížku povídek Miroslava Skály /autora z okruhu dávného Hosta do domu/, tak stejně považuji za nejlepší knihu z r. 1985 /z té pražské officíny/ prózu Jana Schmidu. Už název se mi líbí: jako by zlovolnému čtenáři naznačoval, že jaro jsme již prožili a léto bude ve čtvrtek. Hned druný odstavec knihy začíná údernými větami/s. 7/:"Záznamy. Žádná literatura." A záznamy textem prostupují /v duchu návaznosti i na dílo Jana Hanče/ a Schmidova próza tím jen získává: "Co rozhání lidskou tupost a blbost?", ptá se autor ke konci knihy, na s. 105. A sám, svým stylem si odpovídá: Záznamy. Jen ty mohou rozhánět tupost a blbost, i když jen vřímavým to dochází./Jinak se autor ve své knize otírá o české redaktory, pionýry, plzáky a jejich radu: "Piš, jak vidíš a ne jak slyšíš."/s.102/ Tématem knihy, jejíž podtitul zní - Deník mého horšího já - je příživnictví a poslušnost. Na s. 80 je v próze dán důraz na tato slova:"**NEVUTÍTE PARTNERA, aby se se vším svěřoval. PARTNERSTVÍ NEZNAMENÁ ZÁVISLOST**". Ano, tématem knihy je i partnerství: to kulturní a v kultuře /západní/ civilizace ponořené. Dovoluji si to tak číst, v intencích autora ze začátku 19. kapitoly /s.81/: "Přece nemá smysl někomu napovídat, jak číst. Čti, jak šteš!" Ano, i tento příkaz, plný tvobodomyslnosti, je odderkem civilizace západní: autorovi prózy tyto oddenky raší všude z pera, i když si sám asi není úplně jistý, zda to není plevel. Potom, aby sám sebe ujistil, že ne, cituje Nerudu /s.69-70/: "Rozlom si hlavu, nás Čechy nepochopíš." "Máme-li v literatuře něco výborného, málokdo to zná: máme-li v umění něco vynikajícího, buď si ho nevšimneme, nebo ho zničíme, nebo mu alespoň, můžeme-li, vezmeme všechnu možnost, aby se stal velkým:". A sám na Nerudu navrhuje/s.70-75/: "Závěrem: jako jednotlivci jsme docela chytrý národ. Jako národ jsme však jednotlivci. Zase jeden den v Hajzlu, řekl pan Zákouš s ruzovákem vztyčeným významně vzhůru. Žádná kapitola, jenom vsůvka, ale podstatná. Chtěl bych to ilustrovat. Ale nebudu." Přitom v ilustracích autora na s.71-74 je namalován pes, honící a s titulem: "psu psí čest". Co k této próze ještě dodávat? Snad jen to, že umělecký vedoucí a režisér Studia Ipsilon ve svém studiu k této próze šel přes Hanče, Mahena až k Holečkovi /náhodně vybráno./s.ta a ta/: V knize je tolik jmen - že by začátek díla - Naši? Současní? To by byl čin!

Josef Holeček: Peru. /Dílo Vzpomínky, Čes. spisovatel, Praha 1976, edičně připravil Arno Linke, tohoto výboru vydání I., náklad 3000, s.408, cena 25,-/

V doslovu píše Jaroslava Janáčková v půli 70. let tuto poslední větu /s. 391/: "Vstoupíme do světa Josefa Holečka, osobnosti, jakých žádá moderní kultura nemá nazbyt." Zrovna v těch letech měla moderní česká kultura a přímo v Praze nazbyt mnohé spisovatele: a jestliže Holeček svému pětisvazkovému Peru dal podtitul "Román-paměti", aby zdůraznil svou devizu už z r. 1888, že "V rozmanitosti je půvab literatury", pak se není co divit, že v témže prostředí a zrovna v konci 70. let začal vznikat "Český snář". Svěbytnost českých vesnických synků spočívá mnohdy v tom, že když berou do ruky pero, nezapomínají na příkaz svých otců: "Nejprve se uč na muže." A co k tomu dodává Holeček, ve své předmluvě? /S.10/: "Vzpomněl jsem si na dávný svůj záměr napsati román z veřejného a společenského života pražského v letech sedmdesátých. Všecky důvody byly již proti jeho provedení. Z těch dob utkvěl mi v paměti výrok Antala Staška/.../: "Chyba jest, že je nás /Čechů/ málo a že se všichni známe." K tomu citát ze s.195: "Šimáček mne vyzval na procházku, zhasil světla a zamkl. Já se jako včera zadíval do tmavých oken redakce. "V Národních listech," povídám, "večer bývá největší anon. Myslíl jsem, že je tak ve všech redakcích." "Ovšem, ovšem. Julius Grégr všecko musí mít jako v Timesu! Světový list přece z Národních nebude. On musí mít cizojazyčné noviny, musí mít své zpravodaje, dopisovatele, telegrafické zprávy, a ten materiál se zpracovává v poslední chvíli, aby mu zachována byla novost. Ale potřebuje toho české čtenářstvo? Jak začne obecnost příliš po novinkách se pachtit, kazí se a rozčiluje, pozornost jeho všeseka se obrací k událostem a zjevům dneška, k tzv. aktualitám a co bylo včera, již jako by pohlceno bylo dávnou minulostí. Včerejšku takový hloupek nejnovějších zpráv už nerozumí a dnešku je ještě nerozumí. Z toho povrchnost a mělkost úsudku, vrtkavost mysli, časté měnění názorů, zásad a stanovisek. Já Poslem z Prahy vychovávám české obecnost jinak." "Rozumím. Předkládáte mu noviny odležené a historicky potvrzené." "Historicky? Tím je poněkud mnoho řečeno; ale řekneme-li pouze "potvrzené", uhodil jste věci na kloub." Holeček snad ani netušil, jak bolestně, i po stu letech uhodil "na kloub"; potvrzené noviny a novinky, to je denní chléb Čechů i na konci XX. století! Marně se tomuto vývoji Holeček a jiní svěbytní autoři vepírali: dohlížitelé v Praze už nikdy nepřipustí, aby se české čtenářstvo kazilo - a rozčilovalo. Citát ještě ze s.196 /ze slov Šimáčka/: "Musíme si dáti pozor, aby nám opozičnost nevešla do krve... Jakmile poznáme, že opozicí nedosáhneme toho, co jsme obmyšleli, nebo vůbec ničeho, musíme taktiku změnit, od opozice ^{přestítí} ~~opozice~~ Opozice nemůže trvat věčně; trvá-li dlouho, strana její se ocitá v nevýhodě, jež roste trváním dalším." Ano, jistě, normalizace v ČSSR má v ideologickém pozadí muže z 19. století - ale ani ne tak starého Marxa - jako starého Šimáčka!

Václav Horyna: Důvěrné listy V.K. Klicpery. /Kruh, Hradec Králové 1982, Edice Okamžiky, vydání I., stran 224, náklad 4500, cena 40,- Kčs./

Snaživý Josef Rumler ve svém doslovu srovnává tuto knihu s dílem Tilleho o Boženě Němcové z r. 1911, a je neuvěřitelné, co vše lze už v české literatuře srovnávat mezi sebou: takové mýcení hodnot - do holiny! Myslím, že Horynova knížka oprávněně ležela v šuplíku a že jenom díky kulturní realitě 80. let lze ocitovat Rumlerovu větu z doslovu /s.215/: "Jak výmluvná je ^{už sama} skutečnost, že spisovatelé se podařilo teprve po čtvrtstoletém úsilí najít pro knihu nakladatele". Ano, spisovatelé, o němž na s.212-13 Rumler píše: "Horynův spisovatelský talent se rozvíjel ruku v ruce s jeho činností pedagogickou a osvětovou./.../ "po románu Tesáno do kamene, v němž zachytil osudy jedné odbojové skupiny z II. světové války, se šťastně uveřejnil souborem historických povídek Rouhači a smíškové a románem z prostředí lesnického odborného učiliště Hubertova brána. Bezpočet literárních žánrů vysílal v Čs. rozhlasu a úsměvech mistrů, seriálu Čs. televize". Ano, tvůrci seriálů Čs. televize a rozhlasu uchvátili už natrvalo českou literaturu do svých pracovitých ruk: spisovatel Horyna svobodně může a smí dotvořovat dopisy Klicperovy, jiné dopisy zaň přímo psát, stejně hodnotně, jako by vytvářel pořad pro literární školní besídku. /Např. v dopise ze dne 30.8.1835 píše Klicpera Hněvkovskému, v podání Horynově, o divadelních představeních u Kajetánů, i toto /s.101/: "Mácha si libuje, že polovinu her, co v nich sám vystupuje, napsal Klicpera. A poctivě si je zanesl do svého notýsku."/ Nu, čtenář musí být vychováván v domněni, že čeští spisovatelé neměli před sebou nikdy žádné tajnosti: K.E. Mácha svůj notýsek dával Klicperovi k přátelskému ověření, zda záznamy ~~už~~ činí v něm "poctivě". Ve stejném duchu spisovatelské spolupráce, jaká je např. v současnosti mezi českými literáty Rumlerem a Horynou. Přijdou jistě doby, pokud už nenastaly, kdy Svaz českých spisovatelů v Praze bude mít už i takovou společenskou váhu, že nejnadanější členy svého svazu bude smět doporučovat do ^{kteří} StB, aby tam řídili kulturní odbory a jejich správu. Jako matku dětí, ~~jež~~ vychovává soc. školství mě ale více zarazilo, že "Horynův spisovatelský talent se rozvíjel ruku v ruce s jeho činností pedagogickou a osvětovou". Ano, cituji tuto charakteristiku znovu, neboť už dlouhodobě se tvrdí, že jen lidé dobrého charakteru působí /a působili/ ve školství ČSSR. Přitom je také v ČSSR známá věta P. Geraldého: "Pouze lidé dobrého charakteru zapomínají na intimní příběhy druhých lidí". /Uveřejněná např. v knize z nakl. Svoboda "Jak zedokonalovat sám sebe", Praha 1980, s.91./ Velká škoda, že Horynova kniha nemá poznámkový aparát: zajímalo by mě totiž /takový zájem je v české literatuře běžný, odkud má Horyna informace ze s.51-52 svého díla, kde dává čtenáři najevo, že Magda ~~je~~ Dobrota Rettišová, vdaná s Janem Hostivítem Pospíší-

lem, ženatým, udržovala letitý intimní /milenecký/ styk. Česká literatura, v obraze z osmdesátých let, pro soudobé čtenáře: patřičné mravy neměla už ani ta Magdalena Dobromila Rettigová !

Leontína Mašíňová: Za oponou paměti. /Edice Okamžiky, Kruh, Hradec Králové 1982, editor dr. Radim Kalfus, vydání I., stran 132, náklad 3540, cena 16,50 Kčs./

Editor a autor doslovu Radim Kalfus / + 8.7.1985/ byl mj. mužem, jehož si pozval v r.1965 na oslavu svých 90. narozenin do Lambarené A.Schweitzer./Pozval jen 7 přátel - nositele Nobelovy ceny M.Niemöllera atd. - a mezi nimi Čech, R. Kalfuse./ Předmluvu ke knize napsal J.Hilčr: jedná se přitom o paměti vždy polozapomenuté české spisovatelky, věřící ženy, žijící vědomě v ústraní. Přesto si na nich čtenář ověří, jak jakási zvláštní česká houževnatost i při nevelké fyzické mohoucnosti dokáže měnit běh dějin./Autorka o svém křehkém zdraví cituje slova lékaře /s.108/:"Vy jste hotová továrna na bacily"./ Přitom na straně předchozí končí své vzpomínky na dobu okupace, v Bělohradě:"Byla jsem přešťas-tna v těch dnech.Už také proto, že se u mne ukrývali zajatci, kteří utekli Němcům v hodině dvanácté z pochodů smrti a ze zajateckých táborů". Ale především chci citovat ze s.70-75:"Hned na začátku první republiky povstal spor mezi naší a polskou vládou o Těšínsko.Jedna z našich prvních poslankyň, kolegyně F. Flamínková ... radila, aby se použilo loutkářství - jako výchovného prostředku; ... k svému překvapení jsem byla navržena, abych jela na Těšínsko./.../ Už se proslýchalo leccos o nacionalistických činech některých Poláků, a to byl důvod k starostem. Brzy po začátku mého pobytu v Ostravě přinesly noviny zprávu o dvou smutných událostech.Šovinistické živly zastřelily českého učitele a horníka, otce sedmi dětí, hodily do žhavých strusek./.../Všechny líbeznosti byly ještě nadto doprovázeny strašným hladem.Hrávalo se v Hostincích a tam, kde hostinský držel s Poláky, nesměl sice dát najevo odpor, protože jsme byly pod úřední ochranou, ale vydatně se pomstil tím, že nám nedal najíst./.../Někdy se stalo, že jsme mohly obědvět v hotelu.Naším společníkem u stolu byl dr.Alfred Fuchs. Byl to pěkný duchaplný člověk, obdařený pozoruhodnou pamětí.Ačkoliv byl žid, uměl nazpaměť katolickou mešní liturgii...Jakou měl funkci v plebiscitní komisi nevím, ale myslím, že měl na starosti právnícké věci. Ani netušil, co na něj čeká - zahynul chudák hroznou smrtí: byl mezi těmi, které nacisti dali za prudkého mrazu nahé polévat vodou, ubožáci zmrzli a zadusili se. V té době velkých mrazů jsem jako společnici měla loutkářku - manželku S.K. Neumanna." Atd. - ale ten nápad, naprosto český: vy na nás střelbou, my na vás loutkovým divadlem! Myslím, že už jenom za tento návrh měli loutkáři dávno postavit Františce Flamínkové pomník! A nedivím se, že právě příslušníka takového loutkářského národa zval k sobě A.Schweitzer do Afriky - v šedesátých letech 20.století.A jak to dopadlo v těch dávných letech, dvacátých? /S.75/:"Činnost celé plebiscitní komise skončila oddělením východní poloviny Těšínska. Některé takyvlastence pobouřilo, že tehdejší vláda neobhájila celistvost oné končiny.Měla jsem potom několik přednášek o Těšínsku...". A já se ptám: Copak lze loutkami - sebelépe slovně vedenými - obhájit celistvost krajiny? Ale kulturní poslání národa - to ano! Anc.

II.

V článku "Chopinovo piano" /Reportér č. 1/85/ zhodnocuje M. Kundera svou minulou literární činnost takto:

"Maloval jsem, pokoušel jsem se o film, o divadlo, psal jsem básně, ale s ničím jsem nebyl spokojen. Našel jsem sám sebe až ve chvíli, kdy jsem začal psát svůj první román - Žert."

Dále píše:

"Bylo mi osma-třicet let...a byl jsem celkem neznámý autor... Došlo k obrovské perzekuci českých intelektuálů a české kultury. Byl jsem v oficiálních dokumentech označen jako jeden z původců kontrarevoluce, moje knihy zakázány a moje jméno vyřazeno dokonce i z telefonního seznamu. To všechno díky Žertu..."

Když čteme v Nesnesitelné lehkosti bytí, že lékař Tomáš byl po srpnovém režimu existenčně zničen jen kvůli jedinému článku v kulturním týdeníku, přijímáme to jako působivou uměleckou zkratku, symbolizující nesmyslný vyhlazovací atak rozběsněné partajní mašinerie; v románovém kontextu je tím pravdivě zpodobena společenská atmosféra, v níž neovládala mysl odpovědných politiků rozumná úvaha, ale duch pomsty a paniky. V autorské zpovědi však takovou "zkratku" /"To všechno kvůli Žertu"/ nutně vnímáme jako zjednodušující zkreslení, jež nemá daleko ke klamání čtenáře. Kundera že byl "celkem neznámý autor" a že mu osud vydědence z české kultury připravil jenom román Žert?

Náš světově proslulý romanopisec nikdy nebyl a není ani teď bezstarostný improvizátor, formuluje velmi obezřetně, ba až úzkostlivě, váží každé slovo. Když tedy zvolil uvedené formulace, věděl, co dělá a co sleduje: vytvořil ze svého životopisu kyč pro nezasvěcené cizí čtenáře; podlehl mentalitě exulantů, neschopných vysvětlit cizí složitost československého vývoje, jeho zákruty i zvraty a svůdnost nadějí v reformovatelnost zdegenrovaného projektu socialismu. Spisovatelsky vyjádřil Kundera tuto situaci v postavě emigrantky Sabyiny /Nesnesitelná lehkost bytí/, která s hrůzou čte v katalogu své výstavy, co udělali pořadatelé z jejího života. Potom pochopila marnost snah sdělit pravdu o své minulosti, pochopila, že pro cizince už vždycky musí vystupovat v roli trpitelky, úpící pod knutou komunistické moci. Její demiurg, jenž o ní vše ví a tento přesvědčivý osud jí "vymyslel", v jakémsi nepochopitelném psychologickém zaslepení představuje teď sám sebe přesně tímž způsobem, totiž kyčovitě. Svedla ho touha oslnit čtenáře tím, jak mu složitý jev převede na jednoduchou a líbivou formuli. Ve vědomí mu bliká výstražný signál:

Pozor, trivialita ! Ale cosi silnějšího, jakýsi vypravěčský pud toužící podma-nit si čtenáře jej nutí nedbat ho a zapojit se do velkovýroby trpitelné ctnosti:

"Poznal jsem na vlastní kůži, co je to fanatismus, dogmatismus, politické procesy, co je to být opojen mocí, vyvržen mocí, cítit se vinen tváří v tvář mocí a revoltovat se proti ní. Byl jsem vyloučen z univerzity, žil jsem mezi dělníky, později jsem s malou skupinou muzikantů hrál k tanci v hospodách jednoho hornického kraje."

V rozhovoru s Ph.Rothem si vystavuje podobný kádrový posudek:

"Pak mě vyloučili z univerzity. Žil jsem mezi dělníky. Tehdy jsem hrál na trubku v jazzbandu v maloměstských kabaretech. Hrál jsem na klavír a na trubku. Pak jsem psal poezii. Maloval jsem. Všechno byla samá hloupost. První má práce, která stojí za řeč, je povídka napsaná, když mi bylo třicet, první povídka v knize Směšné lásky. Tehdy začal můj život jako spisovatele. Půl života jsem prožil jako relativně neznámý český intelektuál..."

Ti, kteří se s M.Kunderou v 50. a 60. letech stýkali, ho v tomto sebezpodobení jen stěží poznávají. Ale i kdyby tahle vytržená bezvýznamná fakta byla pravdivá, je ten autoportrét zretušován tak, že Skutečná Kunderova podoba v něm zaniká. Je tu totiž zamlčeno všechno podstatné, co tvořilo jeho profil jako vůdčího intelektuála posledních desetiletí českých dějin. Ale toto rozpolcené vědomí, které na jedné straně dobře ví o sentimentální kýčovitosti a na druhé straně podléhá tlaku veřejnosti, jež není s to vnímat jisté skutečnosti jinak než ztrivializovaně, se neprojevuje jenom v Kunderových publicistických vystoupeních. Jak se ještě pokusím ukázat, romány, jež psal už v emigraci, jsou silně poznamenány právě touto podivnou tvůrčí schizofrenií. Původně měla Nesnesitelná lehkost bytí zřejmě ukázat tragiku lásky destruované režimem nesvobody, ale výsledkem je idylický příběh dvojice, která se v malém českém světě zabydlí tak, že to musí čtenáři neznalému předobrazu připadat jako půvabná selanka o zemi, kde i ti pronásledovaní žijí šťastně a spokojeně a mají problémy leda ještě tak s partnerovým erotomanstvím.

x x x

Pro Kunderu jako pro žádného jiného autora jeho generace je typické, že od prvního vkročení do světa literatury se stal nesmírně populární a všeobecně známý. Už debut Člověk zahrada širá /1953/ vyvolal vášnivé polemiky a třetí básnická sbírka Monology /1957/ se přehnala jako smršť územím tehdejší literatury, vpadla jaksi "přímo do života", takže se o ní vyslovovali i lidé, kteří se jinak o poezii valně nezajímali. Dnes se při četbě těch hodně banálních veršů můžeme podívat, co na nich vlastně tak dráždilo a hlavně proč působily tak magickým dojmem velkého uměleckého činu. Svědčí to jen

o tom, jak ubohá byla úroveň tehdejší české poezie, jež se rozhodla získat přívlastek socialistická s takovou vehemencí, až přišla o samu svou podstatu - přestala být poezií.

Kunderovo jméno se už koncem 50. let stalo pojmem a zastínilo i autory starší a významnější. Mladý básník záhy poznal, co je sláva, stal se hýčkaným dítětem mladé literatury, jeho hvězda vytrvale zářila a strhovala k sobě pozornost stále víc, a to každým projevem, ať básnickým či publicistickým. Kundera byl jedním z myšlenkově nejvýraznějších a nejpronikavějších tvůrců, kteří tehdy vnesli do české kultury nový ruch svým kriticismem, domyšlením historických souvislostí a schopností pregnantně vyjádřit beznadějnou neplodnost dogmatismu, nutnost rozbít jeho pouta a dát literatuře i úvahám o ní novou kvalitu. Neproklamoval nic menšího než potřebu vzdělané veřejnosti se svobodným myšlením a s tradicí vyspělé mravní kultury, což bylo v tehdejších poměrech něco, co teprve z dnešního odstupu dokážeme plně ocenit. Byl mezi spisovateli nejznámějším mluvčím vlny, jež podemílala hraniční zátarasy mezi socialistickou a světovou kulturou, bez jeho projevů se neobešel žádný významný sjezd či konference Svazu čs. spisovatelů, na jeho články se čekalo, neboť nesmírně ovlivňovaly mínění veřejnosti. Stať o sporech dědických ukončila sebevědomým gestem nesmyslné zamítání moderní poezie a přispěla k očištění ovzduší pro hledání básnického výrazu adekvátního dobovému citění. Studie Umění románu /1960/ byla přijata s bezvýhradným nadšením na všech stranách a svou formulační brilancí, erudicí a koncepčností zastínila díla otitulovaných literárních vědců.

Když pak odvážně experimentující Krejčova scéna Národního divadla ohlásila premiéru hry Majitelé klíčů /1962/, dalo se čekat, že dítě štěstěny uspěje i s dramatem. A očekávání nebylo zklamáno. Hra měla nesmírný ohlas a opět vyvolala prudké polemiky.^xDobově příznač-

^xOvzduší živých sporů kolem Majitelů klíčů zaznamenává vydání v edici Hry /1964/. Bohužel další hra, inscenovaná v Divadla Na zábradlí, Ptákovina, není textově k dispozici.

né bylo, jak správně chápalo obecnstvo velkolepý sarkasmus dialogu exdůstojníka Krůty, v němž dal Kundera poprvé zaznít svému odporu k "touze po pořádku jako k touze po smrti" a v němž Krůtův požadavek "stát v řadě", přizpůsobit se za každých okolností a zbytečně nefilozofovat byl přesným vyjádřením tehdy už veřejně známého sporu neposlušných "filozofů" /intelektuálů/ s pořádkumilovným stranickým vedením. I pro kritiky hry bylo zřejmé, že je to mimořádný

výkon českého divadla, působivá umělecká pře s malostí a přízemností, jež dusily /a dodnes dusí/ veřejný i soukromý život v Čechách. Žádná rozumná kulturní politika nebude tuto hru vylučovat z dějin českého dramatu, ale neměl by ji nad ní s tak lehkým srdcem dělat kříž ani její autor.

x x x

Proč vlastně se dnes Kundera tak okázale snaží oddělit od své literární minulosti až dorománu Žert, proč bagatelizuje svou roli v české předsrpnové kultuře, proč tvrdí, že byl "celkem neznámý autor", ačkoli každý člověk jen trochu obeznámený s českým veřejným životem v 60. letech ví, že opak byl pravdou? Jeho nynější zkruslený autoportrét a zretušované dílo přece nejsou pouhé opomenutí, ale záměr.

Mám za to, že tajemství tohoto paradoxu není příliš hluboké: Kundera v intencích své filozofie kýče /"Neboť nikdo z nás není nadčlověk, aby unikl docela kýči. I kdybychom jím sebevíc opovrhovali, kýč patří k lidskému údělu."/ zavrhuje všechno, čím byl spolutvůrcem socialistické kultury, v čem byl v zajetí avantgardních představ o socialismu jako říši svobody a nového lidství, zavrhuje i to, v čem se přel s křiviteli této vize. Chtěl by násilím přetrhat pouta s minulostí, v níž jeho vědomí ovládala krásná iluze o Velkém Pochodu, a touží získat pověst romanopisce a publicisty, který jakmile lidsky a umělecky uzrál, stál zvenčí socialistické kultury, chce do zapomenutí odsunout vše, co vytvořil a čím byl uvnitř ní, kdy se snažil svým kriticismem najít zasuté cesty k východisku ze zhudlařeného původního Marxova konceptu. A k tomu patří ovšem jak jeho básnické sbírky, tak Majitelé klíčů a Umění románu zcela jednoznačně; ne už tak zřetelně i Směšné lásky a dokonce Žert. Kundera by se dnes prostě rád představil jako autor, jenž v rozhodujícím okamžiku prozřel a distancoval se od režimu zásadně a bez taktizování.

Takové prozření nebylo ale u nikoho z nás jednorázová záležitost, stěží lze proto vést příkrou ~~řádu~~ ^{čáru} oddělující jednu etapu od druhé, jde-li o umělecké dílo. Vždyť ve hře jsou přítom nejenom síly vědomé, ale i nevědomé a podvědomé, resentmenty a iracionalita, zkušenosti sice prožité, ale nezažité, obeznámenost s fakty, ale nikoli skutečné pochopení jejich důsledků. Minulé omyly ostatně nelze zapřít, nýbrž jen překonat prací, jež svědčí o hlubším poznání a důkladnějším vědomí souvislostí, což můžeme o Kunderově ^{díle} ~~bez~~ obav říci. Pro něho je tedy dnes dílem prozření Žert, eventuálně povídky

Směšných lásek. Ve skutečnosti Kundera v těchto prózách získával potřebný odstup od zpracovávané látky, nikoli však ještě od skutečnosti samé. Směšné lásky pro něj byly oddechem od dřiny na Majitelích klíčů, psal je jako rozmarné povídky, při nichž se bavil /"Měl jsem touhu tomu všemu unikat, cítit se volný a bavit se."/ a učil se prozatérské hravosti, jež mu pomohla stanout nad tématem, nikoli však ještě vystoupit ze světa, ohraničeného projektem socialismu; téma mystifikace, sebeklamu a odcizeného žertu mu ještě neumožnilo nazřít svět smyšlených příběhů zvenčí a uvidět tak jeho absurdnost, nikoli jen dočasnou pokřivenost ideálu. Vždyť ještě ve známém Klánku ve vánočním čísle Listů "Český úděl" /1968/ se prezentuje jako člověk světa socialismu a v odpovědi na Havlovu polemiku /Host do domu/ mu pak vytýká, že jeho argumenty jsou typické argumenty toho, jenž stál vždycky mimo socialismus, jenž jej nikdy nepřijal.

Odstup od látky umožnil ovšem Kunderovi nasytit Žert všepronikajícím skepticismem a tou zvláštní nostalgickou náladou desiluze ze zmařeného žertu, která působila jako velká metafora desiluze daleko důsažnější a všeobsáhlejší.^x Nad závěrem se však rozklene duha

^x Kundera kdesi upozornil, že román ležel půl roku u cenzury. Ten zádrhel způsobili ovšem vojenští páni, kteří úporně tajili všem známý fakt, že existovali tzv. černí baroni, k nimž patřil i hrdina Žertu. Ironií je, že vydání prosadil na příslušných místech tehdy k "pokrokářům" veleúslužný dr. V. Ržounek, který se k tomuto pro českou literaturu záslužnému činu dnes asi sotva hlásí...

jakéhosi zmoudření, poznání sice hořkého, ale očistného: minulé dějiny s námi mohly hrát kruté žerty jen proto, že jsme byli v zajetí podivné iracionality, že náš rozum nedokázal klást dějinám zpytující otázky, že nešel k jejich kořenům.

V Žertu ještě Kundera nenašel tak docela svůj příznačný vypravěčský způsob. Střídají se tu monology jednotlivých figur, jež z různých hledisek osvětlují probíhající události. Teprve v dalších románech si přidělil chytře starodávnou roli vševědoucího vypravěče, franceovsky skeptickým způsobem vysvětlujícího děj, scény, gesta postav apod. Ale už v Žertu dal dosti přesné charakterové kontury hrdinovi svých pozdějších románů, muži, jehož jediným zájmem je honba za ženami, honba vytrvalá a zoufalá, protože zásadně popírající lásku jako nezbytné citové pouto erotického vztahu.

x x x

Další dva romány psal už Kundera do šuplíku, věděl, že je znormalizovaný režim nevydá. Cítil se proto, jak říká, v té době vůbec nejsvobodnější: nemusel brát ohled ani na domácí cenzuru, ani na cizího čtenáře, který o ně mohl eventuálně projevit zájem - neznal jej, nevěděl, jaký tlak na něj vyvine svými požadavky. Proto takřikajíc šel do sebe, vyčistil si terén své duše: provedl v nich radikální kritiku všeho, co tvořilo až dosud základní komponenty jeho "uhlířské víry". Život je jinde má za hrdinu mladého básníka a všudypřítomný a vševědoucí ironický explikátor soustředí veškerou svou intelektuální destruuující sílu na princip poetizace skutečnosti, která je spjata s levičáckou iluzí o snadné přeměně složitého světa věčných problémů sociálních a mravních ve svět s přehlednou perspektivou rovného štěstí pro všechny. Koncentrací tohoto životního postoje se stává v buržoazní rodině matkou hýčkaný básník Jaromil, jehož avantgardistické hledání "skutečnosti nejskutečnější" vede - jak u Kundery ani jinak nemůže být - přes plaché erotické zkušenosti, v nichž mladíček ko^{ne}čně nachází jako muž, až k udavačství, v němž dojde uspokojení jako revoluční básník, když v sobě zapřel člověka staré doby, aby se v něm mohl zrodit člověk doby nové. Zmužněl tedy a poznal, kde je skutečný život: jeho soukromé vědomí se neodvolatelně zasnoubilo s revolucí. Podle logiky levičáckého fanatismu nejednal ale podle, ~~naopak~~ ^{jednal} ~~čestně~~ - splnil ~~svou~~ svou revoluční povinnost.

Ve zvoleném žánru románu-eseje dokázal Kundera přesnou analytickou prací před očima čtenáře názorně rozkrýt psychologické procesy, v nichž se takto hodnoty zvracely v pahodnoty, pravda v polopravdu a generační vzpoura byla nahražena sebepopřením osobností a posluhovačstvím, což jsou procesy tak těžko pochopitelné pro každého, kdo sám zblízka nepoznal plíživou zálužnost tohoto "přehodnocování". Život je jinde účtuje nemilosrdně s hlubokou mravní devastací české kultury po r.1948, ale navíc účtuje i se svůdností široce chápaného fenoménu lyriky vůbec, která strhuje každé mládí svou citovou horoucností a rezignací na nároky rozumu. Toto prudké odmítnutí politického sebeklamání několika intelektuálních generací u nás i na Západě se pro Kunderu stane jedním z nosných témat, k němuž se bude ještě vracet.

Ačkoli hlavní postavou románu je básník Jaromil /a důležitou roli má přidělenou jeho matka, zosobnění života v banalitě/, nemohli v něm chybět oblíbený autorův hedonik života, děvkař s lehkomyšlným vztahem k ženám a k Jaromilově dívce přirozeně také. Jenže právě on jediný dokáže tuto nešťastnici vrátit znovu do života, když se

vrací z vězení, do něhož ji dostal Jaromil svou tupou fanatičností. Ten běžně z cynismu obviňovaný chlap dokáže v té chvíli projevit nejen soucit, ale podat i pomocnou ruku...

Erotika je ovšem i v tomto románu živel v lidském životě základní, ale v milostných scénách je zachována uměřenost, po nějakých lascivitách ani stopy; ani trapnost, jíž autor postihuje po právu Jaromila, nepřekračuje míru vkusu. Zato nešetří ironií ani trapností, když posílá Jaromila na nehrdinskou smrt, to je jeho pomsta nejenom na něm, na básníkovi, jenž zaprodal svou lidskost za pomyslné revolucionářské "vysvěcení", ale na celém tomto jevu moderních dějin levičácké kultury, v níž si básník a policajt podávají ruce ve jménu vyššího humanismu, v níž duchovní vraždy jsou pro "zařadivší se" intelektuály aktem sebeočištění.

Omezenost, ať duchovní či mravní, trestá Kundera nejraději tím, že ji ztrapní. Obměnou jeho slov o smrti Krutových by se snad dalo říci, že tím vyslovuje určité životní zákonitosti svého světa, svými smyšlených příběhů. I ve Valčíku na rozloučenou /původně Epilog/ umírá zdravotní sestra Růžena sice omylem, ale po právu: obviněním, kterým chtěla slavnému trumpetistovi Klímovi přiřknout dítě zplozené jiným, rozehrála typicky kunderovský krutý "žert", jenž musel být stejně krutě takto zmarněn. Typická autorova vypravěčská lehkost a hravost, obrátně prolínání epizod a komentátorův skeptický a ironický nadhled dosahují ve Valčíku na rozloučenou brilantní stylové jednoty, autorská režie, ač tak zjevná, patrná a záměrná, nepůsobí násilně, naopak, poskytuje nám čtenářské potěšení, na jaké jsme zvyklí u známých klasiků s netajenou Lust zu fabulieren. Autor nás vlákal do říše, jejíž životní obrysy stále dobře poznáváme, ale přesto se tu cítíme podivně bezstarostní a šťastní jako v nějaké útěšné pohádce. Kundera vzdaluje svůj vymyšlený, umělý svět románového příběhu od životní všednosti až do krajnosti, jeho hra riskantně pokouší čtenářovu potřebu cítit ji stále ještě jako hru s atributy reality, ale ten balans na ostří nože je čtenářsky působivý a má pro nás kouzlo bájení, které nelže, ale jen si krásně po zákonech umění vymýšlí.

Tento princip bájení o skutečnosti spolu s Kunderovou esejistickou schopností lehce formulovat zajímavé otázky skeptické "životní moudrosti" zajistily oběma těmto do šuplíku psaným románům čtenářský i kritický úspěch na Západě, kde vyšly, ačkoli k němu nebyly zaměřeny. Tam otvíraly umělecky působivým gestem pohled do kuriózní

země, který chláchlil kdysi zjitřené svědomí tím, že ukazoval, jak potlačená svoboda, pravda a spravedlnost se dají přece jen vykoupit něčím, co je přesahuje: Jakub, jenž se věčně "pletl do politiky, málem v ní přišel o život, a i když byl pak zahrán do ústraní, stále se jí trápil", Jakub, jenž žil ve své vlasti a nevěděl, co se v ní děje, teprve na poslední chvíli před odjezdem do emigrace "zmoudří": pochopí, že krása je víc než pravda i než spravedlnost, protože to je území nezpustošitelné žádnou mocí. V nostalgickém loučení s vlastí se utěšuje tím, že "život je jinde" než v politice, že je v rezignaci na nároky dějin a morálky - jediný smysl má uctívání krásy vtělené do ženy, krásy jako nejvyšší životní hodnoty.

Toto hořké poslání Valčíku na rozloučenou předznamenává romány, jež bude Kundera psát v emigraci, ovšem s tím dodatkem, že proklínaná politika a historie jako protiklad intimity budou tvořit vždycky nezbytný kontrast erotických příběhů všech Kunderových textů.

x x x

Život je jinde a Valčík na rozloučenou představily Kunderu definitivně jako poutavě filozofujícího vypravěče, esejistu s velkou myšlenkovou erudiicí a kulturou, schopného obhlížet evropský dějinný úděl a kulturní pohyb s osobitou koncepcí. Prokázal v těchto románech také to, že s udivující lehkostí zvládá technické problémy moderní prózy jaksi dobrým starým způsobem. Nechromoval čtenáře žádnými tzv. formálními výboji, ale pokorně se vrátil k principu vševedoucího vypravěče, jenomže jeho roli zatížil dalšími funkcemi, je navíc i explikátorem významů, skrytých v příbězích, je ironickým soudcem svých postav i událostí, esejistou uvažujícím o politických absurditách doby i o existenciálních otázkách života. Kundera prostě suverénně zvládl úkol, který by méně formálně připravený a zkušený autor řešil složitým, obtížně dešifrovatelným tvarem, ohrožujícím čtenáře nudou - on strukturoval svůj záměr sice rovněž složitě, ale s hravostí a lehkostí požehnaného epického talentu, takže se text čte s potěšením a že má všechny vlastnosti dobré zábavné četby.

Tento rys Kunderových románů je nepochybně jejich velkou předností v očích čtenářů, a to je v literatuře koneckonců rozhodující, ale zároveň je v něm skryto úskalí - on by jistě řekl: past na autora. A Kundera jako by toto nebezpečí netušil vchází v každé další knize stále ochotněji do té nastražené pasti zdánlivé myšlenkové hloubky a filozofuje o mělkostech s bezstarostností autora, jemuž je nade vše čtenářský úspěch. Nesnesitelná lehkost bytí tuto tendenci zatím dovršuje.

Vnitřní struktura Kunderovy prózy se podstatně změní, jakmile vyjde jeho první na Západě napsaný román, *Kniha smíchu a zapomnění*. V podstatě je to soubor samostatných povídek, obratně spojený tématem "smíchu" a "zapomnění" /podle této poetiky by ovšem byla románem např. i povídková kniha R. Svobodové *Černí myslivci* a četné jiné povídkové svazky spojené společnou myšlenkou/. Suverénnost Kunderova rukopisu nijak neochyběla, námět je opět vyhoceně politický a esejistické úvahy mají radikálně usvědčující patos, který nemůže nezrát sympaticky čtenáři i v autorově vlasti. K tomu však ~~sexuž~~ Kundera neobrací, ocitl se v jiném světě a pocítil zřejmě náhle nesmírný tlak jiné "sociální objednávky" a ochotně se jí podřídil: kniha je skrznaškrz proniknuta "filozofií" erotiky, od té chvíle chápané ne už jako odlehčující motiv dodávající příběhu zajímavost a čtivost, ale jako "nejhlubší oblast života", v níž se vyjevují základní existenciální otázky. Zdá se, že Kunderův obdiv k G. Batailleovi / u nás ovšem neznámému / s jeho "filozofií pornografie" nezůstal na knihu bez vlivu. Dráždivé scény milujícího se trojúhelníku a davová soulož mají zřejmě vyjít vstříc módní vlně západní prózy, která získává pakulturou ohrožený čtenářský zájem stále odvážnějším ohledáváním temných hlubin v člověku, dobře si vědoma, že všechno, co má příchut' zakázaného ovoce, láká. Prakticky všechno se tu točí kolem sexu, jedna žena je fanatična orgasmu, druhá má rozkoš bez vzrušení atd. atd. Kundera jako ~~mu~~ v nějaké eufórii z náhle nabyté svobody se střemhlav vrhá do nového sebeklamu, do iluze, že v rozpoutané erotičnosti - tedy nikoli v lásce jako projevu vysoké duchovní a citové kultury! - lze nalézt nejen dočasné potěšení, ale i vykoupení z očiště, do něhož byl vržen ztrátou smysluplnosti života, kterou kdysi hledal ve splnutí soukromí a dějin, v onom "kole", z něhož vypadl a po němž stále teskní.

Je to ~~ta~~ táž osudová otázka, věčně opakovaná: kde vlastně hledat smysl života? A má vůbec smysl otázku po smyslu života klást? Kundera ji svými příběhy klade a nemíní na ni ovšem odpovídat, neboť to považuje pro spisovatele za nepřiměřené. Ve skutečnosti na ni dává odpověď per negationem: smysl života není v tom, že člověk naslouchá hlasu božímu, tomu, čemu se říká "cosi vyššího", co člověka přesahuje, není v tom, že člověk hledá sama sebe, ale v tom, že žije spontánně, není v tom, že hledá nějaké životní těžiště a že chce nějakou formou "tvořit dějiny". Není-li ve světě absolutní hodnoty, k níž bychom se mohli vztáhnout, pak je lhostejné, jakým

směrem, v jaké poloze hledáme "mravní zákon v nás". Zkušenost říká, že bude nejlépe hledat ho v poloze nejpříjemnější - v potěšení, které poskytuje erotika. Kundera má naprostou skepsi ke všemu, co dnes klade na člověka dějinné a etické nároky, avšak jeho upnutí k jedinému tématu a lichotivé líčení života a charakteru libertinů ho usvědčuje, že ve sféře erotiky jeho skepse nefunguje, že tam se dal obelstít jinou krásnou iluzí, totiž že erotická volnost je spásnou náhradou za uloupenou smysluplnost života žitého v občanské svobodě a že je i útočištěm před existenčními a existenciálními tísněmi složitěho dnešního světa. A za tuto líbivou iluzi se mu dostalo odměny od těch, jimž ji nabídl: od západních čtenářů, kteří jeho romány - jak se dočítáme a doslycháme - doslova hltají, zřejmě jako útěchu, které je jim zapotřebí v lidské mizérii dneška.

Tato sláva je ke cti Kunderově spisovatelské dovednosti a je mu ze srdce přána, její odlesk dopadá přece jen i na českou literaturu jako celek. Také čtenáři doma se po jeho knihách pídí, lze říci, že i u nás patří k "bestsellerům" neoficiální kultury. Ale snad proto, že okruh těchto čtenářů je úzký a omezen na lidi se značně kritickým vztahem ke čteným textům, ozývají se nad posledními Kunderovými knihami stále zřetelněji výhrady a pochyby, na rozdíl od všeobecného nadšení na Západě. Tento další paradox Kunderova díla, byť se týká spíš jeho vnějších osudů, je rovněž třeba prohlédnout. Kámen, o který přitom znovu zakopneme, se jmenuje - Nesnesitelná lehkost bytí.

Milan Jungmann

"Tak ty se mnou nejdeš?" zeptal jsem se vlídně. "Ne-nezlob se, ale tam ne," odpověděl. "Proč?" zeptal jsem se, abych to tu mohl napsat. Obmyslně řekl: "To ti nepovím, protože... to by tě zavřeli," zasmál se a dodal: "To už si není v Praze kam sednout?"

Možná i někdo z vás považuje za nevkusné, že ho vleču do Berjozky. Jsou v pražském obyvatelstvu ještě levné zbytky vzdoru, projevující se například bojkotem sovětských filmů. Proč se táž masa - divím se kolikrát - nezmůže na to, aby v pravý den a hodinu vypnula televizory? To by aspoň vyboulilo elektrárnu.

Byl jsem tu asi třikrát. Naposledy, když bez Šimečkova vědomí umřel Brežněv. Milan proseděl ten den ve vlaku na Prahu, a když jsem mu tu novinu na nádraží podal, pravil omráčeně: "Ty, na to si pojďme někde sednout!" Není klub Berjozka v Domě sovětské vědy a kultury to nejlepší místo na dvě vodky při takové příležitosti? Milan tam hodinu vibroval myšlenkami o změnách našeho života, a opravdu: když jsme vyšli na ulici, byl už dole upraven traurnyj auslág.

Ač tedy do Berjozky nechodíme, je i bez nás plná. Zdá se, že je to "profilovaný" lokál. Zatímco měnlivou směs hostí v takové Slávii nelze podle ničeho určit, tu sedí decentní společnost, kterou spojuje cosi nezjevného, co je uvnitř. Vlastně je to opravdu klub se selektivní účastí.

Jako nezahrnuju Zdeňka do lidiček vyčívajících nejlevnější odpor, tak se nechci ozvláštňovat levně já. Ovšemže je kam si sednout! Jenže já jsem své vítězství chtěl oslavit na protivníkově území: městečko jménem Erton na řece Vaška v autonomní republice Komi neexistuje! Že tím padá i mimozemská civilizace, kterou nám - podle Rudého práva - přislíbil dopisovatel listu "Socialističeskaja industrija", je ovšem vážnější. Zase jsme ve hvězdách sami.

Co vlastně je v těch prázdných plochách na mapách euroasijského

severu, popsaných jen smutnými řekami? Nic - či nám to nechtějí ukázat? "Poslyš," řekl jsem telefonem Mirkovi Zikmundovi, "co mi radíš, abych získal důkaz, že v Rusku něco není?"- "Hochu, nechej mě chvíli uvažovat... vlastně je to prosté: musíš se dostat k mapě sovětského generálního štábu, což se nedostaneš, ledaže..." - Druhého dne jsem v knihovně amerického velvyslanectví prostíral mapu v měřítku 1:1,000.000, kterou roku 1949 vydal "válečný úřad" podle pramenů, mezi nimiž jsou "Generalnyy Shtab Krasnoy Armii" 1940 a Deutsche Heereskarte 1943. Prozkoumal jsem tok Vašky, měřící asi 350 kilometrů: Erton žádný nikde. Škoda: chtěl jsem k tomu záhadnému úlomku mít vlastní teorii, zvanou Vaculíkova.

Hleděl jsem však do mapy dál, už jen jako překvapený turista: ten prázdný kraj náhle, jako mikroskopovým efektem, byl poset osadami a vískami! Mykinskaja a Usť-Vačerda jsou od sebe jako Brumov od Klobouk, jiné, jako Usťjevskaja a Kortuvskaja, leží proti sobě jen přes řeku, podél níž roste vrbí a dál na návrší bříza a borovice. Jak čisto a jasno tu je! Trochu nafialověle, ale to je nepřirozeným, vojensky redukováným tiskem mapy. A co mi vždy připadá truchlodivné, jak se celý kraj sklápí k severu, a jít proti vodě, tedy k slunci, znamená zapadat do rašelinných bařin. A jak tak jdu k bařinám, najednou - Yertom! Hned vím, co se stalo: kdosi zase špatně přečetl bukvu E a písáčka, nějaké střevo, překlepla se ještě v písmeni M. Místo nálezů existuje: připusťme, že existuje i on, popsaný jako slitina vzácných kovů, kterou nelze známými technikami vyrobit. Vzhůru se Socialistickou industrií k Jertomu! /A potom sám k Podkamenné Tunguzce./

Sedím v knihovně Sovětského domu vědy a kultury a čtu rozhovor reportéra s kandidátem technických věd Fomenkem. Chápu tolik, že slitina neodpovídá ničemu známému, není to vlastně slitina, nýbrž prášek slisovaný tlakem dosud nedosažitelným a polarizovaný v magnetickém poli nepředstavitelné síly. Při škrábnutí nožem úlomek jiskří: nemůže

tedy být částí konstrukce, je to palivo! Podle obseženého uranu je starý 100.000 let. /Podkamenná Tunguzka 1908, znamenám si./ Tu však se z pozadí ozve podmračený kandidát fyzikálně matematických věd Gorbajuk: "Ale podle toria jen třicet let!" /Škrtám Podkamennou Tunguzku./ - Ale to nejhorší, zato však nejzajímavější, nám Rudé právo zamlčelo: komentář akademika Žavoronkova k původně tak slibné věci: Uvažovat o kosmickém původu úlomku je bezpodstatné, materiál toho složení a vlastností je možno vyrobit na Zemi, i když my to neumíme.

Odevzdávám útlé mladé ženě svazek povínek, ale neočcházím bez teorie! Nazvu ji Žavoronkovova: záhadný nález má týž původ jako ta mapa. "Mohla byste mi," zastavuju se náhle, "půjčit ještě podrobnou mapu republiky Komi?" - "Komi?" opakuje žena. "Ano, Komi." Jde se kamsi radit, pak mi přináší atlas. Když ho rozevřu, zakrývá celý stůl, a jsem omráčený. Jedna za druhou jdou tu bezhraničné mapy, jak je stvořila sama příroda: s dolinami zelenými a horami temně hnědými, s pouštěmi sypnými skutečným pískem teček a močály porostlými šášími. Už zručně nacházím Jortom - nad E jsou dvě tečky - a chvíli tam okouním. Pak jdu, běžím, letím k horám a na stovkách kilometrů vidím Berezovka, Ivanovo, Cholm, Ostrov... a pod Uralem a za Uralem: Berezino, Ivanovo, Dubrovka, Sosnovka... a za jezery Ivanovo, Cholm, Berezovka... Padám do beztlíže, pocit opojný i děsný: jako byste se náhle propadli hranicí své zkušenosti a našli za ní delší Benešovy, sedm Klatov, deset Březnic, dvacet Chlunců a nepočítaně různých Ústí. - Atlas byl "podpisan k pečati" v březnu 1948 a téhož roku i vyšel.

Sedím logicky v Berjozce. Objednávám si Batomčik "Južnyj" a gruzínské červené Achašeni. Mám chuť mu připít: tomu Žavoronkovovi. I těm, co do roka od schválení perfektně vytiskli atlas hodný toho, aby mi ho přinesl Ježíšek. Proč bych to v "měsíci zostřeného přátelství" neudělal, a využiv Zdeňkovy nepřítomnosti, i jeho jménem? Myslíme na lidi ve všech těch zjevených Březnicích, Blatných, Třebových a Ústích.

